ἐλεύθερα Γράμματα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΖΩΝΤΑΝΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΚΑΘΕ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ 66
(ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ "ΑΕΤΟΣ") ΤΗΛ. 21-081

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΑΘΗΝΑ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 12 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1945
ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 80 —— ΑΡΙΘΜΟΣ 23

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. ΠΑΝΣΕΔΗΝΟΥ: Οἱ δρόμοι
ΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΗ: 12 τοῦ Ὀχτώβρη 1944
ΓΙΑΝΝΗ ΡΙΤΣΟΥ: Τὰ μεταπολεμικὰ προβλήματα
ΜΑΪΚΛ ΦΟΥΤ: Ἡ δίκη τοῦ Μουσσολίνι
ΒΑΣ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ: Θέατρο καὶ ἠθοποιοί
ΠΙΠΙΝΑΣ ΤΣΙΜΙΚΑΛΗ: Στ' ἀλῶνι
ΗΛΙΑ ΕΡΕΜΠΟΥΡΓΚ: Ἡ τέταρτη πίπα
ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ: Ἔσεῖς, οἱ Ἐκλαμπρότατοι
ΚΩΣΤΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ: Ἕνα ἱστορικὸ γεῦμα
ΑΓΓ. ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ: Ἕνα γράμμα
ΚΑΤΙΝΑΣ ΣΙΔΕΡΗ: Καὶ τὰ περιστέρια
ΤΑΚΗ ΧΑΤΖΗΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ, ΔΗΜΟΥ ΑΤΣΑΛΗ, ΠΑΥΛΟΥ ΒΕΡΑΝΗ: Ποιήματα
ΝΙΚΟΥ ΚΑΣΤΡΙΝΟΥ: Τὸ «Χαϊδάρι» καὶ τὸ «Νεκρόσπιτο»
Λ. ΒΕΛΙΑΡΟΥΤΗ: Ἐκπαιδευτικὴ σελίδα
ΝΙΚ. ΤΙΧΟΝΩΦ: Ἡ πολιορκία τοῦ Λένινγκραντ
ΕΛΛΗΣ ΛΑΜΠΡΙΔΗ, Γ. ΜΥΛΩΝΟΓΙΑΝΝΗ, ΛΕΟΝΤΑ ΚΟΥΚΟΥΛΑ: Κριτικὴ
ΒΑΣ. ΡΩΤΑ: Ἀγιούρτης καὶ στραβοί

ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ

Τοῦ Α. ΠΑΝΣΕΔΗΝΟΥ

Πολιτεία θὰ πεῖ δρόμος. Αὐτὸς ἐκφράζει τὴ φυσιογνωμία της. Αὐτὸς διαλαλεῖ τὴν ψυχή της. Στὸ σπίτι κυριαρχεῖ τὸ ἄτομο. Στὸ δρόμο τὸ σύνολο. Ἡ ἱστορία μιᾶς πόλης φτιάνεται μὲς στοὺς δρόμους της. Ἡ Ἀθήνα εἶναι οἱ δρόμοι της. Ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς ζεῖ μὲ ἰδιαίτερο πάθος τὴ ζωὴ τοῦ ἀθηναϊκοῦ δρόμου.

Λοιπὸν δὲν εἶναι λίγος καιρὸς ποὺ μιὰ χαμηλὴ πολιτικὴ κολακεία μετονόμασε τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δυὸ κυριότερους δρόμους μας μὲ τ' ὄνομα ἑνὸς ξένου πολιτικοῦ. Κοντὰ στὸ νοῦ πῶς μὲ τ' ὄνομα τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ δὲν ὀνομάστηκε ἀκόμα κανένας ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς δικῆς του πρωτεύουσας. Τώρα κι' ὁ δεύτερος κεντρικὸς δρόμος τῆς πόλης μας πῆρε τὸ ὄνομα ἑνὸς μεγάλου δικοῦ μας πολιτικοῦ.

Παραμερίζω τὸ ζήτημα πόση πνευματικὴ φτώχεια πρέπει νὰ μᾶς δέρνει, γιὰ νὰ μὴ βρίσκουμε κανένα ἄλλο ἥρωα τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς νὰ τιμήσουμε παρὰ τοὺς πολιτικούς. Γιὰ τὴν ὕπαρξη τῆς χώρας αὐτῆς δούλεψε ἕνας Ψυχάρης, ἕνας Παλαμᾶς κι' ἕνας Μπάϋρον, ἴσως πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅλο τὸ σινάφι δικῶν μας καὶ ξένων πολιτικῶν. Ποῦ νὰ φανταστεῖ ὅμως κανένας πῶς θὰ μποροῦσε ἡ ὁδὸς Σταδίου ἢ Πανεπιστημίου νὰ ὀνομαστεῖ δρόμος Ψυχάρη ἢ Μπάϋρον;

Τὸ ζήτημα ὅμως τώρα εἶναι ἄλλο. Ὁ δρόμος, ὅπως, εἴπαμε, εἶναι κάτι ποὺ ζεῖ, γι' αὐτὸ ἔχει ἱστορία, παράδοση κι' ὄνομα. Καὶ τ' ὄνομα αὐτὸ δὲ μπορεῖ ν' ἀλλάξει ποτέ, ὅπως ποτὲ δὲν μπορεῖ ν' ἀλλάξει καὶ τ' ὄνομα τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλάζουνε ὄνομα αὐτοὶ ποὺ προδίνουν τὴν ἱστορία τους. Κι' ὅταν ἀλλάζουν τὰ ὀνόματα τῶν δρόμων προδίνουν τὴν ἱστορία τους οἱ ἄνθρωποι.

Εἶναι καιρὸς λοιπὸν πιὰ νὰ σταματήσει αὐτὸ τὸ ἠθικὸ ξεπούλημα ὅλων τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν τῆς χώρας. Εἶναι καιρὸς νὰ μπεῖ ἕνας φραγμὸς σ' αὐτὲς τὶς φανατικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου. Ὅταν δὲ μποροῦμε νὰ κατανοήσουμε καὶ νὰ σεβαστοῦμε τὶς παραδόσεις ἑνὸς λαοῦ, εἴμαστε ἀνάξιοι νὰ τὸν διοικοῦμε. Ὅσο γιὰ τὴν ὀλιγαρχία ποὺ δίνει τὸν τόνο στὶς ἐκπολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ τόπου μας, εἶναι βέβαιο πῶς θὰ ὀνόμαζε μὲ μογγολικὸ ὄνομα τὴν Ἀκρόπολη, ἂν αὐτὸ μποροῦσε νὰ ἐγγυηθεῖ καὶ μιὰ μικρὴ ἔστω παράταση τῆς πνευματικῆς τυραννίας της.

12 ΤΟΥ ΟΧΤΩΒΡΗ 1944

Τοῦ Νίκου ΠΟΛΙΤΗ

Ἀπὸ ἀρκετὲς μέρες πρὶν ἔνοιωθε κανεὶς πῶς θὰ γινότανε κάτι, πῶς κάτι ἔπρεπε νὰ γίνει. Δέκα μέτρα ἂν περπατοῦσες πιὸ πέρα ἀπ' τοὺς κεντρικώτατους δρόμους, θἄβλεπες πῶς ὁ ΕΛΑΣ ἦταν ἕτοιμος καὶ περίμενε. Ποδήλατα, μοτοσυκλέτες, ἀκόμα κι' αὐτοκίνητα — λάφυρα ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς — τρέχανε δῶθε καὶ κεῖθε κ' οἱ διαταγὲς ἔδιναν κι' ἔπαιρναν.

Καὶ ξημέρωσε μέρα Πέμπτη... Κι' ἄξαφνα κάτ' ἀπ' τὸν ἥλιο ξεδιπλώθηκε μιὰ σημαία. Μιὰ σημαία ἑλληνική. Κ' ἔπειτα δυὸ σημαῖες, κ' ἔπειτα κι' ἄλλες, πλῆθος σημαῖες ἑλληνικές, ρούσικες, ἀμερικάνικες, ἀγγλικές. Κι' ἀπὸ μακρυά, ἀπ' τὰ Πατήσια, ἀπ' τοῦ Γκύζη, ἀπ' τὸ Παγκράτι, ἀπ' τοῦ Ψυρρῆ, ἄρχισε μιὰ βουὴ ν' ἀνεβαίνει στὴν ἀρχὴ θολή, κατόπι πιὸ καθαρή, πιὸ γνώριμη. «Ἐμπρὸς ΕΛΑΣ γιὰ τὴν Ἑλλάδα».

Κι' ὁ λαὸς ξεχύθηκε στοὺς δρόμους, πλημμύριζε τὰ μπαλκόνια καὶ τὰ παράθυρα. «Οἱ Γερμανοὶ φεύγουν». Κι' ἀπ' τὰ μπαλκόνια καὶ τὰ παράθυρα, ἀρχίσαν νὰ ξεδιπλώνονται τεράστια χαρτιά, κ' εἶχαν ἀπάνω τους στίχους, εἶχαν συνθήματα, εἶχανε τὴν ψυχή μας.

Ἡ μέρα ποὺ περιμέναμε 3½ χρόνια, ξημέρωσε. Εἴμαστε λεύτεροι. Καὶ λεύτεροι, μπορούσαμε νὰ τὸ λέμε, νὰ τὸ φωνάζουμε, νὰ τὸ τραγουδᾶμε. Οἱ αὐτοσχέδιες παρελάσεις τὸ διαλαλοῦσαν στοὺς δρόμους, κ' οἱ πειθαρχημένες ὁμάδες τὸ βεβαίωναν.

Καὶ τότε ὅλοι μαζί, ἀρχίσαμε νὰ προχωρᾶμε, περήφανοι, λεύτεροι, εὐτυχισμένοι. Καὶ πάνω ἀπ' ὅλην τὴν Ἀθήνα μας ἀντηχοῦσαν τῆς Λευτεριᾶς τὰ βήματα ποὺ ἐρχόταν κοντά μας.

***

Γιὰ τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους ἡ 12 Ὀχτωβρίου 1944 εἶν' ἕνας ξέχωρος σταθμός. Εἶναι τὸ τέρμα μιᾶς νικηφόρας προσπάθειας κ' ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς καινούργιας.

Ἡ ἑλληνικὴ διανόηση δέχτηκε στὴν κατοχὴ τὴν πιὸ μεγάλην ἴσως ἐπίθεση. Κι' αὐτὸ ἦταν ἐντελῶς φυσικό. Ὅπως γιὰ νὰ γίνει ἕνας πόλεμος δὲ φτάνει μόνο νἄχεις τὴ δύναμη παρὰ χρειάζεται ν' ἀρχίσει ἀπὸ χρόνια πρὶν μιὰ ἰδεολογικὴ προετοιμασία τέτοια ποὺ σιγὰ - σιγὰ θὰ διαβρώσει τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα, θὰ τοὺς τὸν κάνει συνείδηση γιὰ νὰ μὴν μπορέσουν ν' ἀντιταχτοῦν

(Συνέχεια στὴ σελίδα 2)

Φωτογραφία ἀπὸ τὸ λαϊκὸ πανηγυρισμὸ στὶς 12 τοῦ Ὀχτώβρη 1944.

Χρονικὰ

Η ΚΩΜΩΔΙΑ

Μὲ τὴ «γνησιότητα» τῶν ἐκλογῶν ποὺ προκήρυξε ἡ κυβέρνηση Βούλγαρη θὰ γελάσει ἀκόμα καὶ τὸ παρδαλὸ κατσίκι. Ὁ Σοφούλης τὶς χαρακτήρισε σὰ «μιὰ οἰκτρὰ ἐκλογικὴ κωμωδία». Ὁ Καφαντάρης δήλωσε: «Εἶναι ἀδύνατο νὰ φαντασθεῖ κανεὶς ὅτι ἄνθρωπος σεβόμενος ἑαυτὸν θὰ λάβει μέρος εἰς παρομοίαν ἀθλιότητα».

Οἱ διανοούμενοι, μπροστὰ στὸ καταπληχτικὸ αὐτὸ πραξικόπημα ἐνάντια στὶς ἐλευθερίες μας, ἔχουν καθῆκον νὰ διαμαρτυρηθοῦν πρὸς τὴ διανόηση καὶ τοὺς λαοὺς ὅλων τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν, γιὰ τὸν ἐξωφρενικὸ τρόπο ποὺ ἐφαρμόζεται στὴν Ἑλλάδα ἡ... δημοκρατία! Ἐὰν δὲν τὸ κάνουμε αὐτὸ θὰ εἴμαστε ὑπόλογοι ἀπέναντι τοῦ ἔθνους μας, γιὰ τὴν τραγωδία ποὺ ἄφευχτα θὰ ἐπακολουθήσει. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ μείνει ἀδιάφορος μπροστὰ στὸν διασυρμὸν αὐτὸν κάθε ἔννοιας δημοκρατίας. Εἶναι αἶσχος νὰ καταπνιγοῦν μὲ τέτοιο ἀνήκουστο τρόπο οἱ στοιχειώδεις ἐλευθερίες ἑνὸς λαοῦ, ποὺ θυσίασε τὰ πάντα στὸ βωμὸ τῆς ἐλευθερίας.

Θὰ θέλαμε μάλιστα νὰ ξαίρουμε ποιὰ στάση θὰ κρατήσει ἡ μικρὴ ἐκείνη μερίδα τῶν διανοουμένων τοῦ τόπου μας, ποὺ συνιστᾶ στοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους ν' ἀσχολοῦνται ἀποκλειστικὰ μὲ... τὴν «καθαρὴ τέχνη». Νομίζει τυχὸν πῶς πρέπει καὶ τὴ φορὰ αὐτὴ ν' ἀδιαφορήσει, μπροστὰ σὲ μιὰ τέτοια ἐπιβουλὴ ἐνάντια στὶς ἐλευθερίες μας; Ἂν ναί, τότε θὰ ξαίρουμε πιὰ «περὶ τίνος πρόκειται».

Εἴμαστε ὅμως βέβαιοι πῶς ὁλόκληρος ὁ ὑπόλοιπος πνευματικὸς κόσμος τοῦ τόπου μας θὰ κάνει τὸ καθῆκον του.

«Η ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΓΙΑ ΤΑ ΝΕΙΑΤΑ»

Ἀπὸ τὴν Καλαμάτα πήραμε τὸ παρακάτω τηλεγράφημα διαμαρτυρίας:

«Ἐκπολιτιστικαὶ ἐκδηλώσεις νεολαίας θεωροῦνται παράνομοι, ἀστυνομικὰ ὄργανα μετὰ χιτῶν μπλοκάρουν κέντρα διασκεδάσεως, ἐνεργοῦντα συλλήψεις· ἀδικαιολογήτως συνελήφθησαν ἑξήκοντα νέοι ἐκδρομεῖς ἀμέσως μετὰ ἄφιξίν των εἰς τόπον ἐκδρομῆς· ἐξ αὐτῶν κατεδικάσθησαν δέκα ὀκτὼ εἰς τετράμηνον φυλάκισιν διὰ δῆθεν παράνομη συγκέντρωση. Μεσσηνιακὴ νεολαία ἀνάστατος διὰ συνεχεῖς ὁμαδικὰς ἐπιθέσεις τρομοκρατῶν. Διαμαρτυρόμεθα ἐντόνως δι' ἀσκουμένην πρωτοφανῆ τρομοκρατίαν».

Τὸ περίφημο μεταδεκεμβριανὸ «δημοκρατικὸ» κράτος φροντίζει γιὰ τὰ νειάτα· βρίσκει πῶς ὁ καλύτερος τρόπος νὰ δια-

παιδαγωγηθοῦν εἶναι...οἱ φυλακές. Τί ντροπή! Κ' ἔπειτα τολμοῦμε νὰ μιλοῦμε γιὰ πολιτισμό, ὅταν φερνόμαστε μὲ τέτοιο τρόπο στὰ νειάτα, ποὺ σ' αὐτὰ στηρίζεται τὸ μέλλον τῆς φυλῆς μας. «Ἂν λείψουν τὰ νειάτα ἀπὸ μιὰ πολιτεία», εἶπε ὁ Περικλῆς, «εἶναι σὰ νὰ λείψει ἡ ἀνοιξη ἀπὸ μιὰ χρονιά». Τὴν ἄνοιξη αὐτὴ τοῦ ἔθνους μας γυρεύουν νὰ μαράνουν οἱ περίφημοι «δημοκράτες» τοῦ βοσιλογισμοῦ.

Ο ΠΕΙΡΑΙΑΣ

Μὲ ξεχωριστὴ χαρὰ μαθαίνουμε τὴν ἐπιτυχία ποὺ σημειώνουν οἱ παραστάσεις τῶν «Ἑνωμένων Καλλιτεχνῶν» στὸν Πειραιᾶ. Τὸ κοινὸ γεμίζει κάθε βράδι τὸ θέατρο. Παρακολουθεῖ μ' ἐνθουσιασμὸ τὴ δουλειὰ τῶν ἠθοποιῶν μας καὶ δείχνει μιὰ βαθειὰ αἰσθητικὴ κατανόηση. Ἔτσι βλέπουμε ἀκόμα μιὰ φορὰ καὶ κατὰ τρόπο... ταμειακό, νὰ δικαιώνεται ἡ πεποίθηση ἐκείνων ποὺ ἔλεγαν ὅτι ὁ λαὸς ξαίρει ὄχι μόνο νὰ καταλαβαίνει ὅ, τ ι κ α λό, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ ὑποστηρίζει ἔντονα.

Οἱ Πειραιῶτες μεγαλώνουν καὶ δικαιώνουν τὶς αἰσιοδοξίες μας.

ΕΝΑΣ ΧΡΟΝΟΣ

Σὰ σήμερα εἶναι ἕνας χρόνος ποὺ οἱ Γερμανοὶ διώχτηκαν ἀπὸ τὸν τόπο μας. Φεύγοντας ἄφησαν πίσω τους ἀμέτρητους τάφους καὶ σωροὺς τὰ ἐρείπια. Τὰ ἐρείπια αὐτὰ δὲν εἶναι μονάχα ὁλικά, μὰ— ἀλλοίμονο καὶ ψυχικὰ καὶ πνευματικά. Τὸ διαπιστώνουμε αὐτὸ κάθε μέρα. Βλέπουμε τὸ πιὸ ταπεινὸ καὶ τὸ πιὸ ἐγωϊστικὸ συμφέρον νὰ πνίγει κάθε ἔννοια πατριωτισμοῦ καὶ ἐθνικῆς εὐθύνης. Βλέπουμε σὲ μιὰ ὁρισμένη μερίδα τοῦ τύπου, νὰ δημοσιεύονται ἄρθρα μὲ αὐτούσια τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ μακαρίτη Γκαῖμπελς, σὰ νὰ βρισκόταν ἀκόμα στὴν Ἀθήνα ὁ Σφαῖρμπελ. Βέβαια, μιὰ κρίση περνοῦμε. Κ' εἴμαστε βέβαιοι πὼς ἀπὸ αὐτὴ ὁ λαός μας—ὁ ὑπέροχος αὐτὸς λαὸς ποὺ θυσίασε τὰ πάντα στὸν βωμὸ τῆς λευτεριᾶς του—θὰ βγεῖ πιὸ ὥριμος παρὰ ποτέ. Θὰ ξεκαθαρίσει ὁριστικὰ τὴν ἦρα ἀπὸ τὸ στάρι. Καὶ τοῦ χρόνου θὰ γιορτάσει σύσσωμος τὴ σημερινὴ μέρα, ποὺ τὸ τωρινὸ κράτος, πρὸς αἰώνιο αἶσχος του, τὴν ἀγνόησε.

ΜΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ

Τὸ περιοδικό μας ὀργάνωσε τὴν περασμένη ἑβδομάδα μιὰ συγκέντρωση τῶν φίλων λογοτεχνῶν καὶ καλλιτεχνῶν, ποὺ συνεργάζονται μαζί του.

Τὸ κύριο θέμα τῆς συγκέντρωσης αὐτῆς ἤτανε ἡ καλλιτέρεψη τοῦ περιοδικοῦ, μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀνεβάσματος τῆς πνευματικῆς μας παραγωγῆς σ' ἕνα ἀνώτερο ἐπίπεδο.

Στὴ συγκέντρωση αὐτὴ διαπιστώθηκε, πὼς ὑπάρχουν οἱ δυνατότητες γιὰ μιὰ πιὸ συντονισμένη κι' ὁμαδικὴ ἐργασία. Γιατὶ μονάχα ἂν ἐμπνεόμαστε ὅλοι ἀπὸ ἕνα πνεῦμα ἀμοιβαίας κατανόησης καὶ στενῆς συνεργασίας, θὰ σταθεῖ δυνατὸ νὰ δημιουργήσουμε τὶς συνθῆκες ποὺ ἀπαιτοῦν-ται γιὰ μεγαλύτερες λογοτεχνικὲς ἐπιτεύξεις.

Στὴν ἴδια συγκέντρωση τέθηκε καὶ τὸ πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς θέσης τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας. Ὁμόφωνη στάθηκε ἡ διαπίστωση πὼς εἶναι τραγική. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ πρέπει κάτι νὰ γίνει καὶ μάλιστα γλήγορα. Πολλοὶ πνευματικοί μας ἄνθρωποι θ' ἀντιμετωπίσουν, μέσα στὸ χειμῶνα ποὺ ἔρχεται, μὲ τὴν πιὸ ὠμὴ τραγικότητα, ζήτημα ἐπιβίωσής τους. Τὰ πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ σωματεῖα πρέπει νὰ κινηθοῦν γλήγορα πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Διαφορετικὴ ἡ εὐθύνη τους θὰ εἶναι μεγάλη.

ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΜΜΕΝΟ ΣΧΕΔΙΟ

Ἔπειτα ἀπὸ τὸ πρακτικόπημα τῆς Κυβέρνησης Βούλγαρη νὰ προκηρύξει ἐκλογὲς μέσα στὴ σημερινὴ ἀτμόσφαιρα νοθείας καὶ τρομοκρατίας, παρὰ τὴν ἀντίθετη γνώμη ὁλόκληρου τοῦ δημοκρατικοῦ κόσμου, γίνεται ἀπόλυτα ἀποκαλυπτικὸ ἕνα μικρὸ βιβλιαράκι ποὺ κυκλοφόρησε στὸ Λονδῖνο τὸν Αὔγουστο τοῦ 1944, δυὸ ἀκριβῶς μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας. Ἀπὸ τὸ βιβλιαράκι αὐτό, ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ Λονδῖνο ἀπὸ τὴν «Hermes Press Ltd» μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Λίβανος καὶ τὰ μετέπειτα» μεταφράζουμε τὶς παρακάτω παραγράφους, ποὺ φωτίζουν ὁλόκληρο τὸ δρᾶμα τοῦ τόπου μας. Γίνεται φανερὸ πὼς ὅλα ὅσα ἔγιναν ὡς τώρα καὶ ποὺ βύθισαν τὴν πατρίδα μας στὴ μεγαλύτερη τραγωδία τῆς ἱστορίας μας τῶν νεώτερων χρόνων, βασίσθηκαν ἀπάνω σ' ἕνα ἀπὸ καιρὸ προδιαγραμμένο σχέδιο. Μεταφράζοῦμε:

«Στοὺς πολιτικοὺς κύκλους τοῦ Καΐρου εἶναι τώρα κοινὸ μυστικό, πὼς ὁ κ. Παπανδρέου δέχτηκε νὰ παίξει τὸ ρόλο ποὺ ἔπαιξε ὁ στρατηγὸς Κονδύλης τὸ 1935, ὅταν ἐπανέφερε στὸ θρόνο τὸ βασιλέα Γεώργιο ποὺ ἐπέβαλε τὴ φασιστικὴ δικτατορία.

«Ὁ στρατηγὸς Κονδύλης μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ βενιζελικοῦ κινήματος τοῦ 1935, ξεκαθάρισε τὸ στρατὸ ἀπ' ὅλα τὰ δημοκρατικὰ στοιχεῖα. Ὁ κ. Παπανδρέου μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ κινήματος τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ξεκαθαρίζει τώρα ἀπ' ὅλους τοὺς δημοκράτες τὸ στρατό. Ὁ Κονδύλης συγκρότησε τότε ἕνα πραιτωριανὸ στρατό. Ὁ κ. Παπανδρέου κάνει τώρα τὸ ἴδιο, τοποθετώντας σ' ὅλες τὶς διοικητικὲς θέσεις τοῦ Στρατοῦ, φανατικοὺς βασιλικοὺς καὶ ἀντιδραστικοὺς ἀξιωματικούς.

«Τὸ πρόγραμμα αὐτὸ τοῦ κ. Παπανδρέου θὰ ἐφαρμοστεῖ στὰ ἑξῆς τρία ἀλληλοδιάδοχα στάδια.

«Πρῶτο στάδιο: Σχηματισμὸς πραιτωριανοῦ στρατοῦ στὴ Μέση Ἀνατολή. Ἐνίσχυση τοῦ Ζέρβα μὲ ἀποστολὴ ὅπλων καὶ ἐφοδίων. Ἄρνηση νὰ καταγγελθοῦν τὰ Τάγματα Ἀσφαλείας, ποὺ ὀργανώθηκαν ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς καὶ τώρα πολεμοῦν στὸ πλευρό τους, γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν, ὅταν ἡ 'Ελλάδα θ' ἀπελευθερωθεῖ, γιὰ νὰ ἐπιβάλουν τὴν «τάξη».

«Δεύτερο στάδιο: Νὰ βυθιστεῖ ἡ Ἑλλάδα, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσή της, σ' ἐμφύλιο πόλεμο, γιὰ νὰ συντριβοῦν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ὅλες οἱ δημοκρατικὲς δυνάμεις τῆς χώρας.

«Τρίτο στάδιο: Ἡ διοργάνωση δημοψηφίσματος μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα τρομοκρατίας, μὲ πρότυπο τὸ περίφημο νόθο δημοψήφισμα ποὺ ὀργάνωσε ὁ Κονδύλης τὸ 1935, γιὰ τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ βασιλιᾶ».

Ὅσα προέλεγε τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ πρὶν 14 μῆνες βγῆκαν ὅλα μὲ μιὰ τραγικὴ μαθηματικὴ ἀκρίβεια. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι πὼς τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ «τρίτου στάδιου» ἀνέλαβε νὰ τὴν ἐκτελέσει ὁ Βούλγαρης, διοργανώνοντας πρῶτα ψεύτικες ἐκλογές, γιὰ νὰ προετοιμαστεῖ ἀπὸ τὴν κυβέρνηση τῆς δεξιᾶς ποὺ θὰ βγεῖ ἀπὸ αὐτὲς τὸ νόθο δημοψήφισμα.

Ὁ κίνδυνος γιὰ τὶς ἐλευθερίες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι πιὸ μεγάλος παρὰ ποτέ. Μονάχα ἡ ἕνωση ὅλου τοῦ δημοκρατικοῦ κόσμου μπορεῖ ν' ἀποτρέψει τὸ πρακτικόπημα τῆς δεξιᾶς, ποὺ εἶναι πιὰ ὁλοφάνερο.

12 ΤΟΥ ΟΧΤΩΒΡΗ 1944

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 1)

στὴν κατάλληλη στιγμή, ἔτσι καὶ γιὰ νὰ ὑποτάξεις ἕναν λαό, δὲ φτάνει καθόλου νὰ τοῦ φορέσεις τὶς ἁλυσίδες. Πρέπει πρῶτα νὰ τοῦ λυγίσεις τὸ πνεῦμα του, νὰ τοῦ νεκρώσεις τὴν ψυχή του. Νὰ τοῦ γίνει συνείδηση πὼς εἶναι δοῦλος. Μ' αὐτὴν τὴν ὀπουλη, τὴν ἀσίγαστη μάχη, εἶχε ν' ἀντιπαλέψει ἡ ἑλληνικὴ διανόηση. Καὶ δὲ δείχτηκε ἀνίκανη. Μὲ τὸν μυστικὸ τύπο, μὲ τὶς προκηρύξεις, μὲ τὰ τραγούδια, μὲ τὴ διαφώτιση, τὸ σάλπιζε στὸ Λαό: «Δὲν εἴμαστε δοῦλοι, δὲν εἴμαστε σκλάβοι. Οἱ Γερμανοὶ δὲ θὰ νικήσουν, οἱ σύμμαχοι θὰ μᾶς λευτερώσουν καὶ πάλι. Ἐμπρός, ἂς βοηθήσουμε κ' ἐμεῖς ἑνωμένοι, ὅπως μποροῦμε τὴν κοινή μας ὑπόθεση». Κ' ἔγινε στὸ Λαὸ μας συνείδηση πὼς δὲν ἤτανε σκλάβος. Κι' ἄρχισε ν' ἀγωνίζεται ἑνωμένος, πρῶτα σὲ μορφὲς πάλης πιὸ ἀδύνατες μὲ τὶς διαμαρτυρίες του καὶ τὶς ἀπεργίες, καὶ κατόπι σὲ πιὸ ψηλές, μὲ τὸν ἔνοπλο ἀγώνα. Καὶ τὸ πνεῦμα δούλευε κοντά του ἀκαταμάχητο, καὶ τὸν συγκίναγε καὶ τὸν βοηθοῦσε καὶ τὸν ἄναβε. «Ἐμπρὸς - ἐμπρός», Καὶ λευτερώθηκε πρώτη ἡ βουνίσια Ἑλλάδα, κ' ἔπειτα οἱ κάμποι κ' οἱ μικρὲς πολιτεῖες. Κ' ἔφτασε ἡ μέρα ποὺ λευτερώσαμε μόνοι καὶ τὴν Ἀθήνα μας. Στὶς 12 τοῦ Ὀχτώβρη 1944 ἡ ἑλληνικὴ διανόηση τέλειωσε τὴν πρώτη, τὴ μεγάλη νικηφόρα της μάχη. Οἱ Γερμανοὶ δὲ μᾶς ὑποτάξαν ποτὲ γιατὶ δὲν τοὺς ἀφίσαμε νὰ λυγίσουνε τὴν ψυχή μας!

Τώρα εἴμαστε λεύτεροι, μὰ ὁ ἀγώνας δὲν τέλειωσε. Σκληρὲς ἰδεολογικὲς μάχες ποὺ πρέπει νὰ τὶς κερδίσουμε μᾶς περιμένουν σὲ κάθε βῆμα. Τὸ ξέρουμε πολὺ καλὰ πὼς ἡ πνευματικὴ ἀνεξιδραση δὲ θ' ἀφίσει οὔτε μιὰ θέση της χωρὶς ἀντίσταση. Μὰ θὰ τὴν ξερριζώσουμε βῆμα στὸ βῆμα, γιουροῦσι στὸ γιουροῦσι, μαζὶ μ' ὁλόκληρον τὸ Λαὸ ποὺ μᾶς ἔχουν ἑνώσει πιὰ τὸ αἷμα κ' οἱ νεκροί μας, καὶ δὲ μᾶς ξεχωρίζει κανείς.

Τοῦτο ἂς τὸ νοιώσουν καλὰ κάποιοι διανοητικοὶ ἐγγαστρίμυθοι — οἱ σκιὲς αὐτὲς τοῦ πνευματικοῦ μας ἀγώνα — ποὺ κηρύχναν στὴν κατοχὴ καὶ μᾶς λένε καὶ τώρα, διάφορα γιὰ ἐλεφάντινους πύργους, γι' ἀσίγαστον πόλεμο ἀνάμεσα στὴ ζωὴ καὶ στὸ πνεῦμα καὶ γιὰ καθαρὴ τέχνη.

Εἶναι τὸ ὄπουλο σαοάκι τῆς πνευματικῆς ἀντίδρασης ποὺ ὀρθοπόδισε πάλι καὶ συνεχίζει τὸ ἔργο του. Προσπαθεῖ νὰ ὑπονομέψει τὸ ἀγωνιστικὸ ἠθικὸ τοῦ Λαοῦ μας καὶ νὰ τὸν ἀπομονώσει ἀπ' τὸ πνεῦμα μὲ τὴν «ὑψηλὴ» κι' ἀκατανόητη τέχνη του.

Ἂς μὴν κοπιάζει. Ἀνάμεσό του καὶ τοῦ Λαοῦ ὀρθώνεται ἡ 12 Ὀχτωβρίου 1944, ἡ συντριβή του. Ἡ νίκη τοῦ προοδευτικοῦ πνεύματος.

ΠΕΖΟ ΤΡΑΓΟΥΔΑΚΙ

ΤΡΕΙΣ ΦΙΛΟΙ

Τρεῖς φίλους ἔχω, τρεῖς μεγάλους, καὶ τοὺς ἔχω δαρρῶ
ἀπὸ παιδί, τοὺς ἔχω ἀπὸ τὰ χρόνια ὅπου μαθητάκος στὰ
χρέη του προσηλωμένος, φρόνιμος κι' ὁρμητικός, πήγαινα στὸ λύκειο καὶ γύριζα σπίτι μὲ τὰ βιβλία μου τὰ
κλασσικά.

Τὰ χτυπήματα τῆς καρδιᾶς μου, ποὺ τὰ συνεπήρανε
πάντα ὅλα τὰ γενναῖα, ὅλα τὰ δίκια, ὅλα τ' ἀψηλά, μοῦ
τἄμαθε ὁ πατέρας, ὁ Σοφοκλῆς.

Μιὰ χρυσῆ φαμελιὰ στὴν Πόλη, ἀπὸ τὴ Βενετιὰ κάποτες φερμένη, σὰν εἶμουνε μικράκι ἀκόμα, μοῦ μιλοῦσε
γιὰ τὸν Ντάντε. Κι' ὁ Ντάντες μοῦ ἔμαθε κατόπι νὰ κυνηγῶ τὴ δόξα γιὰ τὴν ἀγάπη, νὰ κυνηγῶ τὴν ἀγάπη
γιὰ τὴ δόξα.

Κι' ὁ τρίτος μου ὁ φίλος, ποιός λέτε νὰ εἶναι; Ὁ
τρίτος ὁ φίλος μου εἶναι ὁ Βεργίλιος ὁ γλυκός, ποὺ αὐτός, νὰ τὸ ξαίρετε, μοῦ ἔμαθε ἴσως τὴ μεγαλείτερη τοῦ
κόσμου χαρά: Μοῦ ἔμαθε ὁ Βεργίλιος νὰ κλαίω.

27 Μάρτη, Τρίτη 1928 ΨΥΧΑΡΗΣ

Ἡ νέα μας ἔρευνα

ΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΜΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

Ἐμπρὸς στὰ μεταπολεμικὰ προβλήματα

Μιλᾶ ὁ Γιάννης ΡΙΤΣΟΣ

7.—

Ἡ πρώτη μου συνέντευξη. Ὡς τὰ τώρα τἄχα καταφέρει νὰ γλυτώσω. Μὰ τούτη τὴ φορὰ δὲν τὰ κατάφερα. Κάποτε κιόλας μὲ βρίσανε ἀνοιχτά, γιατὶ ἀρνήθηκα ν' ἀποκριθῶ σὲ κάτι ρωτήματα ποὺ μοῦδωσε ἕνα περιοδικό. Πάντα μου πίστευα πὼς ἕνας λογοτέχνης ὅ,τι πιότερο ἔχει νὰ δώσει θὰ τὸ δώσει μὲ τὸ ἔργο του. Αὐτὸ μιλάει γιὰ ὅλα, γιὰ τὰ αἰσθήματά του, γιὰ τὶς ἰδέες του, γιὰ τὶς πεποιθήσεις του, γιὰ τὶς αἰσθητικές του προτιμήσεις, καὶ τοῦτο εἶναι ἡ πιὸ σίγουρη καὶ ξάστερη ἀπόδειξη τοῦ τί εἶναι. Τὸ ἔργο του εἶναι ἡ πράξη του καὶ γνωρίζοντάς το γνωρίζουμε τὸν ἄνθρωπο.

Σὲ μιὰ συνέντευξη, ὄντας κανένας ὑποχρεωμένος ν' ἀπαντήσει σύντομα, σὲ γενικὰ καὶ κεφαλαιώδη προβλήματα, δὲν μπορεῖ παρὰ ν' ἀφήσει πολλὰ κενά, δίνοντας ἔτσι ἀφορμὴ σ' ἕνα σωρὸ παρεξηγήσεις. Ὕστερα εἶναι καὶ τοῦτο: σὲ μιὰ κουβέντα ἢ σὲ μιὰ συνέντευξη μπορεῖ κανεὶς νὰ ξεφουρνίσει κάτι, ἀνάλογα μὲ τὸ ἀκροατήριο, γιὰ νὰ φαντάξει καλλίτερος ἀπ' ὅ,τι εἶναι, γιὰ ν' ἀγαπηθεῖ πιότερο ἀπ' ὅσο τοῦ ἀξίζει, γιὰ ν' ἀρέσει ἔστω καὶ σὲ κεινοὺς ποὺ δὲν τοῦ ἀρέσουν. Μὰ στὸ ἔργο μας δὲν μπορᾶμε νὰ κάνουμε τὸ ἴδιο, γιατὶ ξέρουμε — αὐτὸ δὰ τὸ ξέρει ὁ καθένας μας ποὺ γράφει — πὼς τόσο ὁμορφότεροι εἴμαστε ὅσο ἀληθινότεροι καὶ πὼς ἡ ἀξία μας εἶναι ἴση σχεδὸν μὲ τὴν εἰλικρίνειά μας. Ἐτοῦτα, φυσικά, στὸ ἐπίπεδο τῆς τέχνης, ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ πραγματώνουνται στὴν τέχνη — κι ὄχι «ἀλήθεια», «ὁμορφιά», «εἰλικρίνεια» ἁπλὰ καὶ μόνο σὰν ἀφηρημένες ἠθικὲς ἔννοιες κι ἀξίες. Γιατὶ μπορεῖ κάποιος νὰν τἄχει καὶ μὲ τὸ παραπάνου ὅλα τοῦτα τὰ προσόντα καὶ νἆναι μ' ὅλ' αὐτὰ ἀσυχώρετα κακὸς ποιητής. Ὅπως βλέπουμε στὶς μέρες μας ἕνα σωρὸ καλὲς προθέσεις, εὐγενικὲς λαχτάρες, βαθειὰ αἰσθήματα κι ἀψηλὲς ἰδέες ν' ἀντιστοιχοῦν τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς σ' ἄλλα τόσα κακὰ ποιήματα, κακὰ διηγήματα, κακὰ θεατρικὰ ἔργα. Ὑπάρχουν βέβαια λίγες φωτεινὲς ἐξαιρέσεις. (Μέσα σ' αὐτὲς δὲν τοποθετῶ τὴ δική μου δουλειά).

Ἔτσι λοιπὸν ἡ εἰλικρίνεια, ποὺ εἶναι βασικὴ ἀρχὴ καὶ πρώτη προϋπόθεση γιὰ κάθε ἔργο τέχνης, μᾶς κάνει εὐκολοδιάκριτη τὴν κοινωνικὴ θέση καὶ στάση τοῦ συγγραφέα. Γιατὶ δὲ νοεῖται καλλιτέχνης πέρα κ' ἔξω ἀπ' τὴν κοινωνία (ἀφόρητα πιὰ γνωστὴ κοινοτοπία). Ἀπ' τὴν κοινωνία ἀντλεῖ καὶ σ' αὐτὴν ξαναγυρίζει τὸ ἔργο του. Κι αὐτὸς ἀκόμη ὁ αἰσθητισμὸς ἔχει ἕνα καθαρὸ κοινωνικὸ περιεχόμενο, καθορίζει μιὰ στάση: τὴν ἀντικοινωνική. Μποροῦσε κάποτε κανεὶς νὰ ἐπιστρατεύει κάμποσα τριαντάφυλλα, λίγο μενεξελὶ φῶς ἀπ' τὴ δύση, ἕνα τσαμπὶ ἀστέρια κρεμασμένα ἀπ' τὰ χείλη τῆς «ὁμορφιᾶς» καὶ νάσου τὴν ἐτοιμη ἡ προσωπίδα — μιὰ προσωπίδα φτιαγμένη ἀπὸ τριαντάφυλλα (ὄχι σὰν ἐκεῖνες τὶς ἀποκριάτικες μὲ τὸ μπογιαντισμένο χαρτόνι) ἐκεῖ ποὺ δὲν ὕπαρχε καθόλου πρόσωπο, ἢ ἕνα πρόσωπο μασημένο ἀπ' τὴ λέπρα, ἢ ἕνα πρόσωπο δίχως καμμιὰ ρυτίδα καὶ καμμιὰ σπαθιά. Μιὰ προσωπίδα ἀπὸ τριαντάφυλλα. «Τί ὁμορφος ποδναι!», σοῦλεγε ὁ ἄλλος. Κάποτε.

Μὰ τοῦτος ὁ πόλεμος δὲ χωράτευε. Στραπατσάρησε ὅλα τὰ σαχλοκαμώματα. Τσαλαπάτησε τὶς κάθε λογῆς προσωπίδες. Στρίμωξε τὴν ψυχὴ τ' ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀνάγκασε νὰ πεῖ τὸ ΝΑΙ ἢ τ' ΟΧΙ. Ἔβαψε πέρα ὡς πέρα μ' αἷμα τὰ ὄνειρά μας καὶ τὴ γῆς. Ξεδιάλυνε πολλὰ μπερδεμένα πράματα. Ἔδειξε χώρια κι ἀντιμέτωπα τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι. Μέσοι δρόμοι τώρα δὲν ὑπάρχουν. Δὲν ὑπάρχουν πιὰ γυάλινοι πύργοι κι ἀριστοκρατικοὶ αἰσθητισμοί. Ἐκεῖνο ποὺ εἶπε κάποιος, πὼς «ἡ τέχνη εἶναι ὁ πιὸ ἀκίνδυνος ἠρωϊσμός», δὲν ἀντέχει πιά. Γι αὐτὸ κ' οἱ τεχνίτες τοῦ λόγου οἱ ἀληθινοὶ κ' οἱ τίμιοι χτυπήθηκαν καὶ βασανίστηκαν καὶ φυλακίστηκαν ὅσο κ' οἱ ἀγωνιστὲς τῆς πρώτης - πρώτης γραμμῆς. Μὲ ὁλάκερες θάλασσες αἷμα πλέρωσε ὁ κόσμος τούτη τὴν αἰώνια ἀλήθεια. Φῶς καὶ σκοτάδι. Ζωὴ καὶ θάνατος. Ξεχώρισαν οἱ καρδιὲς τὰ τσανάκια τους. Ποῦ θὰ σταθεῖς; Θέλει καὶ ρώτημα; Ἀπάνου στὸν δρίζοντα ἀστραποβολάει γραμμένο μὲ τοὺς ψυχικοὺς προβολεῖς ὅλων τῶν λαῶν τὸ πελώριο «λευτεριὰ ἢ θάνατος» — ἡ χτεσινή μας ἀλήθεια, ἡ σημερνή μας ἀλήθεια, ἡ παντοτεινή μας ἀνάγκη. Ὅλα τὰ ντουβάρια τοῦ κόσμου γεμᾶτα πύρινα συνθήματα. Ὅλες οἱ καρδιὲς μιὰ κόκκινη κραυγή. Ἄνοιξαν ὅλα τὰ παράθυρα στ' ὄνειρο καὶ στὴν πράξη. Ἄνοιξε ὁ χῶρος. Ποιός θ' ἀρνηθεῖ νὰ πλατύνει τὸ βῆμα καὶ τὴν ἀνάσα μέσα σὲ τούτη τὴν ἀπέραντη πλατεία, κάτου ἀπὸ τοῦτο τὸ ἀπέραντο φῶς ποὺ τίποτα δὲν κρύβει, ποὺ ξεψαχνίζει ὅλους τοὺς ἰσκιους; Οἱ λαοὶ προχωροῦν. Τὰ ἀτσάλινα βήματά τους ραγίζουν τὶς νύχτες. Τὸ μεγάλο μαζικὸ τραγούδι γιομίζει τ' αὐτιὰ τῆς ἱστορίας. Ποιός δὲν τ' ἀκούει; Ποιός δὲ βλέπει; Μόνο οἱ κουφὲς ψυχὲς μόνο τὰ θεόστραβα μυαλά. Μονάχα κεῖνος ποὺ δὲν εἶναι ἄνθρωπος. Κι ὅποιος δὲν εἶναι ἄνθρωπος πῶς θὰ μποροῦσε νἆναι ποιητής; Κάποιοι, τὴν τελευταία στιγμή, ἀδράχνουνται ἀπ' τὸ φουστάνι τῆς μάννας τους καὶ κοντοστέκονται. Σοῦ λένε: «ἡ ὁμάδα θὰ πνίξει τὴν προσωπικότητα», «ἡ μάζα θὰ μᾶς κυκλώσει καὶ θὰ στραγγίξει τὴν ἀτομική μας λευτεριά». Σάμπως ἡ μάζα νὰ μὴν πολέμησε καὶ νὰ μὴν πολεμάει γιὰ τοῦτη τὴ λευτεριά. Σάμπως νὰ μὴν εἶναι τὸ ψωμὶ τῆς ψυχῆς της τοῦτη ἡ ἀγάπη, τοῦτο τ' ὄραμα τῆς λευτεριᾶς.

Αὐτοὶ ποὺ μιλᾶνε ἔτσι μᾶς θυμίζουν τὰ μικρὰ παιδιὰ ποὺ παραστέκουνε τοὺς ἥρωες μέσα στοὺς τέσσερις τοίχους τοῦ σπιτιοῦ τους, μέσα στοὺς τέσσερους τοίχους τῆς στοργῆς τῆς μάννας τους καὶ σὰ βρεθοῦν μπροστὰ στὸν κόσμο τὰ χάνουνε καὶ κλαῖνε καὶ ζητᾶνε νὰ γυρίσουν σπίτι τους νὰ ξαναγίνουν οἱ ἥρωες τῶν τέσσερων τοίχων, οἱ ἀσφαλισμένοι γίγαντες πίσω ἀπ' τὴν κλειδαρότρυπα τῆς μητρικῆς ἀγάπης, ἐκεῖ ποὺ ἡ σύγκριση λείπει, κι ὁ ἔπαινος εἶναι εὔκολος, κι ὁ ἀγώνας βαλακός, κι ὁ δρόμος λίγος.

Αὐτὸ εἶναι δειλία ποὺ γυρεύει νὰ κρυφτεῖ, ὅταν δὲν εἶναι ὕπουλη καὶ συνειδητὴ διαστρέβλωση τῆς πραγματικότητας.

Τὸ ξέρουμε πὼς εἶναι εὔκολο νὰ φαντάξουμε δίχως καὶ πολὺ κόπο, δίχως θυσία, ἥρωες στὴ μικρή, ἀραχνιασμένη καὶ «λεύτερη» γωνιὰ τοῦ σπιτιοῦ μας, στὰ μάτια τῆς μάννας μας καὶ τῶν τριῶν ὅμοιων μας φίλων, ποὺ μᾶς παινεύουν γιὰ νὰ παινευτοῦν κι αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους. Μὰ εἶναι δύσκολο κι ἀκριβὸ καὶ μεγάλο, νὰ κρατᾶς ὡς τὴν ἄκρη τὴν ἀνθρώπινη εὐθύνη σου, μέσα στὸ ἀδιάψευστο φῶς, ὅταν χιλιάδες μάτια σὲ βλέπουν καὶ χιλιάδες αὐτιὰ σ' ἀκοῦν. Ἐκεῖ νὰ πάρει κανεὶς τὴ θέση του, μὲς στοὺς πλατειοὺς αὐλόγυρους τοῦ δρίζοντα, δὲν εἶναι «τιποτένιος ρόλος», δὲν εἶναι «περιορισμὸς τοῦ ἀτόμου», μὰ εἶναι ὁ καλλίτερος τρόπος νὰ δώσει ὅ,τι πιότερο ἔχει τὸ ἄτομο, νὰ πάρει ὅ,τι πιότερο μπορεῖ, ν' ἀναπτύξει ὡς τὸ ἄπειρο τὶς ἱκανότητές του, νὰ ξεβουλώσει τὰ ρουθούνια τῆς ψυχῆς του, ν' ἀνοίξει τοὺς πόρους τοῦ πνεύματός του. Ἐδῶ ἡ μεγάλη ἄμιλλα, ἡ μεγάλη δοκιμασία, τὸ μεγάλο ἔργο. Ἐδῶ χρειάζουνται γερὰ κότσια κι ὅποιος τἄχει χιλιάδες κόσμος θὰ τὸν ἀγκαλιάσει καὶ θὰ τὸν στεφανώσει. Δὲν εἶναι κλείσιμο τοῦ ἀτόμου λοιπὸν ἡ ὁμάδα μὰ ἄνοιγμα.

Πρὸς τὰ κεῖ θὰ τραβήξουν ὅσοι ζωντανοὶ ἀπ' τοὺς σημερνοὺς τεχνίτες τοῦ λόγου κι ἀπ' τοὺς αὐριανούς. Στὸν ἀνοιχτὸ χῶρο, στὴν ἀνοιχτὴ ψυχὴ τοῦ λαοῦ, στὴν ἀνοιχτὴ πράξη.

Μὰ τούτη ἡ δουλειὰ εἶναι δύσκολη γιὰ τὸν τωρινὸ συγγραφέα. Τοῦ λείπει μιὰ τέτια παράδοση. Τοῦ λείπει ἡ προγενέστερη «αἰσθητικὴ μνήμη» γιὰ νἄχει ἕνα σίγουρο καλλιτεχνικὸ θεμέλιο. Πρέπει νὰ κάνει μόνος του κι ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὅλον τοῦτο τὸν ἄθλο. Ὁ λαὸς προχώρησε πολύ. Καὶ μεῖς μείναμε πίσω. Τὸ ἔργο του δὲν ἐπικυρώθηκε ἀκόμη ἀπ' τὸ ἔργο μας. Ἡ δικιά του ἡ λέξη δὲ ζεστάθηκε ἀκόμα στὸν κόρφο τῆς τέχνης μας. Πράξεις ἡρωϊκές, θυσίες, βουνὰ μεγαλείου, λεβεντιᾶς, στέκουν ἀκόμα ἀνεκμετάλλευτα, στὰ πρόθυρα τῆς καλλιτεχνικῆς μας συνείδησης, χωρὶς νὰ μποροῦμε νὰ τὰ σαρκώσουμε σὲ πράξεις τέχνης. Ὄχι γιατὶ μᾶς λείπει ἡ συγκίνηση, τὸ αἴσθημα, ἡ πίστη. Μὰ γιατὶ τοῦτη ἡ πραγματικότητα στέκει πιὸ πάνου ἀπ' τὶς καλλιτεχνικές μας δυνάμεις κι ἀπ' τὰ αἰσθητικά μας ἐφόδια. Μᾶς ἀποστομώνει τὸ μεγαλεῖο της. Ἡ ἴδια μας ἡ συγκίνηση μᾶς μπουκώνει τὸ στόμα. Ἡ καινούργια πράξη ὑπάρχει, ἡ καινούργια λέξη ἀργεῖ. Ὁ μῦθος εἶναι ἕτοιμος, περιμένοντας τὸ λόγο.

Ὁ πόλεμος ποὔμπηξε τὰ νύχια του βαθειὰ στὰ σπλάγχνα τοῦ ἀνθρώπου μᾶς ἄφησε πολλὰ ἐρείπια καὶ πολλὴ πεῖρα. Μᾶς ἔνωσε ὅλους ἀντικρυ στὸν ἕνα ὀχτρό. Μᾶς ἔδωσε ἕνα αἴσθημα: τὸν πόνο τῆς σκλαβιᾶς καὶ μιὰ λαχτάρα: τὴ λευτεριά. Τείχη πολλὰ ψκρεμίστηκαν. Ὁ Ρῶσσος ποὺ πολέμησε στὸ Στάλινγκραντ, πολέμησε γιὰ ὅλο τὸν κόσμο. Εἶναι πολίτης ὅλης τῆς γῆς. Εἶναι ἀδερφός μας, πιότερο κι' ἀπὸ ἀδερφός μας. Τὸ ἴδιο κι' ὁ Σέρβος κι' ὁ Γάλλος ἀντάρτης, τὸ ἴδιο κι' ὁ Ἀμερικανός κι' ὁ

ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΙ ΗΘΟΠΟΙΟΙ

Τοῦ Βασίλη ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

"Οπως κάθε ἐκδήλωση ἀνθρώπινη — εἴτε τέχνη εἶναι, εἴτε κάθε εἶδους δημιουργική δουλειά, — εἶναι ἀποτέλεσμα καὶ καθρέφτισμα τῆς «κοινωνικῆς συνθήκης τῆς στιγμῆς, δηλαδὴ τῆς κάθε ἐποχῆς, ἔτσι καὶ τὸ θέατρο τὸ ἑλληνικὸ συμπορευότανε μὲ τὴν ἐποχή του.

Τὸ θέατρό μας, λοιπόν, ἀπ' τοὺς μεταπαναστατικοὺς χρόνους μέχρι καὶ σήμερα ἡ ἀνέβαινε σὲ ρωμαντικὰ ὕψη ἀπὸ διάθεση νὰ κάνει «ὑψηλὴ τέχνη» ἢ καὶ παρασυρμένο ἀπὸ εὐρωπαϊκὸ μιμητισμὸ ἢ ἐξαρτημένο ἀπὸ τὶς γύρω βιοτικές-κοινωνικὲς συνθῆκες, ἔδινε στὸν κόσμο πράμματα ἀνήθικα καὶ ρηχά.

Στὴν πρώτη περίπτωση μιὰ κλίκα διανοούμενοι ἀνέβαζε ἔργα μὲ βαθειὰ καὶ ὑψοκολοχώνευτα νοήματα — καὶ μάλιστα σὲ καθαρευουσιάνικη γλῶσσα, ποὺ κάθε ἄλλο παρὰ γὴν κουβέντιαζε ὁ κόσμος. Ἡ ἴδια ἐξ ἄλλου γλῶσσα χρησιμοποιότανε καὶ στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα, τολάχιστο μέχρι τὴ στιγμὴ ποὺ ἄρχιζε νὰ κερδίζει ἔδαφος κ' ἡ δημοτική. "Ετσι ὁ κόσμος ὁ πολύς, ὁ λαός δηλαδή, ἔμενε ἔξω ἀπ' αὐτὲς τὶς καλλιτεχνικὲς τελευταῖες ἢ ἀν τὶς παρακολοῦθαγε, ἔβγαινε ἀδιάφορος ἢ πονοκεφαλιασμένος. Στὴ δεύτερη περίπτωση ὁ κεφαλαιοῦχος - ἐπιχειρηματίας, γιὰ νὰ γεμίσει τὴν τσέπη του μὲ λεφτά, ἀνέβαζε τέτοια ἔργα καὶ κατὰ τέτοιον τρόπο, ποὺ νὰ ἐρεθίζει τὸν αἰσθησιασμὸ τοῦ κοσμάκη καὶ νὰ τοῦ κολακεύει τὰ πιὸ χαμηλὰ του ἐνστίχτα. Κι' αὐτὰ τὰ «ἐλκυστικὰ ἐδρήματα» ὑπῆρχαν καὶ στὸ λόγο, καὶ στὸ κείμενο δηλαδή. Κι' ὁ κόσμος στερότανε κι' ἀκόμα χειρότερο: τοῦ ἤτανε ἀγνωστη ἀπὸ θέατρο κάθε χαρὰ τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ μυαλοῦ. "Ετσι ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ τὸ «σοβαρὸ θέατρο» ἔβινε — καὶ δίνει — ὅλα τὰ σαρήδια τῆς Εὐρώπης μ' ἐπισημότητα καὶ στοργή, κι' ἀπ' τὴν ἄλλη τὸ «ἐλαφρό», ἡ ἐπιθεώρηση, σερβίρει ὅλα αὐτὰ τὰ γλυκὰ καὶ ὡραῖα καὶ προκλητικὰ κατασκευάσματα γιὰ νὰ μαζεύουνε κόσμο. Κι' ὁ κόσμος πήγαινε καὶ πηγαίνει σὰ στραβός σ' αὐτὰ τὰ θεάματα καὶ γιομίζει κάθε βράδυ τὰ θέατρα καὶ τὶς τσέπες τοῦ ἐπιχειρηματία. Θ' ἀναρωτηθεῖς, γιατί; Οἱ λόγοι εἶναι καταφάνεροι καὶ εὐκολοι γιὰ νὰ τοὺς βρεῖς. Πρῶτο γιατὶ δὲν ἔχει τίποτα καλύτερο νὰ πάει νὰ δεῖ — ἔξω ἀπὸ λίγα πράμματα — καὶ δεύτερο γιατὶ τὸν συνηθίσανε νὰ πιστεύει ὅτι θὰ τὸν περάσει τὴν ὥρα ἀκούσες νὰ γελάει καὶ νὰ εὐχαριστιέται, γιατὶ «εἶνη τὴ στιγμὴ ὁ θεατὴς γίνεται σὰν παιδὶ ποὺ τὸ κουμαντάρει ὁ ἠθοποιὸς πάνω ἀπ' τὴ σκηνὴ κι' ὁ συγγραφέας μὲ τὸν ἐπιχειρηματία πίσω ἀπ' τὴν κουίντα. Ἀλλὰ ἄμα κλείσει ἡ αὐλαία καὶ ξεκινήσει νὰ πάει στὸ σπίτι του πολλὲς φορὲς θ' ἀναρωτηθεῖ ἀπορώντας γιατὶ εὐχαριστήθηκε καὶ γιατὶ πῆγε. Καὶ κάπου κρυμμένο φυλάει τὸ κριτήριό του ἀμόλευτο καὶ σωστό, κι' ὅταν κανένας θίασος δώσει κάτι καλότερο, οἱ οὐρὲς ποὺ θὰ κάνει γιὰ νὰ πιάσει θέση θἆναι πιὸ μακριὲς κ' ἡ χαρὰ ποὺ θὰ νοιώσει θὰ βαστάξει καὶ πέρα ἀπ' τὶς δυὸ ὧρες ποὺ κρατιέται τὸ θέαμα. Διαπιστώνεται τὸ λοιπὸν γιὰ τὸ ἑλληνικὸ θέατρο μιὰ κατάσταση πολὺ ἄσκημη, ποὺ ἔτσι ἡ ἀλλιώς κατάντησε τέτοια καὶ ποὺ τὴν ἔξουμε δὰ ὅλοι μας. Κ' ἡ διαπίστωση τούτη εἶναι τὸ εὐκολότερο καὶ τὸ φανερότερο πράμμα, ἀλλὰ τὸ δυσκολότερο κ' ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ διόρθωμα αὐτῆς τῆς κατάντιας. Καὶ τὸ διόρθωμα βρίσκεται στὰ χέρια τῶν ἠθοποιῶν καὶ κανενὸς ἄλλου. Οἱ ἠθοποιοὶ ἐκεινῶντας ἀπὸ τὰ αἴτια ποὺ δημιούργησαν αὐτὸ τὸ θεατρικὸ καθεστὼς θὰ βροῦνε τὶς σωστὲς λύσεις καὶ τὸ σωστὸ δρόμο.

Καὶ τὰ αἴτια συγκεντρώνονται στὸ ἕνα τοῦτο τὸ βασικό: Στὴν ἔλλειψη θεαμάτων τέτοιων ποὺ νὰ ἐνδιαφέρουν τὸ λαό — ποὺ νὰ καθρεφτίζουν δηλαδὴ τὰ ἄμεσα καὶ ζωντανὰ του προβλήματα καὶ ποὺ νὰ τὸν ἱκανοποιοῦνε πνευματικὰ καὶ ψυχικά.

"Ετσι ἡ δὲ θὰ πατήσει καθόλου σὲ θέατρο ποὺ δὲν τὸ καταλαβαίνει καὶ ποὺ δὲν τὸν ἐνδιαφέρει ἢ πηγαίνει σὲ ἄλλα γιὰ νὰ σκοτώσει τὸν καιρό. Διαπιστώνεται τὸ λοιπὸν πὼς τὸ ἑλληνικὸ θέατρο δὲν προσφέρει τίποτα στὸ λαό, γιὰ τὴν ὥρα ποὺ λάχιστο, καὶ πὼς γιὰ νὰ δικαιωθεῖ ἡ θέση του σὰ κοινωνικοῦ σκολειοῦ προβάλλεται ἡ ἀνάγκη νὰ δημιουργηθοῦνε τέτοια θέατρα ποὺ «νὰ ἱκανοποιοῦνε τὸ λαὸ πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ καὶ ποὺ νὰ τοῦ μιλᾶνε γιὰ τὰ ἄμεσα καὶ ζωντανὰ του προβλήματα. "Αν τοῦτο πραγματοποιηθεῖ τότε θὰ τρέξει ὁλόκληρος ν' ἀγκαλιάσει καὶ νὰ βοηθήσει τὰ τέτοιου εἴδους θέατρα.

Οἱ αἰτίες λοιπὸν μᾶς δείχνουνε τὸ δρόμο ποὺ πρέπει νὰ περπατήσουμε καὶ τὸ σκοπὸ ποὺ πρέπει νὰ κυνηγήσουμε γιὰ νὰ πετύχουμε. Καὶ πρῶτα-πρῶτα πρέπει νὰ κλείει ἀπὸ τὸ θέατρο τοῦ κάθε τι ποὺ θἆθιγε τὰ «καλῶς κείμενα» τῶν θεατρικῶν πραγμάτων, κάθε θεατρικὸ ἔργο ποὺ θὰ ἔφερνε ἀπ' τὴ ρετσέτα τοῦ «ἐμπορικοῦ». "Ἔξω ἀπὸ κάθε ἀνησυχία τῆς ἐποχῆς του καὶ κυριευμένος ἀπ' τὸ φόβο πὼς ἂν ἀλλάξει ἔστω καὶ ἕνα «καὶ» ἀπὸ κεῖνα τὰ «κλασσικὰ πρότυπα» θὰ τοῦ φύγουν οἱ θεατές, ἔχει σὰν κύριό του μέλημα τὸ πῶς θὰ νανουρίσει τὸ κοινὸ μὲ τὰ ἐλαφρὰ νεορωμαντικὰ τραγουδάκια καὶ πὼς θὰ τὸ ἐκπλήξει μὲ τὰ ὡραῖα κουστούμια καὶ μὲ τὴ μοιραία ἐμφάνιση τῆς βάμπ - πρωταγωνίστριας, ποὺ ἂν ξέρεις λίγο ἀπ' αὐτὰ τὰ σκηνοθετήματα καὶ τὰ τρύκ, εἶναι νὰ βλέπεις καὶ νὰ πονᾶς.

Ἀπὸ θέση λοιπὸν ἡ ἐπιχειρηματίας ἀποδείχνεται ὄχι μόνο πὼς σταματᾶει κάθε προοδευτικὸ ἀνέβασμα τοῦ λαοῦ, μὰ πὼς ἴσα-ἴσα τὸ ἀντίθετο, προσπαθεῖ νὰ τὸν αὐνανίσει, νὰ τὸν κοιμίσει καὶ νὰ τὸν ξεγελάσει. Εἶναι λοιπὸν προϋπόθεση ἀπαραίτητη νὰ λείψει ἀπὸ τὴ μέση ὁ ἐπιχειρηματίας. Καὶ γιὰ νὰ λείψει δυὸ εἶναι οἱ τρόποι: Ἢ νὰ γίνουνε ὅλα τὰ θέατρα Κρατικὰ ἢ νὰ δημιουργηθοῦνε Συνεταιρικοὶ θίασοι.

Γιὰ τὸ πρῶτο, τὸ ν' ἀναλάβει δηλαδὴ τὰ θέατρα ὁλοκληρωτικὰ τὸ Κράτος, ἄς μὴ γίνεται κουβέντα γιὰ τὴν ὥρα τολάχιστο, γιὰ λόγους ποὺ τοὺς καταλαβαίνουμε ὅλοι. "Ετσι δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ πρόβλημα οἱ ἴδιοι οἱ ἠθοποιοὶ μὲ τὶς ἴδιες τους τὶς δυνάμεις, δημιουργώντας σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα θίασους συνεταιρικούς. Οἱ θιασταγοὶ κ' οἱ ἠθοποιοὶ πρέπει νὰ βιαστοῦνε καὶ πιθανὸν νὰ προκάψουνε γιὰ τὴν οἰκονομικὴ σταθερότητα αὐτῶν τῶν θιάσων πέρτουνε αὐτόματα, γιατὶ οἱ προσπτικὲς καὶ τὰ ντοκουμέντα δείχνουνε ὅτι: Πρῶτο: Κάθε φορὰ ποὺ συσταθήκανε συνεταιρικοὶ θίασοι ὀργανωμένοι καὶ πειθαρχημένοι μὲ πρόγραμμα καὶ ρετερτόριο ζωντανὸ ὄχι μόνο ὀρθοποδήσανε οἰκονομικὰ μὰ κατάντησαν ἀξιόλογες καλλιτεχνικὲς ἑστίες.

Δεύτερο: Ὁ Κεφαλαιοῦχος ἐπιχειρηματίας ποτὲ στὴν ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου δὲ στάθηκε ἐγγύηση γιὰ τὴν οἰκονομικὴ σταθερότητα τοῦ θιάσου. "Οἱ ἠθοποιοὶ ξέρουνε πολὺ καλὰ πὼς ὅταν τὸ θέατρο κέρδιζε πληρωνότουσαν τὰ συμφωνημένα, μὰ ὅταν εἶχε ἀναδουλειές καὶ γκίνια ἢ περίφημη «μίτζα» ἤτανε τὸ ἀναγκαστικὸ κουρελόχαρτα κ' οἱ ἠθοποιοὶ πεινασμένοι καὶ μετέωροι ξεχνιοτουσαν σὲ κάποιο μακρυνὸ ξεροχῶρι.

Τρίτο: Οἱ συνεταιρικοὶ θίασοι ποὺ θὰ δημιουργηθοῦν πρέπει νἆναι δργανόμενοι καὶ πειθαρχημένοι σὲ πρόγραμμα καὶ ἀκοπό. Οἱ προϋποθέσεις καὶ τὰ προβλήματα τῆς σύστασής τους θὰ ἀντιμετωπισθοῦν μαζικὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἠθοποιοὺς ποὺ θὰ μαζευτοῦν νὰ κουβεντιάσουν σ' ἕνα πανελλήνιο θεατρικὸ συνέδριο. Κ' οἱ θίασοι τοῦτοι θὰ ξεχυθοῦν καὶ θὰ ξεκινήσουν γιὰ μιὰν ἐκστρατεία στὶς συνοικίες καὶ στὶς ἐπαρχίες. Στὴ συνοικία: "Ὅλοι οἱ συνεταιρικοὶ ἀθηναϊκοὶ θίασοι ἢ καὶ ἰδιαίτεροι θίασοι φτιαγμένοι γιὰ τὶς συνοικίες τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Πειραιά, θὰ τὶς προφδοτοῦν ἔτσι ὥστε ἡ συνοικία νὰ χαίρεται καθημερινὰ θέαμα πολιτισμένο, φροντισμένο καὶ ζωντανό. Γιὰ τὴν ἐπαρχία: Θὰ δημιουργηθοῦνε συνεταιρικοὶ θίασοι μὲ τὸν εἰδικὸ σκοπὸ νὰ δώσουν τέτοια ἔργα στὸν "Ἑλληνα ἀγρότη καὶ χωρὶς νὰ τοῦ μιλᾶνε γιὰ τὴ σύγχρονο γύρω του κόσμο γιὰ τὸν ἀγῶνα του καὶ γιὰ τὸ μόχτο του τὸ βιωτικό, γιὰ τὴ χαρὰ τοῦ μυαλοῦ, γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς κριτικῆς, γιὰ τὸ ξαλάφρωμα τῆς καρδιᾶς.

Τέταρτο: Οἱ θίασοι τοῦτοι θὰ δικαιολόγουνε τὸ θέατρο ἀπὸ κεῖνα τὰ ὀλιθερὰ συναπαντήματα ποὺ λέγουνται μπουλούκια, ποὺ γεμίζουνε πίκρα τὸν ἠθοποιὸ καὶ δηλητήριο τὸ θεατή.

Πέμπτο: "Ἐξω ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ θίασοι αὐτοὶ θὰ προσφέρουνε καθαρὴ καὶ καλὰ μαγερεμένη τροφὴ καὶ θὰ δείξουνε τὸ ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ μας, ξαλαφρώνοντας τὸν πόνο του κι' ἀναθαρρεύοντάς τον γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, σύγχρονα θἆναι ἱκανοὶ ν' ἀπορροφήσουνε ὅλους τοὺς ἄνεργους ἠθοποιούς, χτυπῶντας ἔτσι τὴ διαιωνισμένη πληγὴ τοῦ θεάτρου μας — τὴν ἀνεργία.

"Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ μείνουν ὅλα τοῦτα δῶ φιλολογία καὶ σχέδιο καὶ νὰ γίνουνε ζωὴ ἀνάγλυφη, εἶναι ἀπαραίτητο καὶ ἐπιτακτικὸ νὰ συγκληθεῖ ἕνα πανελλήνιο θεατρικὸ συνέδριο, ὁπου οἱ ἠθοποιοὶ θὰ ποῦνε τὶς γνῶμες τους καὶ θὰ διαλέξουνε τὶς ἐπιτροπὲς ποὺ θὰ ξεσκαλίσουν τὶς λεπτομέρειες, θὰ βροῦνε τὶς σωστὲς λύσεις καὶ θὰ ἀναλάβουνε νὰ τὶς πραγματοποιήσουν.

"Ὅσοι ἴσως διστάσουνε καὶ ἀντιδράσουν ἀς μείνουνε πίσω. "Ας πᾶνε μπροστὰ κι' ἀς ἀναλάβουν τὸν ἀγῶνα ὅσοι πιστεύουν, πονᾶνε κι' ἀναπνέουν τὸ θέατρό μας. "Ἔτσι, μὲ τὴ γνῶμη μου, πρέπει νὰ κινηθοῦμε καὶ νὰ δουλέψουμε γιὰ νὰ κάνουμε ὅ,τι εἶναι τώρα σχέδιο καὶ φιλοδοξία, πραγματικότητα καὶ παράδοση.

στείρευτη πηγὴ τοῦ ἠρωισμοῦ καὶ τῆς αὐτοθυσίας ἀναθαφτίστηκαν χρώματα, σχήματα, πράμματα, ἰδέες λέξεις. Λές: Ἀθήνα, Δίστομο, Καλάβρυτα, Λιάκουρα, Ἀντάρτης, ΕΛΑΣ, Καιρασιανή, Κοκκινιά, Ἄρης, Σύντροφος, καὶ ξεχειλάει ὁ παλμὸς ἀπ' τὴν καρδιά σου. Πῶς θὰ πάρουν τὴ θέση τους στὴν τέχνη; Πότε; Δουλεύουμε. Ὅλοι ἀγωνίζονται. Τολμοῦν. Κάποια λέξη, μιὰν ὧρα, κάποια φράση, θὰ ἠχήσει γνήσια. Θὰ τὴν χαρίσουμε στὸν κόσμο. Θὰ τολμήσουμε πάλι, μ' ὅλα τὰ λάθη τῆς τόλμης -καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, νὰ βροῦμε τὴν ἄλλη λέξη, τὸ ἐπιφώνημα, τὴν ἄνθρωση, τὸ μάκρος, τὸ ρυθμό, δοκιμάζοντας τὴν ψυχή μας στὴν τέχνη σὰν τὸ νόμισμα στὸ μάρμαρο, ὅσπου ἐμεῖς ἢ κάποιος ἄλλος, ποὺ κ' ἐμεῖς τὸν βοηθήσαμε καὶ μὲ τὶς ἀποτυχίες μας, θὰ βρεῖ τὸν ἦχο τὸ βέβαιο καὶ τ' ἄξιο ὕφος. Σύντομα θἄρθει ἡ μέρα. Ἡ ὄψη τῆς Λευτεριᾶς μετράει μὲ βιὰ τὴ γῆ.

Πρὶν λίγα χρόνια τούτη ἡ δύστυχη λέξη «λευτεριὰ» πουλιόταν κι' ἀνοράζονταν πολὺ φτηνὰ ἀπὸ βρώμικα στόματα. Τώρα ξαναπῆρε ὅλη τὴ λάμψη της κ' ἡ κόψη τοῦ σπαθιοῦ της εἶναι πιὸ τρομερή. Μ' ἀκόμα δὲ βρῆκε ἕνα στίχο νὰ ὁμοιοκατατχτεῖ μὲ τὴ λάμψη τοῦ σπαθιοῦ της. Χρειάζεται πιότερη σεμνότητα, πιότερος σεβασμός, πιότερη προσοχὴ στὴν ἰδέα καὶ στὴ λέξη.

Τώρα τὸ ἑλληνικὸ φῶς λούζει τὰ παγκόσμια ὄνειρά μας. "Ενα σπίτι γκρεμισμένο τῆς Ἀθήνας ἔχει νὰ μᾶς πεῖ πολλά. Μιὰ ἐλιὰ στὸ δειλινὸ οὐρανὸ ἀκουμπάει στὴν ψυχή μας. "Ενα ψηλόλιγνο κυπαρίσσι ποὺ φρουρεῖ τὸ πέτρινο τοπίο τῆς δόξας ἔχει πολλὰ κυπαρισσόμηλα στὸν κόρφο του καὶ πολλὰ ἀστέρια γιὰ τὸ ρωμιὸ ποιητὴ ποὺ περπατάει στ' ἀπόβραδο μελετῶντας τὰ λαμπρὰ παλληκάρια. Τὸ ἴδιο κ' οἱ ἐκλογὲς τῶν ἐργατικῶν σωματείων, κ' ἡ ἀπεργία τῶν κλωστοϋφαντουργῶν, κ' οἱ φυλακισμένοι ἀγωνιστές, καὶ τὸ μαῦρο μαντήλι τῆς μάννας καὶ τὸ κόκκινο φλάμπουρο τῆς συνοικίας μας, κ' ἡ στάχτη τῆς Ἠλέχτρας. Οἱ «Πέρσες» κι' ὁ «Ἐρωτόκριτος» κι' ὁ Μακρυγιάννης κι' ὁ Θεοτοκόπουλος κι' ὁ Θεόφιλος καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι κι' ὁ Καραγκιόζης κι' ὁ Γύφτος κι' ὁ 'Οδυσσέας κι' ὁ Ἐλασίτης σμίγουν σὲ μιὰ καρδιάπόνος καὶ πίστη, πράξη κι' ὄνειρο, παρελθὸν καὶ μέλλον, ἕνα ὅραμα, ἕνα τραγούδι. Θὰ σμίξουν σὲ μιὰ τέχνη νέα, βαθειά, συνθετικὴ καὶ ρεαλιστική, στὴν πιὸ πλατειὰ σημασία τῆς λέξης, ἔτσι ποὺ τὸ ἐνστιχτο κ' ἡ λογική, τὸ γεγονὸς καὶ τ' ὄνειρο, τὸ φῶς κ' ἡ πέτρα, τὸ πάθος κ' ἡ γαλήνη θ' ἁρμονιστοῦν σὲ μιὰ μορφή, ποὺ θὰ λυτρώνει καὶ θὰ κινεῖ ξανὰ γιὰ τὴν πιὸ πλούσια πράξη, γιὰ ἕνα ὄνειρο πιὸ φωτεινὸ καὶ πιὸ μεγάλο ἀκόμα.

Σήμερα μπαίνουν τὰ θεμέλια. "Ὀλες ἡ μορφὲς βάζουνε τὸ λιθάρι τους. Κι' ὁ ὑπερρεαλισμὸς τὸ ἴδιο καὶ πιότερο αὐτός. Γιατὶ μᾶς ἔδωσε ἕνα δίδαγμα τόλμης, καὶ μὲς στὴν τόλμη του, ἀδιαφορῶντας γιὰ τὶς αἰσθητικὲς προκαταλήψεις, σπάζοντας τὰ στενὰ καλούπια, ἀνέβασε στὴν ἐπιφάνεια τῆς τέχνης καινούργιες λέξεις, καινούργιους τρόπους, μιὰ καινούργια πιὸ ἄμεση ἄρθρωση, καὶ μέσα ἀπὸ πολλὴ σαβούρα ἀνάδειξε ἕνα περίφημο ὑλικὸ γιὰ ἐπεξεργασία, δημιούργησε ἕνα προηγούμενο αἰσθητικῆς ἐλευθερίας καὶ τὸ κυριώτερο, πλάτυνε τὴν αἰσθητικὴ μνήμη ἔτσι ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ ἐπικυρώνει καὶ νὰ βραβεύει καλλιτεχνικὰ τὴν καινούργια τόλμη.

Θὰ βοηθήσει λοιπὸν καὶ μὲ τὸ παραπάνου ὁ ὑπερρεαλισμὸς γιὰ νὰ εἰπωθεῖ τὸ νέο τραγούδι τοῦ καιροῦ μας καὶ τοῦ λαοῦ μας. Κι' ἴσως ἕνας, λογικευμένος ὑπερρεαλισμός—ὅσο κι' ἂν φαίνεται σχῆμα ὀξύμωρο—νἆναι ὁ συνθετικὸς ρεαλισμὸς ποὺ ὀνειρεύουμαι σὰν αὐριανή μας τέχνη.

Νά, σὰ ν' ἀκούω κιόλας, ἀπὸ μακρυὰ κι' ἀπὸ πολὺ κοντά μας, σὰν ἀπὸ γύρω καὶ σὰν ἀπὸ μέσα μας, τὸ δυνατὸ πανανθρώπινο βῆμα τοῦ καινούργιου Ρωμιοῦ ποιητῆ, σὰ ν'ἀκούω τὸ πελώριο μαζικὸ τραγούδι ἀπὸ χιλιάδες Καισαριανιώτικα χωνιά, σ' ὅλα τὰ ραδιόφωνα τοῦ κόσμου, καὶ σὰ νὰ βλέπω τὰ νικηφόρα πλήθη συναγμένα στὶς φωταγωγημένες πλατεῖες ν' ἀκοῦν κρατῶντας τὴν ἀνάσα τους τὸ δικό τους τραγούδι μας — τὸ τραγούδι τῆς λευτεριᾶς καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς χαρούμενης δουλειᾶς. Τὸ καινούργιο ἑλληνικὸ πανανθρώπινο τραγούδι.

Κυκλοφόρησαν

ΘΑΝΑΣΗ ΦΩΤΙΑΔΗ

«Ἀντίσταση» - «Πανοπλίες»

(Ποιήματα)

ΜΑΝΩΛΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ

«Ἔποχὲς»

(Ποιήματα)

Σ' ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα

Οἱ εὐθύνες τῶν συντηρητικῶν

Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΜΟΥΣΣΟΛΙΝΙ

Copyright γιὰ τὴν Ἑλλάδα τοῦ συγγραφέα καὶ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Gollancz

Τοῦ Ἄγγλου δημοσιογράφου καὶ βουλευτῆ Μάϊκλ ΦΟΥΤ (ΚΑΣΣΙΟΥ)

10.—

Θὰ ἤταν πολὺ ἐνδιαφέρον κι' ἐπίσης ἐξαιρετικὰ χρήσιμο στὴ διαδικασία, νὰ τὸ ἐξέραμε. Ἂν ὅμως δὲν μᾶς παρουσιάσει ἕνα σύνολο διεθνῶν νόμων ἀπέναντι στοὺς ὁποίους ἡ μεγαλύτερη πλειοψηφία τῶν πολιτικῶν ὑπακοῦει, κι' ἐνάντια στὴν ὁποία ὁ κατηγορούμενος παρανομοῦσε, δὲν βλέπω μὲ ποιὰ δικαιολογία κατάφυγε στὸ Δικαστήριο, ζητῶντας τὴν καταδίκη τοῦ πελάτη μου.

Παρακαλῶ τοὺς κ.κ. Ἐνόρκους νὰ διατηρήσουν στὴν μνήμη τους αὐτὲς τὶς διαπιστώσεις, ὅσο ἐξετάζουνται οἱ κ.κ. μάρτυρες. Πρέπει νὰ σᾶς βεβαιώσω Κύριοι, ὅτι δὲν ἀνακίνησα τὸ ζήτημα μὲ τὸν τρόπον αὐτό, μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀθωώσω τὸν Μουσολίνι, μπερδεύοντας μερικοὺς ἄλλους στὴν ἴδια κατηγορία. Αὐτὸ δὲν θὰ ἐξυπηρετοῦσε τὸ σκοπό μου. "Ἴσως νἆναι ἀληθινὸ πὼς δρισμένοι Κύριοι θἄπρεπε νὰ πάρουν τὴ θέση τους στὸ ἑδώλιο τῶν ἐνόχων, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν θὰ βοηθήσει γιὰ νὰ σωθεῖ τὸ κεφάλι τοῦ πελάτη μου. Θὰ προσπαθήσω λοιπὸν νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι, ὄχι μόνο τὸ ἐπίπεδο τῆς διεθνοῦς ἠθικῆς, ποὺ κατηγοροῦν τὸν Μουσσολίνι πὼς περιφρόνησε, δὲν ἤταν αὐστηρὰ προσδιορισμένο, τοὐλάχιστο στὴ σκέψη ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ ἐπιφανῶν καὶ ὑπευθύνων προσώπων, ἀλλὰ θὰ ὑποστηρίξω ὅτι ὡς τὸ σημεῖο ποὺ ἡ ἠθικὴ αὐτὴ ἤταν συγκεκριμενοποιημένη, ὁ Κατηγορούμενος στάθηκε συγκριτικὰ ἀθῶος.

Θὰ καλέσω τώρα γιὰ πρῶτο μάρτυρα, τὸν Λόρδο Σφραγιδοφύλακα, Λόρδο Σάϊμόν (1).

(Ὁ μάρτυρας προσέρχεται στὸ βῆμα).

Σ υ ν ή γ. : Λόρδε Σάϊμον, πότε ἀναλάβατε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν;

Μ ά ρ τ. : Τὸ 1932.

Σ υ ν ή γ. : Καί, πότε ἀφίσατε τὸ ὑψηλὸ αὐτὸ ἀξίωμα;

Μ ά ρ τ. : Τὸ 1935.

Σ υ ν ή γ. : Δὲν σκοπεύω βέβαια, Λόρδε Σάϊμον, νὰ συζητήσω στὶς λεπτομέρειές του τὸ ἔργο τῆς Ὑπουργείας σας. Οὔτε νὰ ἐρευνήσω, ἄς ποῦμε, τὶς ἐνέργειές σας σχετικὰ μὲ τὴν Ἱσπανία. Ἐδῶ ἐνδιαφερόμαστε γιὰ τὸν Μουσσολίνι. Θὰ σᾶς παρακαλέσω λοιπὸν νὰ μὲ βοηθήσετε νὰ στηρίξω μερικὰ προκαταρκτικὰ στοιχεῖα, ποὺ ἐλπίζω νὰ δείξω ὅτι ἔχουν κάποια σχέση μὲ τὶς Ἰταλικὲς ὑποθέσεις. Στὶς 7 τοῦ Μάρτη 1932, κάνατε νομίζω μιὰν ἀγόρευση στὴ Συνέλευση τῆς Κ.Τ.Ε. ποὺ περιέχει ὁρισμένα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὶς ὑποχρεώσεις ποὖχουν τὰ μέλη τῆς Κοινωνίας ἀπέναντι σὲ περιοχὲς ποὺ κυρεύονται μὲ τὰ ὅπλα. Μπορεῖτε ν' ἀναπτύξετε στὸ Δικαστήριο μόνος σας τὸ νόημα ποὖχουν οἱ ὑποχρεώσεις αὐτές;

Μ ά ρ τ. : Μεταβολὲς ποὺ δὲν ἔρχονται σὰν ἀποτέλεσμα συμβιβασμοῦ κ' εἰρηνικῆς διευθέτησης, ἀλλὰ μὲ μεθόδους ὁλοφάνερα ἐνάντιους στὸ καταστατικὸ καὶ στὴ Συνθήκη τοῦ Παρισιοῦ, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐγκριθοῦν ἀπ' τὰ μέλη τῆς Συνέλευσης τῆς Κ.Τ.Ε., ποὺ μετέχουν σ' αὐτὴν ἀκριβῶς γιὰ νὰ τηροῦν τὶς ὑποχρεώσεις καὶ τὶς ἀρχὲς αὐτές.

Σ υ ν ή γ. : Τέσσαρες μέρες ὕστερα ἀπ' τὴν παραπάνω ἀγόρευσή σας, πάρθηκε ἀπόφαση ἀπ' τὴ Συνέλευση, ποὺ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἐμπνεύστηκε, στὸ μεγαλύτερο μέρος της, ἀπ' τὰ ἐπιχειρήματά σας. Θέλετε νὰ μᾶς ἀνακοινώσετε τὸ περιεχόμενο τῆς ἀπόφασης; Μὴν διστάζετε. Τὴν ἔχει κιόλας ἀναφέρει στὸ Δικαστήριο ὁ Δημόσιος Κατήγορος γιατὶ τὴν ἔχει ὑπογράψει ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ κατηγορούμενου στὴ Γενεύη.

Μ ά ρ τ. : Ἡ Συνέλευση διαδήλωσε ὅτι «τὰ μέλη τῆς Κ.Τ.Ε. ἔχουν ὑποχρέωση νὰ μὴν ἀναγνωρίζουν κάθε κατάσταση, συνθήκη ἢ συμφωνία ποὺ πραγματώνεται μὲ μέσα ἐνάντια στὸ Καταστατικὸ τῆς Κοινωνίας ἢ στὴ Συνθήκη τοῦ Παρισιοῦ».

Σ υ ν ή γ. : Ὅταν εἴσαστε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, πότε συναντηθήκατε γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὸν Κατηγορούμενο;

Μ ά ρ τ. : Μὲ τὴ Συνδιάσκεψη γιὰ τὴν ὑπογραφὴ τῆς συνθήκης τῶν Τεσσάρων.

Σ υ ν ή γ. : Δηλαδή;

Μ ά ρ τ. : Ἡ συνθήκη τῶν Τεσσάρων Δυνάμεων ὑπογράφτηκε στὴ Ρώμη τὸ Μάρτη τοῦ 1933, ἀνάμεσα στὴν Ἀγγλία, Γαλλία, Γερμανία καὶ στὴν Ἰταλία.

Σ υ ν ή γ. : Τί σκοποὺς εἶχε;

Μ ά ρ τ. : Οἱ τέσσαρες Δυνάμεις διαδήλωναν α) τὴν πρόθεσή τους νὰ ἑνοποιήσουν τὴν Εὐρωπαϊκὴ πολιτική τους. β) τὴν προθυμία τους νὰ μελετήσουν τὴν τροποποίηση τῶν συνθηκῶν Εἰρήνης, καὶ γ) τὴν ἐπιθυμία τους ν' ἀναθεωρήσουν τὴν πολιτική τους γιὰ τὶς ἀποικίες.

Σ υ ν ή γ. : Πετύχατε, μήπως, τὴν ἑνοποίηση στὴν Εὐρωπαϊκὴ πολιτική;

Μ ά ρ τ. : Ἡ συνθήκη αὐτὴ δὲν μπῆκε ποτὲ σ' ἐφαρμογή. Ἡ Γαλλία ἀρνήθηκε νὰ τὴν ἐπικυρώσει.

Σ υ ν ή γ. : Μοῦ φαίνεται, Λόρδε Σάϊμον, πὼς ἀδικεῖτε τὸν ἑαυτό σας. Γιὰ πέστε μας, οἱ διαπραγματεύσεις αὐτὲς δὲν στάθηκαν ἡ ἀρχὴ γιὰ τὴν πολιτικὴ ποὺ εὐτυχῶς ἀναζωπυρώθηκε στὸ Μόναχο τὸ 1938; Ἀσφαλέστατα ἔτσι εἶναι. Στὸ σημεῖο αὐτό, παρακαλῶ τὸ Δικαστήριο νὰ μοῦ ἐπιτρέψει νὰ κάνω μιὰ παρέκβαση, μὲ μιὰ δυὸ παρατηρήσεις μου. Λιγοστοὺς μῆνες πρὶν ὑπογραφτεῖ τὸ Σύμφωνο αὐτό, ὁ κατηγορούμενος ἄρχισε μιὰν ἐπίθεση ἐνάντια σ' ὁλόκληρο τὸ θεσμὸ τῆς Γενεύης. «Τὸ σύστημα τῶν συνδιασκέψεων ἀπογυμνωσε» δήλωνε «τὴν ἄφθαρτη ἐπινόηση καὶ τὸ συμβατικὸ ψέμμα νὰ καῖμε λιβανωτὸ στὴν Δημοκρατικὴ Ἰσότητα, ποὺ οὔτε στὴ φύση ὑπάρχει, οὔτε

Τὸ ἑλληνικὸ διήγημα

Σ Τ' Α Λ Ω Ν Ι

Τῆς Πιπίνας ΤΣΙΜΙΚΑΛΗ

Φεύγοντας οἱ Γερμανοί, ἄφησαν τὸ χωράφι τοῦ Γιάννη, δίπλα στὴν ἄμμο, στὴ θάλασσα, γεμᾶτο νάρκες. Βαρειές, χοντρὲς καὶ στρογγυλὲς γιὰ τάνκς. Δὲν ἔφταναν, βλέπεις, τάλλα. Πέντε στρέμματα τώρα χωράφι ἄσπαρτο, τὸ ψωμάκι τῆς χρονιᾶς τους χαμένο. Χώρια ἡ λαχτάρα. Βδομάδα δὲν πέρναγε χωρὶς νὰ ταράξει τὴν ἡσυχία τοῦ κάμπου καὶ τῶν ἀνθρώπων τὶς ψυχὲς ἡ φοβερὴ δόνηση. Τὸ νέο ἀκολούθαγε ἀστραπή. Πότε ἕνα, συχνότερα δυὸ μαζὶ παιδιὰ κομματιάζονταν. Τὄνομά τους ἀπόμενε μονάχα ἀπὸ τὴν ἔκρηξη. Κάποτε κ' ἕνα δυὸ ὀκάδες κρέατα, ποὺ τὰ μάζευαν σ' ἕνα σακκοῦλι. Δεκαπέντε παλληκάρια ἴσα μὲ τὴν ὥρα. Σὰν νὰ μὴν ἔφταναν ὅσους εἴχανε σκοτώσει μὲ τὰ πολυβόλα τους. "Οπου γεφύρι καὶ χαντάκι, εἶχε ποτιστεῖ μὲ ἅγιο ἑλληνικὸ αἷμα. Σκότωναν τώρα καὶ φευγᾶτοι, σκότωναν καὶ σκοτωμένοι.

Κι' ὁ Γιάννης εἶχε ἕξη παιδιά. Βγάλε τὰ δυὸ τὰ μεγάλα ποὺ ἦτανε στ' ἀντάρτικο, μέναν τὰ μικρότερα. Κ' ὁ νοῦς τους ὅλο στὶς νάρκες. "Ετσι τὸ καψοῦλι, ἔτσι ὁ δυναμίτης. Τόσο λάθι πάει τὸ ἕνα, τόσο τὸ ἄλλο. Τόσα ἔβγαλε χτὲς ὁ Γιωργῆς, τόσα ὁ Κυριᾶκος. Λαχτάριζαν οἱ γονιοὶ ποὺ τἀκουγαν. Φοβέρα καὶ συμβουλὲς ὁ πατέρας κι' ὁ νοῦς τῆς μάνας κειδά. Ποῦνε τὰ παιδιά; Ποῦ πάει ὁ Κώστας; Ξωπίσω τους ἔτρεχε ἡ καψερή, κ' ἐκεῖνα ἔτρεχαν καὶ χάνονταν ὅλες τὶς ὧρες ἀπὸ μπροστά της σὰν τὰ γίδια. Κ' ἡ θάλασσα δὲν ἔπαυνε ν' ἀναταράζεται καὶ νὰ βουΐζει ἀπὸ δυναμίτη. Ὡς ποὺ ἐρχότανε ἡ συφορὰ καὶ σάπαινε γιὰ δυὸ τρεῖς ἡμέρες. Κ' ἔπειτα ἄρχιζε τὸ ἴδιο. Μιὰ στὰ ψάρια, δυό, πέντε στὰ ψάρια, μιὰ σὲ παλληκάρι.

Μιὰ μέρα ἤρθανε δυὸ νέοι. Θὰ βγάλουνε, εἴπανε τὶς νάρκες. Ἀλήθεια, ἔκαμε ὁ Γιάννης, δὲν τὸ πίστεψε.

Ναί, εἴπανε, θὰ καθαρίσουμε ὅλον τὸν κάμπο, κι' ἄρχισαν κι' ὅλας τὴ δουλειά. Μέτραγαν βήματα κ' ἔπεφταν μπροῦμυτα στὴ γῆ. "Εβγαζαν τὸ καψοῦλι καὶ τοὺς βαρεῖς δίσκους τοὺς ἔφτιαναν σωρούς. Δυὸ - τρεῖς ἡμέρες βάσταξε ἡ δουλειά. ἡ Γιαννοῦ τοὺς ἑτοίμαζε φαΐ κι' ὁ Γιάννης κρασάκι καὶ τσιγάρο. Στὸ τέλος ἦρθε μιὰ βάρκα καὶ τὶς φόρτωσε. Πουλήθηκαν σ' ἄλλες ἀκρογιαλιές. Σὰν ἑτοιμάστηκαν νὰ φύγουν τὰ παιδιά, ρώτησε πάλι ὁ Γιάννης τὸ ἴδιο ποὺ ρωτοῦσε καὶ πρὶν κάθε τόσο, ἀν τὶς ἔβγαλαν ὅλες, νὰ μὴν εἶχε μείνει καμμιά. "Οχι τοῦ εἴπανε, μεῖνε ἥσυχος. Ποῦ νὰ μείνει ὅμως! "Ανθρωποι ἤτανε, μπορεῖ νἄκαμαν καὶ λάθος. Ξέρει κανείς; Καὶ ἡ σπορὰ βίαζε. Εἶχανε βγάλει κι' ἀπὸ ἄλλα χωράφια νάρκες, ὅμως κανένας δὲν τόλμησε νὰ βάλει ἀλέτρι, τούτη τὴ χρονιά. Χέρσα θάμεναν, ἀργότερα θἄβλεπαν τί θὰ κάμουν. Ποιὸς ξέρει, μπορεῖ νἀστέλναν καὶ Γερμανοὺς νὰ ὀργώσουνε τὰ ἐπικίνδυνα. "Ομως τώρα κανένας δὲ θἄδωνε ἀλέτρι.

Ξημέρωνε Δευτέρα. Ὁ Γιάννης ξύπνησε καὶ πρόσταξε τὴ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιὰ νὰ μὴν πλησιάσουνε στὸ χωράφι. Πῆγε στὸ σταῦλο, ἔζεψε τὰ βόδια, ἔκαμε τὸ σταυρὸ του καὶ μπῆκε. Μπρός, Μαυρομάτη, Μελίση, τοὺς εἶπε μὲ τρεμουλιαστὴ φωνή. Ἐκεῖνα ἄρχισαν σιγὰ - σιγὰ νὰ προχωροῦν, ἀφίνοντας στὴ γῆ τ' αὐλάκι, κι' ὁ Γιάννης ξωπίσω τους. "Ολη του ἡ ψυχὴ εἶχε πάει στὰ μάτια. Ἀνοιγμένα, ἀκίνητα, δὲν ἔκαναν δεξιὰ οὔτε ἀριστερά. Καρφωνόταν μὲ δύναμη στὴ γῆ καὶ ζήταγαν νὰ τὴν ἀνοίξουν πρὶν ἀπὸ τ' ἀλέτρι. Σ' ὅτι ὅποπτο ἔβλεπε ἀπὸ μακριά, σταματοῦσε μὲ δύναμη τὰ βόδια, ἔτρεχε μπροστά, πασπάτευε μὲ τὰ χέρια του τὴ γῆ, ξεσήκωνε προσεχτικὰ τὸ χῶμα. Ἔπειτα ἔπαιρνε βαθειὰ ἀνάσα καὶ ξεκίναγε. Κάπου - κάπου σταματοῦσε, σκούπιζε τὸν ἱδρῶτα του, χάιδευε τὰ βόδια κ' ἔστριβε τσιγάρο. Ἀμίλητοι, κ' ἐκεῖνος κ' ἡ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιὰ ἀπὸ μακρυὰ ὅπως εἶχε διατάξει ὁ πατέρας. Καὶ τ' ἀλέτρι ξακολούθησε ὅλο τὸ δειλινὸ ν' αὐλακώνει ἀργὰ καὶ προσεχτικὰ τὴ γῆ, καὶ τὴν ψυχή τους ὁ τρόμος. "Ως ποὺ τὴν τρίτη μέρα τελείωσε. Καὶ τότε ἔξαπλωσαν πάλι στὸ χωράφι οἱ φωνὲς τῶν παιδιῶν ποὺ μπῆκαν νὰ βοηθήσουνε κ' ἔβγαζαν τὴν ἀγριάδα. Τὰ βόδια βρήκανε τὸ βῆμα τους, κι' ὁ Γιάννης τὴ φωνή του. Μπρός, μπρὸς τοὺς φώναζε χαρούμενα καὶ δυνατά, κ' ἔσφιγγε καὶ ξέσφιγγε τὰ λουριά, κι' ἄργωνε καὶ διβόλιζε, κι' ἀνακόλαγε τὸ χῶμα κ' ἔρριξε καὶ σκέπασε τὸ ψωμάκι τους.

Μῆνες πέρασαν. Στὴ σκοταδιαστὴ χαμοκέλα κοίτεται τὸ παιδὶ ξαναμμένο ἀπὸ τὸν πυρετό, ἀνακυλιέται καὶ βογγάει βαρειά. "Οτι ἔφυγε ὁ γιατρὸς μὲ τὸ γαϊδουρὶ κι' ὁ Κώστας στὸ γυρισμὸ θὰ φέρει τὶς ἐνέσεις ποὺ περιμένουνε τώρα μὲ λαχτάρα. Δίπλα στὸ κρεββάτι ἡ μάνα δροσίζει τὸ φλογισμένο κεφάλι κι' ὅλο κυττάει κατὰ τὴν πόρτα. Ὁ Γιάννης ἀπ' ὀξω στὸ πεζοῦλι ἀγνάντευε τὸ δρόμο κι' αὐτὸς καὶ μετράει τὴν ὥρα. Ἀργὰ τὸ σούρουπο ἔφτασε. Τὶς ἐνέσεις δὲν τὶς εἶχε ὁ Ἐρυθρὸς καὶ τὸ φαρμακεῖο ζήτανε ἕξη ὀκάδες λάδι. "Εξη ὀκάδες; ἔκαμε θαυμάζοντας ὁ Γιάννης. Σ'πασε λιγάκι καὶ εἶπε. Δὲν τὶς ἔφερνες, μωρέ; Δὲν τὶς ἔδινε, πατέρα, ἤθελε τὸ λάδι πρῶτα, καὶ τράβηξε τὸ γαϊδουρὶ κατὰ τ' ἀγοῦρι. Ἀμίλητος ξανάκατσε ὁ Γιάννης στὸ πεζοῦλι. Κάπου - κάπου τὸ κουδοῦνι τοῦ γαΐδαρου, καθὼς ἔσκυβε στὸ σανό, ἔφτανε στ' αὐτιά του, κι' ἀπὸ τὸ δωμάτιο μέσα τὸ βογγητὸ τοῦ παιδιοῦ. Ἡ νύχτα μονανάνα περάσει καὶ ξημερώματα θὰ πάει στὸν ἀδερφό του νὰ δανειστεῖ τὸ λάδι. Μέσα δὲν πέρναγε δίχως φαρμάκι. Κομπολόϊ τἄφερνε ἕνα - ἕνα κειδά. Ὁ μεγάλος στὴ φυλακή, τοῦ ζητᾶνε ὅπλο. Δὲ δίνει, λέει, δὲν ἔνει. Κι' ἐκεῖνοι ἂν δὲ τὸ δώσει, δὲν τὸν βγάζουνε. Ὁ ἄλλος κρύβεται, οὔτε ξέρουνε ποῦ, κι' αὐτὸν τὸν κουβαλᾶνε στὴν ἀνάκριση κάθε τόσο. Κι' ἄλλα ἀκόμα, κι' ἄλλα. Τὴν πατάτα τὴν ἔκλεψαν ἀπὸ τὸ χωράφι, τὰ παιδιὰ νηστικά, ὁ γιατρὸς ἀπλήρωτος. Κ' ἡ Γιαννοῦ γύρισε προχτὲς μὲ τὰ ξύλα φαρμακωμένη. Ἐρχότανε μαζὶ μὲ τὴ Μιχαλοῦ κι' ὁ ἕνας λόγος ἔφερε τὸν ἄλλο. Τῆς μίλησε κ' ἡ Γιαννοῦ κ' ἔγινε σούσουρο κειδὰ στὸ δρόμο. Τὸ σταυρό της, ψιθύρισε ὁ Γιάννης, ἀνυπόφορη ἔγινε, λόγο δὲν ἀφίνει νὰ πέσει χάμου. "Αχ, κ' ἡ γκρίνια εἶχε μπεῖ στὸ σπίτι κ' ἐκεῖνος σήκωσε τὸ χέρι στὴ γυναῖκα του ποὺ δὲν τὄχε ματακάμει ἴσα με τώρα. Ἀντιμίλαγε κ' ἐκεῖνη σὰν τὸ διάβολο. Φέρε τὴν κόφα μωρή. "Οχι, τὸ καλάθι. Σήμερα θὰ ποτίσουμε, ὄχι θὰ σκαλίσουμε. Θὰ πᾶς τ' ἀλέτρι στὸ μάστορη, ὄχι θὰ πλύνω. "Αλλο πρᾶγμα! Κακὸ δὲν ἤτανε ποὺ νὰ μὴν εἶχε ἔρθει νὰ τοὺς βρεῖ, νὰ κλειστεῖ στὸ καλύβι μαζύ τους, ἕνας θάνατος ἔλειπε. Δὲ μπόραγαν πιά, δὲν ἄντεχαν. Καὶ τὸ παιδάκι τὄτρωγε ὁ πυρετὸς κ' ἡ νύχτα πλάκωνε.

Ἦρθε ὁ θεριστής. Στὴ μέση τοῦ ἀλωνιοῦ δίπλα στὸ στύλο στέκεται κι' ἁπλώνεται ὁ χρυσὸς σωρός. Σὰν τὸν ἀπόσωσε ὁ Γιάννης τὸν ἐσταύρωσε βαθειὰ κ' ἔκαμε τὸ σταυρό του. Πολυκαρπία, εὐχήθη χαρωπὰ ἡ γυναῖκα του ποὺ ἔφθανε ἐκείνη τὴ στιγμὴ φορτωμένη σακκιά. Τὰ παιδιὰ καθόνταν γύρω - γύρω στ' ἄχυρο μὲ τὰ μάτια στὸν καρπὸ ποὺ τὸν ἔλουζε καὶ τὸν πύρωνε ὁ κίτρινος ἥλιος τοῦ μεσημεριοῦ.

Νᾶσαι καλὰ τῆς εἶπε ὁ Γιάννης. "Ολη ἡ κούραση εἶχε φύγει ἀπὸ πάνου του καὶ στὸ μακρὺ καὶ στεγνὸ πρόσωπό του εἶχε ἀπλωθεῖ ἡ γαλήνη. Σὰν τὴ θάλασσα τὴν ἀπόλυτα ἥσυχη ποὺ εἶχε τὸ πιὸ ἐλαφρὸ ἀεράκι ἀναταράζει. "Ολοι κύτταζαν τὸ σωρό. Κι' ἀπὸ τὸ σωρὸ ξέφευγε κάτι καὶ σκορπιόταν γύρω στ' ἀλῶνι κ' ἔρθανε μέχρι τὴν τρεμουλιαστὴ καρδιά τους μέσα κ' ἔδιωχνε τὶς ἔννοιες καὶ τὶς πίκρες, κάτι ἥσυχο καὶ καλό. Σὰν ἅγιο. Κ' ἐκεῖνοι εἶχανε μείνει ἀμίλητοι καὶ κανεὶς δὲ σάλευε καὶ στεκόνταν ἐκεῖ σὰν καρφωμένοι. Κάποτε ὁ Γιάννης ἀνανοήθηκε. "Αντε βρέ, φώναξε στὰ παιδιὰ κ' ἡ φωνὴ ἔβγαλε τὴ χαρὰ ἀπὸ μέσα του. Ξεπετάχτηκαν. Μὰ ὁ κουβᾶς ἤτανε κι' ὅλας δίπλα, τὸν εἶχε σκεφθεῖ ἡ Γιαννοῦ. Κ' ἡ Γιαννοῦ ἔσκυψε κ' ἐπῆρε μιὰ χούφτα ἀπὸ τὸ στάρι στὴν παλάμη της καὶ τὸ ἄφησε σιγὰ - σιγὰ νὰ ξαναπέσει. Χρυσάφι εἶναι, ἔκαμε. Μετρᾶτε καὶ σεῖς, τοὺς φώναξε ὁ Γιάννης μὴν κάνω κανένα λάθος. "Εννοια σου, μετρᾶμε, γέλασαν ὅλοι. Καὶ καθένας μέτραγε ἀπὸ μέσα του κι' ὁ Γιάννης γέμιζε τοὺς ντενεκέδες κ' ἔτρεμε λιγάκι στὴν ἀοχὴ τὸ γέρι του. Βγῆκε τ' ἀλωνιάτικο, βγῆκαν τὰ ἐργατικὰ ὅλα μπόλικα κι' ἀπὸ τὴν κορφή. "Οχι χώματα, δὲ μ' ἀρέσουνε μένα τέτοιες δουλειές. Δούλεψαν, νὰ πάρουνε ὅλοι νὰ πάρουνε καὶ σήκωνε κι' ἄδειαζε τοὺς κουβάδες ψηλὸς καὶ σβέλτος σὰν παλληκάρι. Κ' ἡ Γιαννοῦ παράστεκε γλυκειὰ κι' ἀκούραστη καὶ τὰ παιδιὰ ὑπάκουαν κ' ἡ καρπὸς κουβαλιότανε στὸ σπίτι. Κι' ὁ Γιάννης ἔκατσε πιὰ κάτου στὴ σκιὰ νὰ ξαποστάσει. Κύτταξε τὴ Γιαννοῦ κ' ἐκεῖνη κατάλαβε κ' ἦρθε κοντά του. "Εβγαλε ἕνα τσιγάρο, τἄναψε καὶ φύσηξε δυνατὰ τὸν καπνό. Σύνταχα τὸ πρωῖ θὰ πᾶς στὸ μῦλο. Ναί, ἔκαμε ἡ Γιαννοῦ. Κ' ἐγὼ θὰ κατέβω νὰ κυττάξω γιὰ παπούτσια τοῦ μικροῦ κ' ἕνα φουστάνι γιὰ σένα. "Οχι, ὄχι φουστάνι, μόνο κανένα ψάρι νὰ φέρεις νὰ πᾶμε στὸ παιδί. Καλά, εἶπε, τὸ ἔχω ὑπ' ὄψη μου. Καὶ σώπασε κάμποσο. Ξέρεις καὶ τί ἄλλο λέω; Νὰ πάρω τὸ περιβόλι τὸ διπλανὸ νὰ βάλω κουνουπίδι. Τὸ μποροῦμε λές; τοῦπε σιγαλά. Γιατὶ δὲν τὸ μποροῦμε. Ἀσκέρι, δόξα σοι ὁ Θεός, τίποτ' ἄλλο. "Η παντέχεις πῶς δὲ θὰ μαζευτοῦν κ' οἱ μεγάλοι. "Ολα θὰ σάξουνε, θὰ ἰδεῖς. Κι' ὁ ἕνας θὰ βγεῖ ἀπὸ τὴ φυλακή, τίλογα, αἰώνια δὲ μπροοῦνε νὰ τὸν κρατᾶνε, κι' ὁ ἄλλος θὰ μαζευτεῖ στὸ σπίτι του νὰ κυττάξει τὴ δουλειά του." Ἀναψε καὶ δεύτερο τσιγάρο. Νοικιάζουμε τοῦ χρόνου μιὰ καμαρούλα στὴν πόλη καὶ στέλνουμε τοὺς δυὸ μικροὺς στὸ σχολεῖο. Μακάρι, ἔκαμε ἡ Γιαννοῦ χαρούμενη. Νὰ τοὺς σπουδάξουμε. Ἀκόμα νέοι εἶμαστε, ἄς συντρέξουν καὶ τ' ἀδέρφια τους. Μακάρι, ξανᾶπε ἡ Γιαννοῦ.

Ἀπὸ τὴ θάλασσα ὁ μπάτης ἀνάδευε καὶ θρόϊζε τὰ φύλλα τῆς μουριᾶς. Μπροστά τους ἁπλώνονταν τὸ χωράφι ὁλόχρυσο καὶ φωτεινό. Σὰν ψέμματα πῶς κάποτε ἤταν χωμένες οἱ νάρκες. Σὰν ψέμματα. Θὰ ἰδεῖς, ὅλα θὰ περάσουνε, πρῶτα ὁ Θεός. Θὰ περάσουνε, εἶπε κ' ἐκεῖνη. Κι' ὅλας εἴχανε ἀρχίσει νὰ περνοῦν. Ἡ ψυχή της ἤτανε τώρα γεμάτη ἐλπίδα, Τὸ μυαλό της ἡσυχο. Κι' ὁ λόγος ὁ σουβλερὸς τῆς Μιχαλοῦς, δὲν τὴν τρύπαγε πιὰ ποὺ τὸν ἐθυμήθη. Τί φταίει κι' αὐτή, ἔτσι ἄκουσε, ἔτσι εἶπε. "Αν ἄκουγε ἀλλοιῶς, θἄλεγε ἀλλοιῶς. Τί φταῖμε κ' ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἔκαμε μέσα της.

Ἀργὰ τὸ δειλινὸ κάτσανε νὰ φᾶνε. Ὁ Γιάννης ἔδωσε ἕνα πενηντάρι γιὰ κρασί, τέτοια μέρα ποὺ ἤταν. Μασοῦσαν ἀργὰ καὶ σιωπηλά, καθ' ἕνας παραδωμένος στὴ σκέψη του, καὶ κάθησαν ἀκόμα ὥρα πολὺ γύρω στὸ σοφρᾶ.

1 Νοεμβρίου
κυκλοφορεῖ ἡ
„ΠΟΡΕΙΑ"
Μηνιάτικο λογοτεχνικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ περιοδικὸ τοῦ Πειραιῶ
ο
Ζωντανὴ τέχνη καὶ ἐκλαϊκευτικὴ ἀνάπτυξη τῶν πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν αἰτημάτων τοῦ τόπου.
ο
ΕΚΔΟΤΗΣ: ΑΡ. ΜΑΥΡΙΔΗΣ

Η ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΙΠΑ

Τοῦ Ἠλία ΕΡΕΜΠΟΥΡΓΚ

(Τὸ διήγημα αὐτὸ εἶναι παρμένο ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ γνωστοῦ σοβιετικοῦ συγγραφέα Ἠλία Ἐρεμπουργκ οἱ «13 πίπες» — συλλογὴ ἀπὸ 13 αὐτοτελῆ διηγήματα ποὺ χαρακτηριστικό τους ἔχουνε ὅτι καὶ οἱ 13 ἥρωες κοπνίζουνε πίπα. Τὸ διήγημα ποὺ δημοσιεύεται παρακάτω διαλέχτηκε ἀπὸ τὴ συλλογὴ γιατὶ ἔχει μεγάλη ἐπικαιρότητα μὲ τὴ σημερινὴ κατάσταση.)

Ἡ ἀπαλὴ ἀχτίνα τῶν ἄστρων θέλει χιλιάδες χρόνια γιὰ νὰ φτάσει σὲ μᾶς, μὰ τί μικρὴ ποὺ εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου — μὲ τὰ παιδικά μας παιχνίδια, τὴν ἀγάπη, τοὺς μόχθους, τὶς ἀρρώστειες, τὸν θάνατο. Ὑπάρχουνε πολλὲς στατιστικές, πολλὰ δυνατὰ τηλεσκόπια, μυαλά, μάτια, μὰ πῶς νὰ φτειάξεις τέτοια ζυγαριὰ γιὰ νὰ ζυγιάσεις αὐτὴ τὴν μικρὴ μας ζωή; Στὸ ἕνα μέρος θὰ βάλεις τὴν ἀπαλὴ ἀχτίνα, σειρὲς μ' ἀριθμούς, τὰ μάκρη καὶ τὰ πλάτη τοῦ κόσμου, τὸ ἄπειρο, καὶ στ' ἄλλο τὸν ἀσήμαντο σπόρο τῆς ζωῆς — ὅπως φυτρώνει, ὅπως ἀνθίζει, ὅπως ξεραίνεται. Ποιὸς ξέρει, ἴσως αὐτὰ τ' ἀσήμαντα σαράντα χρόνια νὰ βαραίνουνε περισσότερο;

Γινότανε πόλεμος. Κάποτες θὰ τοῦ βροῦνε τὸ ἐπίθετο «μεγάλος» ἢ «μικρὸς» γιὰ νὰ τὸν ξεχωρίσουνε ἀπὸ ἄλλους πολέμους ποὺ γενήκανε ἢ ποὺ θὰ γενοῦνε. Μὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ζούσανε σ' αὐτὰ τὰ χρόνια ἤτανε ἁπλῶς «πόλεμος» ἔτσι ἁπλὰ σὰν νάτανε χολέρα, ἔτσι ἁπλὰ σὰν τὸν θάνατο.

Γινότανε πόλεμος, καὶ σ' ἕνα μικροσκοπικὸ σημεῖο — μέσα στὰ τόσα ἄλλα κοντὰ σ' ἕνα σωρὸ ἀπὸ πέτρες ποὺ λεγότανε κάποτες πόλις τοῦ "Υπρ, ξαπλώνανε, καθόντουσαν, τρώγανε, καὶ πεθαίνανε, γρήγορα πεθαίνανε, ξένοι νεοφερμένοι ἄνθρωποι. Τοὺς λέγανε τὸ 118 σύνταγμα πεζικοῦ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Τὸ σύνταγμα αὐτὸ ἐπιστρατευμένο ἀπὸ τὴν νότια περιοχὴ ἀπὸ τὴν Προβηγγία, ἀποτελεῖτο ἀπὸ χωρικοὺς ἀμπελουργούς, καὶ βοσκούς." Εξη μῆνες οἱ σγουρδμαλλοι καὶ μελαχροινοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι τρώγανε καὶ κοιμόντουσαν στὰ χαρακώματα, πυροβολάγανε, πεθαίνανε τινάζοντας τὰ χέρια, καὶ στὸ ἐπιτελεῖο τῆς μεραρχίας, ἀναφέρετο ὅτι τὸ 118 σύνταγμα πεζικοῦ ὑπεράσπιζε τὸν τομέα ποὺ βρισκότανε κοντὰ στὸ σημεῖο Χ.

Ἀπέναντι πεντακόσια βήματα πιὸ μακριά, καθόντουσαν ἄλλοι ἄνθρωποι, πυροβολῶντας κι' αὐτοί. Μεταξύ τους ἤτανε λιγοστοὶ σγουρόμαλλοι καὶ μελαχροινοί. Ξανθοὶ καὶ γαλανομάτες, φαιόντουσαν σωματώδεις καὶ μιλάγανε ἄλλη γλῶσσα. "Ητανε γεωργοὶ ἀπὸ τὴν Πομεραν΄ία, στὸ ἄλλο ἐπιτελεῖο τοὺς ὀνομάζανε τὸ 87 ἐφεδρικὸ τάγμα τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ. Αὐτοὶ ἤτανε ἐχτροί, μὰ μεταξὺ τῶν ἐχτρῶν βρισκότανε ἕνα κομμάτι γῆ, ποὺ καὶ οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ ἀμπελουργοὶ τὴν λέγανε γῆ τοῦ «κανένα». Δὲν ἀνῆκε οὔτε στὴ Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία, οὔτε στὴ Γαλλικὴ Δημοκρατία, οὔτε στὸ Βελγικὸ Βασίλειο. Ξεκοιλιασμένη ἀπὸ τὶς μπόμπες, αὐλακωμένη στὸ μάκρος καὶ πλάτος ἀπὸ ἐγκαταλειμμένα χαρακώματα, παραγεμισμένα μὲ σαπισμένα κόκκαλα καὶ σκουριασμένα μέταλλα, ἤτανε γῆ τοῦ θανάτου, καὶ τοῦ «κανένα». Οὔτε ἕνα χορταράκι δὲν φύτρωνε στὴν καταραμένη της φλούδα, καὶ τὰ ἰουλιάτικα μεσημέρια βαρειὰ μύριζε βρωμιὲς καὶ αἷμα. Καὶ ποτὲς γιὰ κανένα ἐδλογημένο κῆπο, μ' ἄφθονους καρποὺς καὶ μὲ ὑπέροχα λουλούδια οἱ ἄνθρωποι δὲν παλεύανε τόσο ὅσο γι' αὐτὴν τὴν ποθητὴ σάπια ἐρημιά. Κάθε μέρα κάποιος σερνότανε ἀπὸ τὴ γερμανικὴ ἢ γαλλικὴ μεριὰ στὴ γῆ τοῦ «κανένα» καὶ ζύμωνε τὸ κίτρινο χῶμα μὲ πηχτὸ καφετὶ αἷμα.

Λέγανε μερικοὶ ὅτι ἡ Γαλλία μάχεται γιὰ τὴ λευτεριά, ἄλλοι ὅτι θέλει ν' ἁρπάξει κάρβουνο καὶ σίδερο. Μὰ ὁ στρατιώτης τοῦ 118 Συντάγματος πεζικοῦ Πιὲρ Ντιουμπουὰ πολέμαγε μόνο ἐπειδὴ γινότανε πόλεμος. Πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο ἤτανε τ' ἀμπέλια. "Οταν ἔβρεχε συχνά, ἢ στ' ἀμπέλια ἔπεφτε φυλλοξήρα, ὁ Πιὲρ στραβομουτσούνιαζε, κι' ἔδιωχνε μὲ ξερὸ κλαδὶ τὸ σκύλο του, γιὰ νὰ μὴν τὸν σκοτίζει. Μὰ τὶς καλὲς χρονιὲς πουλῶντας μ' ἀρκετὸ κέρδος τὴ σοδειά του, φόραγε τὸ κολαριστό του πουκάμισο καὶ πήγαινε στὸ κοντινὸ χωριό. Ἐκεῖ στὴν ταβέρνα «Τὸ ραντεβοῦ τῶν πριγκήπων» διασκέδαζε χτυπώντας τὰ χοντρὰ πισινὰ τῆς σερβιτόρας καὶ ρίχνοντας δυὸ δεκάρες στὴν λατέρνα ἄκουγε μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα διάφορα κομμάτια. Μιὰ φορὰ ὁ Πιὲρ εἶχε πῦον στ' αὐτί του, κι' αὐτὸ ἤτανε πολὺ ὀδυνηρό. "Οταν ἤτανε μικρὸς ἀγάπαγε νὰ καβαλλάει τὴν κατσίκα τους καὶ νὰ κλέβει ἀπὸ τὴν μάνα του ξερὰ σῦκα. Ὁ Πιὲρ εἶναι παντρεμένος μὲ τὴν Ζάν καὶ συχνὰ ἐρωτιάρικα τῆς χάϊδευε τὸ στῆθος της σφιχτὸ καὶ μελαχροινό, σὰν τσαμπὶ σ' ἡλιόλουστη καλὴ χρονιά. Τέτοια ἤτανε ἡ ζωὴ τοῦ Πιὲρ Ντιουμπουά. "Υστερα ἡ Γαλλία ἀρχίνησε νὰ πολεμάει γιὰ τὴ λευτεριὰ ἢ γιὰ νὰ ἀποχτήσει κάρβουνο, κ' ἔτσι γίνηκε στρατιώτης τοῦ 118 Συντάγματος πεζικοῦ.

Πεντακόσια βήματα ἀπὸ τὸν Πιὲρ Ντιουμπουὰ καθότανε ὁ Πέτερ Ντεμπαού, καὶ οἱ ζωές τους δὲν μοιάζανε ὅπως δὲν μοιάζει ἡ πατάτα μὲ τὸ σταφύλι, ὁ βοριᾶς μὲ τὸ νοτιᾶ, καὶ ὅμως ἤτανε ὁλοϊδιες ὅπως μοιάζουνε μεταξύ τους ὅλοι οἱ καρποὶ τῆς γῆς, ὅλες οἱ χῶρες, ὅλες οἱ ζωές. Ὁ Πέτερ οὔτε μιὰ φορὰ δὲν ἔφαγε σταφύλια, μόνο στὶς βιτρίνες τὰ εἶδε. Δὲν ἀγάπαγε τὴ μουσικὴ καὶ στὶς γιορτὲς ἔπαιζε μπιλιάρδο. Κατσούφιαζε ὅταν ὁ ἥλιος ἔκαιγε πολὺ καὶ δὲν ἔβρεχε γιατὶ τότε τὰ χόρτα κιτρινίζανε καὶ οἱ ἀγελάδες τοῦ Πέτερ δίνανε ἄσχημο γάλα. Δὲν τοῦ πόναγε ποτὲ τ' αὐτί. Μιὰ φορὰ ἀρρώστησε κι' ἤμεινε ξαπλωμένος μιὰ βδομάδα μὲ δυνατὸ πυρετό. Μικρὸς ὁ Πέτερ ἔπαιζε μὲ τὸν γέρικο σκύλο τοῦ πατέρα του, καὶ κυνήγαγε μὲ τὸ καπέλλο του πεταλοῦδες. Ἡ γυναῖκα του ἡ Γιοχάνα ἤτανε ἄσπρη σὰν γάλα καὶ πλαδαρὴ, ποὺ καὶ οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ ἀμπελουργοὶ τὴν λέγανε γῆ τοῦ «κανένα». Δὲν ἀνῆκε οὔτε στὴ Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία, οὔτε στὴ Γαλλικὴ Δημοκρατία, οὔτε στὸ Βελγικὸ Βασίλειο. Ξεκοιλιασμένη ἀπὸ τὶς μπόμπες, αὐλακωμένη στὸ μάκρος καὶ πλάτος ἀπὸ ἐγκαταλειμμένα χαρακώματα, παραγεμισμένα μὲ σαπισμένα κόκκαλα καὶ σκουριασμένα μέταλλα, ἤτανε γῆ τοῦ θανάτου, καὶ τοῦ «κανένα». Οὔτε ἕνα χορταράκι δὲν φύτρωνε στὴν καταραμένη της φλούδα, καὶ τὰ ἰουλιάτικα μεσημέρια βαρειὰ μύριζε βρωμιὲς καὶ αἷμα. Καὶ ποτὲς γιὰ κανένα ἐδλογημένο κῆπο, μ' ἄφθονους καρποὺς καὶ μὲ ὑπέροχα λουλούδια οἱ ἄνθρωποι δὲν παλεύανε τόσο ὅσο γι' αὐτὴν τὴν ποθητὴ σάπια ἐρημιά. Κάθε μέρα κάποιος σερνότανε ἀπὸ τὴ γερμανικὴ ἢ γαλλικὴ μεριὰ στὴ γῆ τοῦ «κανένα» καὶ ζύμωνε τὸ κίτρινο χῶμα μὲ πηχτὸ καφετὶ αἷμα.

Λέγανε μερικοὶ ὅτι ἡ Γαλλία μάχεται γιὰ τὴ λευτεριά, ἄλλοι ὅτι θέλει ν' ἁρπάξει κάρβουνο καὶ σίδερο. Μὰ ὁ στρατιώτης τοῦ 118 Συντάγματος πεζικοῦ Πιὲρ Ντιουμπουὰ πολέμαγε μόνο ἐπειδὴ γινότανε πόλεμος. Πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο ἤτανε τ' ἀμπέλια. "Οταν ἔβρεχε συχνά, ἢ στ' ἀμπέλια ἔπεφτε φυλλοξήρα, ὁ Πιὲρ στραβομουτσούνιαζε, κι' ἔδιωχνε μὲ ξερὸ κλαδὶ τὸ σκύλο του, γιὰ νὰ μὴν τὸν σκοτίζει. Μὰ τὶς καλὲς χρονιὲς πουλῶντας μ' ἀρκετὸ κέρδος τὴ σοδειά του, φόραγε τὸ κολαριστό του πουκάμισο καὶ πήγαινε στὸ κοντινὸ χωριό. Ἐκεῖ στὴν ταβέρνα «Τὸ ραντεβοῦ τῶν πριγκήπων» διασκέδαζε χτυπώντας τὰ χοντρὰ πισινὰ τῆς σερβιτόρας καὶ ρίχνοντας δυὸ δεκάρες στὴν λατέρνα ἄκουγε μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα διάφορα κομμάτια. Μιὰ φορὰ ὁ Πιὲρ εἶχε πῦον στ' αὐτί του, κι' αὐτὸ ἤτανε πολὺ ὀδυνηρό. "Οταν ἤτανε μικρὸς ἀγάπαγε νὰ καβαλλάει τὴν κατσίκα τους καὶ νὰ κλέβει ἀπὸ τὴν μάνα του ξερὰ σῦκα. Ὁ Πιὲρ εἶναι παντρεμένος μὲ τὴν Ζάν καὶ συχνὰ ἐρωτιάρικα τῆς χάϊδευε τὸ στῆθος της σφιχτὸ καὶ μελαχροινό, σὰν τσαμπὶ σ' ἡλιόλουστη καλὴ χρονιά. Τέτοια ἤτανε ἡ ζωὴ τοῦ Πιὲρ Ντιουμπουά. "Υστερα ἡ Γαλλία ἀρχίνησε νὰ πολεμάει γιὰ τὴ λευτεριὰ ἢ γιὰ νὰ ἀποχτήσει κάρβουνο, κ' ἔτσι γίνηκε στρατιώτης τοῦ 118 Συντάγματος πεζικοῦ.

Πεντακόσια βήματα ἀπὸ τὸν Πιὲρ Ντιουμπουὰ καθότανε ὁ Πέτερ Ντεμπαού, καὶ

Ἡ πνευματική μας κληρονομιά

ΕΣΕΙΣ ΟΙ ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΙ...

Τοῦ Στρατηγοῦ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ

Ἤρθετε ἐσεῖς οἱ μεγάλοι μας πολιτικοὶ νὰ μᾶς λευτερώσετε, ὅταν σηκώσαμε τὴν ἐπανάσταση μόνοι μας κι' ἀγωνιζόμαστε τὶς πρῶτες χρονιὲς μὲ τοὺς σημαντικοὺς τῆς πατρίδας μας πολιτικοὺς — φαίνεται ὁ ἀγώνας ἐκεῖνος κι' ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ ἀδερφοσύνη ὁποῦχαμε ἀναμεταξύ μας. Ὅταν κοπιάσετε ἐσεῖς, μᾶς γυμνάσετε στὴ διχόνοια, μᾶς φέρατε τὶς φατρίες καὶ τ' ἄλλα τ' ἀγαθά.

Καὶ κακοβάλετε τὸ δυστυχισμένο ἀθῶον ἔθνος.

Πρωτόηφερες τὴν διχόνοιαν ἐσύ, Κύριε Μαυροκορδάτε, κι' ἀπὸ αὐτὸ ἄλλοι καπεταναῖοι πῆγαν ὀπίσω εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἄλλους ἤθελες μὲ τοὺς νόμους σου νὰ τοὺς σκοτώσεις. Θὰ σκότωνες τὸν Καραϊσκάκη. Ποῦ θὰ τὸν εὕρισκε, ἡ πατρίδα, ὅταν ξαναγιόμωσε ἡ Τουρκιά;

Δεύτερος ἔρχεσαι ἐσύ, κύριε Κωλέτη. Θὰ σκότωνες τὸ Δυσσέα — καὶ ὕστερα δὲ γλύτωσε ἀπὸ σένα. Ποῦ θὰ τὸν εὑρίσκαμε μ' ἕνα τεσκερὲ νὰ διώξει δώδεκα χιλιάδες Τούρκους, ὁποῦταν περισσότεροι, ἄλλοι στὸ Γριπονῆσι καὶ Ρωπὸ κι' ἀλλοῦ, καὶ πρόσμεναν κι' αὐτείνη τὴ δύναμη ν' ἀφανίσουν ὅλη τὴν 'Ελλάδα, κι' αὐτὸ τοὺς νέκρωσε ὅλα τους τὰ σκέδια;

Ἂν ἦταν κακοὶ στρατιωτικοὶ ἐκεῖνοι κ' ἐσεῖς καλοὶ πολιτικοί, τοὺς κάνετε κι' αὐτοὺς κι' ὅλο τὸ στρατιωτικὸ καλὸ καὶ μὲ πειθαρχία. Ἂν ἤσουνε ἐσύ, κύριε Μεταξᾶ, καλός, ἔκανες τὸν Κολοκοτρώνη πλέον καλύτερο. Ἦταν καλὸς πατριώτης, ἀλλὰ οἱ δικές σου συμβουλὲς σὲ ἐμφύλιους πολέμους τὸν κινούσανε καὶ σὲ μεγάλη διχόνοια μὲ τοὺς πατριῶτες του. Καὶ κάποτε τὸν γύριζες μὲ τὸ ἕνα κόμμα καὶ κάποτε μὲ τὸ ἄλλο. Καὶ χύνονταν τόσα ἀθῶα αἵματα...

. . . . . .

Ὅταν ἦρθε ὁ βασιλέας, ποιὸς τοὺς 'ρέθιζε τοὺς ἀγωνιστάς; Ἡ ἀφεντιά σας οἱ μεγάλοι πολιτικοί. Καὶ πῆγαν εἰς τὴν Τουρκιὰ καὶ χάθηκαν οἱ περισσότεροι. Καὶ τόσοι ἄλλοι χάθηκαν εἰς τὴν Πελοπόννησο, ὁποὺ σκοτώθη ὁ Κρίτζαλης κι' ἄλλοι, καὶ εἰς τὴν Σπάρτη κι' ἀλλοῦ. Καὶ τόσοι εἰς τὰ τριάντα ἔξη, ὁποὺ ἐχάθη τὸ ἄνθος τοῦ "Εθνους. Καὶ τόσους ὁποὺ ἔκοψε ἡ τζελατίνα καὶ τόσοι ὁποὺ πέθαναν εἰς τὶς φυλακές. Καὶ τόσοι εἰς τὶς διάφορες ἐκλογὲς ἐσᾶς τῶν 'Εκλαμπρότατων πολιτῶν μας.

Σᾶς ἐρωτᾶ, ἐσᾶς τοὺς 'Εκλαμπρότατους καὶ μεγαλόγνωσους πολιτικούς, τῆς 'Ελλάδος ἀρχὴ καὶ τέλος: "Αν ἤρθετε ἀπὸ καλωσύνη σας νὰ μᾶς φωτίσετε, νὰ μᾶς λευτερώσετε, διατὶ νὰ χυθοῦν αὐτὰ τὰ αἵματα ὁποὺ χύθηκαν.

Καὶ ἡ πατρίδα νὰ εἶναι εἰς τὴν κατάσταση ὁποὺ εἶναι ὡς τὴν σήμερο, καὶ νὰ γένει αὐτείνη ἡ δυστυχία γενικῶς εἰς τοὺς τίμιους ἀνθρώπους; Καὶ νὰ θέλουν οἱ "Αγγλοι, οἱ Γάλλοι, οἱ Ροῦσσοι, οἱ Αὐστριακοὶ ἢ ἄλλο κράτος νὰ μᾶς κυβερνήσουν μὲ τὸ μέσον τὸ δικό σας;

Ἡ ἀφεντιά σας, οἱ ξενοφερμένοι πατριῶτες, ἤστε καὶ οἱ πρῶτοι πολιτικοὶ καὶ οἱ δεύτεροι καὶ οἱ τρίτοι καὶ οἱ τέταρτοι καὶ οἱ πέφτοι καὶ οἱ ἕχτοι κι' ἀκόμα εἰς ὅλα τὰ πράματα τῆς πατρίδας: "Αν εἴχετε ἀρετὴ κι' ἀμόνοια, γένονταν αὐτά; Διατιμίεται τὸ δυστυχισμένο, τὸ ἀθῶον "Εθνος; Μπαίναν ὅλοι οἱ μπερμπάντες παντοῦ; Πότε συβουλέψετε τὸ στρατιωτικὸν πατριωτικῶς, κι' αὐτὸ ἐβῆκε ἀπὸ τὰ καθήκοντά του καὶ δὲν σᾶς ἄκουσε; Μεγαλύτερον εἴχαμε εἰς τὴν Πελοπόννησο τὸν Κολοκοτρώνη. Ὅπως τοῦ λέγετε ἔτζι ἔκανε: «πολέμα ὑπὲρ τῆς πατρίδος», πολέμαγε· «κάνε ἐμφύλιους πολέμους» ἔκανε.

Ἦταν ὁ Δυσσέας εἰς τὴν ἀνατολικὴ 'Ελλάδα. 'Από τίνος συβουλὴ ἐπέταξε τὸ ντουφέκι κι' ἔβαλε τὸ καλαμάρι κι' ἔγινε πολιτικὸς καὶ φατριαστὴς ὁ στρατιωτικός; 'Από δική σας.

Ἔστειλε ὁ κύριος Κωλέτης εἰς τὸν Δυσσέα τὸν 'Αλέξη Νοῦτζο καὶ τὸν σκότωσε αὐτὸν καὶ τὸ γενναῖο καὶ τίμιο Παλάσκα. Ὁ Δυσσέας τοὺς σκότωσε, ἀλλὰ ὁ Κωλέτης καὶ ἡ συντροφιά του τοὺς ἔστειλε — ἢ ἐκεῖνοι σκότωναν τὸν Δυσσέα, ἢ ὁ Δυσσέας αὐτούς, ὄφελος τοῦ Κωλέτη καὶ τῆς συντροφιᾶς του ἦταν. Ὕστερα σκότωσε καὶ τὸν Δυσσέα.

•••

Εἶπα τὰ πατρικά σας αἰσθήματα καὶ τὸν πατριωτισμὸ ὁποὺ δείξετε ὅλοι σας, ὁποὺ κοπιάσετε νὰ μᾶς λευτερώσετε. Αὐτοίνοι εἶναι οἱ ἀγῶνες σας. Εἴχαμε τόσα σπίτια σημαντικὰ καὶ εἰς τὴ Ρούμελη καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησο καὶ νησιά, ὁποὺ πραγματικῶς θυσίασαν διὰ τὴν πατρίδα.

Ποῦ εἶναι τώρα; Χάθηκαν τὰ περισσότερα.

Τὰ παιδιά τους καὶ πολλοὶ ὁποὺ ζοῦνε ἀπὸ αὐτοὺς στραβώνουν μυῖγες μέσα εἰς τοὺς δρόμους τῆς ματοκυλισμένης πατρίδας τους.

Θυσιάστηκαν ἀπόξω ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ καὶ σκοτώθηκαν τόσοι σημαντικοὶ ἀρχηγοί, τόσοι νοικοκυραῖοι — τὰ παιδιά τους κι' ὅσοι ζοῦνε λένε «ψωμάκι» οἱ περισσότεροι, καὶ ποῦν 'το;

Ἐσᾶς σᾶς τιμήσαμε, σᾶς δοξάσαμε, σᾶς κάμαμε 'Εκλαμπρότατους, ἀντιπρόσωπους εἰς τὰ δυνατὰ ἔθνη. Καὶ πληρώνεστε χοντροὺς μιστούς. "Οτι σᾶς κάμαμεν σημαντικοὺς καὶ βέβαια θέλετε καὶ καλοὺς μιστοὺς νὰ ζήσετε. 'Ενῶ ἐμεῖς καὶ πρῶτα καὶ τώρα ζοῦμε ὅπως μπορέσουμε—ὅμως οἱ 'Εκλαμπρότητές σας δὲν θέλομε νὰ κακοπορέψετε· κι' ἂν σᾶς ἰδοῦμε δυστυχεῖς λυπώμαστε κ' εὐτὺς θ' ἀναπάψωμε τὰ δεινά σας. Κι' ὡς τίμιοι ἄνθρωποι αὐτὸ πρέπει νὰ κάμωμε διὰ ν' ἀναστήσωμε εἰς τὴν πατρίδα μας ἀπὸ ἀνθρώπους ἄξιους νὰ τὴν βοηθοῦν, καθὼς κάνουν ὅλα τὰ ἔθνη. 'Εμεῖς αὐτὸ ἀρχὴ καὶ τέλος τὸ ἀκολουθοῦμεν εἰς τὴν 'Εκλαμπρότη σας: Ἡ 'Εκλαμπρότη σας τί κάμετε σ' ἐμᾶς;

ΕΝΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΓΕΥΜΑ

Τοῦ Κώστα ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ

Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ..., δηλαδὴ ἐδῶ καὶ τριάντα τρία χρόνια βρέθηκαν κατὰ σύμπτωση περαστικοὶ ἀπ' τὴν 'Αθήνα, μερικοὶ σοφοὶ ξένοι ἀπ' ἐκείνους ποὺ κατανγίνονταν μὲ τὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία. Ἦταν ὁ Γάλλος Περνῶ, ὁ 'Ολλανδὸς Ἔσσελιγκ, ὁ Ἄγγλος Μπόρω, οἱ Γερμανοὶ Μάας καὶ Τοῦμπ, ὁ Ἰταλὸς Παβολίνι καὶ ἄλλοι.

Ὁ «'Εκπαιδευτικὸς Ὅμιλος» τότε θεώρησε καθῆκον του νὰ τοὺς κάμει ἕνα γεῦμα, γιὰ νὰ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία μιᾶς μεγαλείτερης συγκέντρωσης καὶ ἐκδήλωσης τῶν φίλων τοῦ δημοτικισμοῦ, σ' ἐποχὴ ποὺ ἀκόμα παρ'ὅλο ὅτι εἴχανε περάσει δέκα χρόνια ἀπ' τὰ Εὐαγγελικὰ καὶ Ὀρεστειακά, οἱ ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴ γλωσσικὴ αἵρεση, δὲν ἦταν καὶ τόσο λίγες. Πίσω ἀπ' τὸ «Μενοῦ» ποὺ διαφύλαξα καὶ μοῦφερε στὴ μνήμη αὐτὴ τὴν περιγραφή, ἔχουνε ὑπογράψει γιὰ ἐνθύμηση ἐκτὸς τῶν ξένων σοφῶν καὶ οἱ δικοί μας Παλαμᾶς, Δ. Γληνός, Α. Δελμοῦζος, Ν. Καζαντζάκης, Π. Βλαστός, Δ. Πετροκόκκινος, Δ. Καλλίμαχος, Α. Ζάχος Κ. καὶ Σ. Σπανούδη. Ἦταν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ποὺ δὲν κατόρθωσα νὰ συλλαβίσω τὶς ὑπογραφές τους, οὔτε νὰ τοὺς θυμᾶμαι ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια.

Ἡ βραδυὰ ἐκείνη ἦταν μιὰ ἀνακούφιση τῶν δημοτικιστῶν, ἔπειτα ἀπὸ τόσες δυσάρεστες συγκινήσεις ποὺ πέρασαν τὰ τελευταῖα ἐκεῖνα χρόνια. Διαλυθήκαμε κατὰ τὰ μεσάνυχτα μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμὸ καὶ μεγαλείτερες μελλοντικὲς ἐλπίδες. Ἡ ἀγνὴ αὐτὴ γιορτὴ δὲν ἔμεινε ἀμέτοχη ἀπὸ ἐσωγλωσσικὰ ἐπεισόδια. Μιὰ βδομάδα ἀργότερα ὁ «Νουμᾶς» ἔγραψε γιὰ τὸ γεῦμα, τὰ παρακάτω σχόλια.

«ΝΟΥΜΑΣ» 7 'Απρίλη 1912

«Μιὰ πρόποση ποὺ δὲν ἔγινε μὰ ποὺ μποροῦσε νὰ γίνει.

»"Αν εἶχα τὴν τιμὴ νὰ καθίσω καὶ γὼ μαζὶ μὲ τόσους ἄλλους εὐγενικοὺς κυρίους καὶ κυρίες, ποὺ εἶναι καὶ δημοτικιστάδες στὸ τραπέζι ποὺ πρόσφερε ὁ «'Εκπαιδευτικὸς "Ομιλος» στοὺς κ. κ. Παβολίνι, Τούμπ, Ἔσσελιγκ καὶ ἄλλους σοφοὺς Εὐρωπαίους ποὺ καταγίνουνται μὲ τὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία, θὰ σήκωνα τὸ ποτῆρι μου, ὕστερα ἀπὸ τὴ γιομάτη λυρισμὸ καὶ νόημα πρόποση καὶ θάλεγα τὰ λίγα τούτα λόγια: Ξένοι σοφοί, κορυφὲς τῆς 'Επιστήμης ποὺ ἀναγνωρίζετε τὸν ἀγῶνα μας καὶ διαφεντέβετε τὸ δίκηο μας καὶ προλέγετε τὴ νίκη μας, τῆς 'Ιδέας τὴ γρήγορη νίκη, σᾶς παρακαλῶ ν' ἀδειάσουμε τοῦτο τὸ ποτῆρι στὴν ὑγεία 'Ενός, ποὺ στέκεται ἰσότιμος ἀνάμεσά μας, ποὺ μᾶς συμμάζεψε ἀπόψε ὅλους ἐδῶ, ποὺ μᾶς προσφέρνει τοῦτο τὸ τραπέζι καὶ ποὺ βλογάει τοῦτη μας τὴ συντροφιὰ — κι' ἂς μὴ βρίσκεται ἐδῶ, κι' ἂς βρίσκεται μακριὰ μας, πολὺ μακριά.

»"Αν ἐρχόσαστε ἐδῶ στὴν πόλη μας, πρὸ τριάντα χρόνια, οὔτε πέντε δὲ θὰ βρίσκατε νὰ ἐξέρουν τὰ ὀνόματά σας, οὔτε πέντε δὲ θὰ βρίσκατε νὰ σᾶς σφίξουνε γκαρδιακὰ τὸ χέρι, μὲ χαρὰ καὶ περηφάνεια νὰ σᾶς καλωσορίσουνε. Πρὸ τριάντα χρόνια ἡ νεοελληνικὴ ψυχὴ εἴτανε κολλημένη σὰ στρείδι στὰ βράχια τοῦ σχολαστικισμοῦ καὶ τὰ νεοελληνικὰ μάτια στρεφόντουσαν ἀλλοιθωρίζοντας πάντα πρὸς τὰ πίσω, πρὸς μίαν ἀλόγιστη καὶ ζωοπνίχτρα προγονολατρεία. Πρὸ τριάντα χρόνια σκοτάδι πηχτὸ εἴταν ἁπλωμένο πάνω στὴ νεοελληνικὴ ψυχή.

»Καὶ ἦρθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ φάνηκε ὁ "Ενας. Καὶ τινάζοντας στὴ μέση σὰ μπόμπα ἕνα ἐπαναστατικὸ βιβλίο ποὺ ὀνομαζότανε «Τὸ ταξίδι μου» κούνησε τὰ σάπια βαλτονέρια, ξύπνησε τὶς κοιμισμένες ψυχές, γιάτρεψε τ' ἀλλοίθωρα τὰ μάτια καὶ σκόρπισε τὸ σκοτάδι τὸ πηχτό.

»Δημιουργὸς ὄχι μόνο Ἰδεολογίας, μὰ καὶ νέας ψυχῆς καὶ ζωῆς, ἔδειξε στοὺς παραπλανημένους καὶ κατάκοπους τὴ Χαναάν, τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ποὺ δὲ βρισκότανε μακριά, μὰ μπρὸς στὰ μάτια τους μὰ μέσα στὴν ἴδια τους τὴν ψυχή. Τὸ κήρυγμά του στάθηκε πλατὺ καὶ μεγαλόστομο, ἁπλωμένο σ' ὅλα τὰ φανερώματα τῆς μέσα κι' ὁλόγυρα κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς μας ζωῆς. Κάθε βλαστάρι θαλερὸ τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς ποὺ καμαρώνετε σήμερα, ἀπὸ τὸ κήρυγμά του ξεπετάχτηκε καὶ κάθε φωνὴ παλληκαρίσια καὶ λεβέντικη ποὺ ἀκούγεται, ἀπὸ τὸ κήρυγμά του ἐκπορεύεται.

»Μὴ παραξενεύεστε ποὺ τὄνομά του ἀπόψε μόνο τ' ἀγιασμένα χείλια τοῦ Ποιητῆ εὐλαβητικὰ τὸ προφέρανε. Τοῦτο δὲ σημαίνει τίποτα. Πρέπει νὰ ξέρετε πὼς τὴ χώρα μας δὲν τὴ βαραίνει μονάχα τοῦ σχολαστικισμοῦ ὁ ζυγός. Τὴ βαραίνει κι' ἕνας ἄλλος ζυγός, τῆς 'Αγνωμοσύνης καὶ τοῦ 'Εγωϊσμοῦ ὁ ζυγὸς — πολὺ βαρύτερος ἀπὸ τὸν πρῶτο. Θέλουμε ὅλοι νὰ φαινόμαστε ἀρχηγοί, ὅλοι νὰ βάζουμε τὸ ἄτομό μας πρῶτο καὶ καλύτερο: Πῶς ν' ἀναγνωρίσουμε τὸν Πρῶτο, οἱ πρῶτοι ἐμεῖς; Πῶς νὰ παραδεχτοῦμε 'Αρχηγό, ἐμεῖς οἱ 'Αρχικαπετανέοι; Παλαμάδες δὲν εἴμαστε ὅλοι μας γιὰ νὰ μὴν τρέμουμε ν' ἀκουστεῖ κι' ἄλλο ὄνομα, γιὰ νὰ δίνουμε στὸν καθένανε τὴν πρεπούμενη θέση! 'Αγκαλὰ τί περιμένετε ἀπὸ τόπο ὅπου ὁ τύπος του μιλῶντας γιὰ ἕναν Παλαμᾶ τονὲ γράφει «ὁ κύριος Παλαμᾶς», καὶ γράφει πάντα μὲ σέβας καὶ μὲ θαυμασμὸ «ὁ ποιητὴς Παπαντωνίου;»

»Ἱερεμιάδες δὲν ταιριάζουνε ἀπόψε κύριοι. Τὸ ξέρω. Μὰ θέλω νὰ πῶ πὼς ἂν μᾶς ἔλειπε αὐτὴ ἡ ἀρχηγομανία κι' αὐτὴ ἡ ἀγνωμοσύνη κι' αὐτὸς ὁ ψωροεγωϊσμός, δὲ θὰ βρισκόμαστε ἀπόψε ἐδῶ σαράντα ὀπωσδήποτε δημοτικιστάδες (ἀφοῦ ὁ δημοτικισμὸς κατάντησε πιὰ μόδα — κι' αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερο φανέρωμα τῆς ἐπικρατήσής του) μὰ θὰ μαζευόμαστε χίλιοι κι' ἀπάνου γνήσιοι δημοτικιστάδες καὶ θὰ σηκώναμε ὅλοι παγνυφιὰ τὸ ποτῆρι μας καὶ θὰν τ' ἀδειάζαμε στὴν ὑγεία σας καὶ στὴν ὑγεία τοῦ 'Ενός — στὴν ὑγεία 'Εκείνου ποὺ μᾶς κάλεσε ἀπόψε στὸ παγνυρικὸ τοῦτο δεῖπνο — στὴν ὑγεία τοῦ Ψυχάρη».

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

Ἀγαπητέ μου Φωτιάδη,

Ἡ ἰδέα πῶχουν σχηματίσει οἱ λογοτέχνες ἑνὸς ἔθνους γιὰ τὸν προορισμὸ καὶ γιὰ τὴν ἔκταση τοῦ προορισμοῦ τῆς ἴδιας τῆς Λογοτεχνίας, ἀποτελεῖ ὄχι μονοχὰ τὸ μέτρο τῆς προσωπικῆς δημιουργικῆς τους δύναμης, ἀλλὰ καὶ τὸ μέτρο τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ζωτικότητας ὁλόκληρου τοῦ "Εθνους στὸ ὁποῖο οἱ λογοτέχνες αὐτοὶ ἀνήκουν.

Θάταν τρομερὸ λοιπὸν νὰ στοχαστοῦμε πῶς ὁ προορισμὸς ἐτοῦτος τῆς Λογοτεχνίας κ' ἡ τεράστια ἔκτασή του, δὲν ἔχουνε στὶς μέρες μας — δηλαδὴ στὶς πιὸ κρίσιμες μέρες τῆς 'Ιστορίας, ποὺ γνώρισε ὡς τὴν ὥρα τοῦτη τὸ ἔθνος μας καὶ ἡ 'Ανθρωπότητα — συνειδοποιηθεῖ ἀπ' τοὺς λογοτέχνες μας ἀντάξια τὴ στιγμὴν αὐτή.

Στὴν προχτεσινὴ συγκέντρωση ποῦγινε ἀπ' τὴν ἀξιέπαινη πρωτοβουλία σου, γιὰ νὰ κουβεντιάσουμε συντροφικὰ γιὰ κάποιαν ἀνανέωση τῆς πνευματικῆς οἰκονομίας τοῦ περιοδικοῦ σου καὶ περιοδικοῦ μας, ἀπ' τὰ λίγα ποὺ ἄκουσα, (γιατὶ μένοντας μακριὰ ἀπὸ τὴν 'Αθήνα ἀναγκάστηκα νὰ φύγω πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος), εἶχα τὴν ἐντύπωση, πὼς γενικὰ ἡ ἀπαιτούμενη συνειδοποίηση τοῦ προορισμοῦ τῆς Λογοτεχνίας μας στὶς μέρες μας, δὲν ἔφτασεν ἀκόμα σὲ κοινὸ καὶ καθάριο καταστάλαγμα.

Στὸ μεταξὺ στὴν ἴδια αὐτὴ συγκέντρωση καὶ κάτου ἀπὸ τὴν ἐπίμονη προτροπὴ ὁρισμένων ἀγαπημένων φίλων μας, πρὶν φύγω εἶπα 'κ' ἐγὼ δυὸ λόγια, ἀλλὰ τὰ λόγια αὐτὰ ἐβγῆκαν περισσότερο ἀπὸ τὸ περίσσευμα τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς καρδιᾶς καὶ δὲν φωτίζανε ὁλότελα, ὅπως θάπρεπε, οὐσιαστικὰ καὶ σφαιρικὰ τὸ ζήτημα. 'Ανοίγοντας τὸ στόμα μου εἶχα τότε πεῖ: «"Οταν λέμε τὴ λέξη λαός, φυσικὰ ὑποθέτουμε πὼς κ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι (δηλαδοὶ οἱ πνευματικοὶ τοῦ τόπου ἄνθρωποι) εἴμαστε λαός. Εἶμαστε δηλαδὴ μαζί του ἕνα, ἀδιάφορο ἂν μέσα στὴν τεράστια μάζα ποὺ ὡς «λαὸς» ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἔθνος μας καὶ κατὰ προέκταση ὁλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα, σὰν πνευματικοὶ ἄνθρωποι παίζουμε τὸ ρόλο προζυμιοῦ βαθειά του». 'Αλλὰ τὴν πρόταση αὐτὴ δὲν τὴν ἀνάπτυξα καθόλου καὶ γιὰ τοῦτο στέλνω σήμερα συμπληρωματικὰ τόσο γιὰ σὲ ὅσο καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἀγαπητοὺς πνευματικούς μας συντρόφους, τὰ παρακάτου λόγια:

Οἱ προπολεμικοί, ἢ καλύτερα, οἱ ἀπὸ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ τρομαχτικὴ καθυστέρηση «προπολεμικοὶ» ἀκόμα ἄνθρωποι, ὅταν λὲν τὴ λέξη «λαός», στοχάζονται ἀπὸ πάρωση, ἕνα σύνολο ἀδιανοητικὰ καὶ ἠθικὰ ἀδιαφοροποίητο, ποὺ δὲν θὰ νάταν δυνατὸ νὰ πιάσανε στεῖ, παρὰ ἢ μὲ τὸ κεντρί, σὰν ἕνας ταῦρος, ἢ στὴν εὐνοϊκότερη περίπτωση, σὰν ἕνα ὁμαδικὸ ὁποσυνείδητο, μὲ τὴ συναισθηματικὴ διέγερση βαθειά του, μοναχά.

Οἱ «προπολεμικοί», οἱ πωρωμένοι αὐτοὶ ἄνθρωποι, ἀγνοοῦνε ἢ ξεχνᾶνε τὴ συγκαιρινὴ ὑπέρτατα συνειδητὴ συμμετοχὴ τῶν ζωντανῶν λαῶν ὅλου τοῦ κόσμου, στὸν καθολικὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ θετικὴ σ' ὅλα τὰ πλάτη καὶ τὰ μάκρη τοῦ πλανήτη, οὐσιαστικὴ ἱστορικὴ ἐξύψωση τοῦ 'Ανθρώπου. Λησμονοῦνε, πὼς τὴν ὥρα αὐτή, μέσα σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο, δὲν ὑπάρχει οὔτ' ἕνας ἄνθρωπος τοῦ «λαοῦ», ποὺ νὰ μὴν ξέρει, ἀσφαλῶς καλύτερα ἀπὸ κάθε ψευτοδιαβασμένο, αὐτὰ τὰ ἴδια arcana imperiorum, δηλαδὴ τὰ μυστικὰ—παλιὰ καὶ νέα—ὅλων τῶν Αὐτοκρατορι ῶν. Λησμονοῦνε τέλος, ὅτι τὴ στιγμὴν αὐτὴ καὶ τὸ κοινότερο ἀδιάβαστο μυαλὸ στὸν κόσμο, ἔγινε πιὰ τὸ σταυροδρόμι τῶν παγκόσμιων ἠθικῶν ἀξιώσεων καὶ τῶν οὐσιαστικὰ πνευματικῶν παγκόσμιων ἐπίσης ἀληθειῶν. Κ' ἐπομένως πὼς γιὰ νὰ πλησιάσουμε τὸ «λαό», δὲν φτάνει πιὰ οὔτε τὸ κεντρὶ τοῦ ταύρου, οὔτε ἡ συναισθηματικὴ μαζί του μόνον ἐπαφή.

Στὴ ζωντανὴ καὶ ὑπεύθυνη ἀντιμετώπιση τῆς ἔννοιας καὶ πραγματικότητας «λαὸς» στὶς μέρες μας, χρωστᾶμε πιὰ νὰ ὁπολογίζουμε, ὄχι μόνο σ' ἕνα ἢ δυὸ σημεῖα ἐπαφῆς μαζί του, (ὅπως αὐτὸ συνειθιζόντανε ὡς μὲ σήμερα) μὲ τὸ «"Ενστιχτο» ἢ τὸ «Συναίσθημα» μονάχα ἀλλὰ σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα ποὺ ἀνταποκρίνονται στὴν ἀπαίτηση τῆς φωτεινῆς, Μεθοδικῆς καὶ τέλειας ὁλοκλήρωσης τῆς Μόρφωσης τοῦ λαοῦ ὡς οὐσιαστικὰ συγχρονισμένου, καὶ κατὰ τὸ δυνατὸ συνειδητοῦ παράγοντος δημιουργικοῦ καὶ πανανθρώπινου πολιτισμοῦ. 'Αλλοίμονο, ἂν οἱ Λογοτέχνες μας λοιπὸν κι' αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους, περιπέσουνε στὸ μέγα σφάλμα σήμερα, πὼς ὁ λαός μας ἔχει μόνο ἀνάγκη νὰ τροφοδοτεῖται εἴτε μόνο μὲ ἀνεύθυνα μαχητικὰ συνθήματα χωρὶς βαρὺ κι' οὐσιαστικὸ οἰκοδομικὸ περιεχόμενο, εἴτε μὲ συναισθηματικὲς καὶ «αἰσθητικὲς» μονάχα ἀπ' τὴν πλευρά μας, κρούσεις καὶ ἐπαφές. Καὶ δὲν ἐννοῶ μὲ τοῦτο φυσικά, πὼς οἱ συναισθηματικὲς καὶ αἰσθητικὲς ποὺ λέω ἐτοῦτες ἐπαφές, δὲν ἐπιβάλλονται ἀπόλυτα στὴν καθαρὰ δημιουργικὴ μας σχέση μὲ τὸ λαό. Κάθε ἄλλο. 'Αλλ' οἱ συναισθηματικὲς καὶ αἰσθητικὲς ἐτοῦτες ἐπαφές, ὀφεῖλουν νᾶναι κατοχυρωμένες ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὴ συνείδηση τῶν πιὸ βαθειῶν δημιουργικῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ἴδιου λαοῦ μας, καὶ νὰ συνοδεύονται ἀπὸ μέρους μας χωρὶς διακοπή, ἀπ' τὸ γενικότερο Παιδευτικὸ γιὰ τὴ συνολικὴν ἐξύψωση τοῦ λαοῦ μας μόχτο. Νὰ μὴν ἀποκλείουνε δηλαδὴ ὁλότελα καὶ τὴ Μεθοδικὴ καὶ γενικότερα Μορφωτικὴ κατάρτισή του στὸν καινούριο του ἱστορικὸ προορισμό.

Μονάχα λοιπὸν κατὰ τὴ γνώμη μου, ἀγαπητέ μου φίλε, ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ οἱ λογοτέχνες μας συνειδοποιήσουν πλέριο αὐτὸ τὸ ρόλο τοῦ Μορφωτικοῦ καθάριου προζυμιοῦ μέσα στὸν λαό μας σήμερα, οἱ μεγάλοι Λογοτεχνικοὶ ὁρίζοντες θὰ ξανοιχτοῦν μπροστὰ στὰ μάτια τους σ' ἀκέριο τους τὸ μάκρος καὶ τὸ πλάτος.

Κι' ἂς μὴ φανταστοῦμε διόλου, ἀπὸ πιθανὰ ρώμαντικὰ κατάλοιπα μὲς στὴν ψυχή μας, ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ μιὰ δέσμευση θεωρητικὴ στὸν καθαρὸ ἀτομικὸ ὀργασμὸ τῆς δημιουργίας. Ἐντελῶς ἀπεναντίας. Καὶ γιὰ νὰ καταρρίψουμε τὴν πιθανὴν ἐτοῦτη προκατάληψη, θὰ νάξιζε νὰ φέρουμε ἕνα μοναχὰ παράδειγμα, ἀλλὰ παράδειγμα τεράστιας καὶ καθολικῆς ὁλκῆς, ποὺ νὰ καλύπτει μὲ τὴ σκιά του ὅλες μαζὶ τὶς ἀντιρρήσεις. Τὸ παράδειγμα τῆς Ρωσσικῆς Λογοτεχνίας.

Ἀπὸ πότε ἡ Ρωσσικὴ Λογοτεχνία ἐθέριεψε καὶ φούντωσε ὡς τὸ σημεῖο νὰ σκεπάσει οἰκουμενικὰ μὲ τὴν ἀλήθεια, τὴ ζωντάνια της, τὸν προορισμό της, ἕνα ὁλόκληρον αἰώνα; 'Ασφαλῶς ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ στὴν ψυχὴ τοῦ Πούσκιν ἡ αἰσθητικὴ αὐτάρκεια, εἶχε ἀρχίσει νὰ κλονίζεται σημαντικά, (ὅπως τοῦτο ἀποδείχνεται ἀπὸ κάποια τελευταῖα σοννέτα του) ἀδιάφορο ἂν ὁ ξαφνικός του θάνατος δὲν ἄφηκε τὸν ἴδιο νὰ προεκτείνει διαλεχτικὰ στὸ ἔργο του αὐτὴ τὴν ἴδια καθαρὰ δημιουργική του ἀγωνία. "Αγωνία ὡστόσο ποὺ ὁ μεγάλος φίλος του καὶ καθαυτὸ θεμελιωτὴς τῆς Ρωσσικῆς Λογοτεχνίας, ὁ Νικόλας Γκόγκολ, τὴν ἐκληρονόμησε καὶ τὴν ἐδραίωσε στὴν ψυχὴ τοῦ τόπου του βαθύτατα, τονίζοντας παντοῦ καὶ πάντα, τὸν πηγαῖα Μορφωτικὸ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ μόχτου του σκοπό. «"Οχι, δὲν πρέπει πιὰ νὰ ἐπαναλάβουμε τὸν Πούσκιν, λέει ὁ Γκόγκολ. Οἱ καιροὶ εἶναι τώρα ἄλλοι. Ἡ Λογοτεχνία, ἡ Ποίηση, καλοῦνται στὶς ἡμέρες μας νὰ ἐκπληρώσουνε ἄλλες πράξεις». «Δὲν συμφιλιώθηκα μὲ τὸ συγγραφικό μου ἔργο, λέει ἀλλοῦ, παρὰ μονάχα ὅταν ἔνιωσα ὅτι ὑπηρετῶ τὸν τόπο μου μ' αὐτό». «Τὸ ἀντικείμενό μου εἶταν πάντοτε ἕνα: ἡ ζωὴ καὶ τίποτ' ἄλλο». 'Αλλ' ὁ Ντοστογιέφσκυ; 'Αλλ' ὁ Τολστόη;

Διαβάστε σύγχρονα μὲ τὰ ἔργα τοῦ Πρώτου, τὶς ἀναρίθμητες, μελέτες ἢ τὰ ἄρθρα, ποὺ εἶχε σπείρει στὸ διάστημα τῆς ζωῆς του σύγκαιρα στὰ Ρούσσικα περιοδικὰ κ' ἐφημερίδες, γιὰ νὰ ἰδεῖτε ποιὸς Παιδευτικὸς καημὸς καὶ ποιὰ Παιδευτικὴ εὐθύνη τοῦκαιγε τὰ σπλάχνα, ἀντίκρυ στὴν τοτεσινὴ πραγματικότητα τοῦ λαοῦ του. Ἢ κυττάχτε τὸ ἴδιο, σύγχρονα, τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο, τοῦ Τιτάνα ἐκείνου λαϊκοῦ Παιδαγωγοῦ, ποὺ εἴτανε ὁ Τολστόης.

Καὶ γυρίστε, ἔπειτα ἀπὸ τοῦτο, τὴ ματιά σας στὴν ἀρχαία 'Ελληνικὴ Λογοτεχνία. «Παιδευτὴς τοῦ σύμπαντος τοῦ 'Ανθρώπου βίου» εἴταν ὁ Ποιητής

ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΣΤΈΡΙΑ

Τῆς Κατίνας ΣΙΔΕΡΗ

Στὸ νησί μας, φυλακὴ μαζὺ καὶ βοῦρκος, δὲ χύθηκε αἷμα φλογερὸ ἀπὸ θερμὴ σπαρταριστὴ καρδιά. Τὸ αἷμα τῶν ὀχτὼ χιλιάδων ποὺ θυσιάστηκαν στὴν πεῖνα, ἦταν ἕνα χλιαρὸ καὶ γυαλιστερὸ ὑγρὸ ποὺ σιγοξοδεύτηκε, σὰν τὸ λάδι μέσ' στὸ τρεμουλιάρικο λυχνάρι μὲ τὸ λίγο φῶς καὶ τὸν πολὺ καπνό.

Ἡ διαταγὴ ποὺ δόθηκε κεῖνες τὶς μέρες ἦταν λιγόλογη, αὐστηρή, μὲ τὴ στυγνὴ αὐστηρότητα ποὺ οἱ ἀφέντες μιλοῦσαν στοὺς σκλάβους. Τέλειωνε ντόμπρα, σταράτα: "Ὁποιος δὲ συμμορφωθεῖ, θὰ τιμωρηθεῖ σύμφωνα μὲ τὸ Νόμο, κ.λπ., κ.λπ.

Ἔτσι ἔλεγε ἡ διαταγή.

Κι' αὐτὰ ἤταν λευκά, — λίγα μονάχα χρυσοπράσινα καὶ γκρίζα-γαλάζια, — μὰ τὰ πιότερα ἦταν λευκά. Καὶ σὰν φτερούγιζαν ὅλα μαζὺ στὸ γαλανὸ φόντο τ' οὐρανοῦ μοιάζαν μὲ πέταλα λουλουδιῶν ποὺ κάποιο ἀόρατο χέρι σκόρπιζε ἀπὸ ψηλά, — σπονδὴ στορυγκὴ στοὺς «Διγενῆδες» ποὺ πεθαίνανε στὰ «μαρμαρένια ἀλώνια» — ἢ μὲ φτερουγάκια ποὺ μαδοῦσαν ἀπ' τὶς μεγάλες φτεροῦγες τοῦ καλοῦ Θεοῦ, — δεῖγμα τρομερῆς καταδίκης τῆς «πεπτωκυίας» ἀγαθότητας.

"Ενα ἦταν βέβαιο: πὼς ἦταν πολύτιμα γιὰ τὴν κάθε οἰκογένεια ποὺ τὰ καμάρωνε νὰ γοργοπετοῦν, — παρηγοριὰ στὶς μεγάλες ἀνάγκες τῆς συντήρησής της, — συμβολὴ τῆς τρυφερῆς σάρκας των στὴν ἀνάπλαση τοῦ κορμιοῦ ὕστερα ἀπὸ μιὰ καταλύτρα ἀρρώστεια.

Βαρειὰ ἡ θυσία, βαρύτερη ἡ ἀπόφαση νὰ φτάσουν ὡς αὐτήν.

Αὐτά, ἀνίδεα, εὐτυχισμένα στὴν ἄγνοιά τους, φτερούγιζαν ὅλα μαζύ, κάθε τόσο, πάνω ἀπὸ τ' δργωμένο χωράφι, κι' ὅλα μαζὺ ἁρμονικὰ κατέβαιναν στὰ νειόσκαφτα αὐλάκια καὶ τσιμποῦσαν μὲ τὸ ρόδινο ραμφάκι τους, ἕνα, ἕνα, τὸ σπυρὶ τὸ σιτάρι — θησαυρὸ — ποὺ μὲ φροντίδα περισσὴ στὴ γῆ τὴ ζωοδότρα τὄχε κρύψει ὁ σποριᾶς καὶ ἀ' ἐλπίδα προκομμένου δουλευτῆ καὶ πεινασμένου παρία ἀπάντεχε τ' ἀργὸ τὸ κάρπισμα.

"Ολα μαζὺ πετοῦσαν ὅλη μέρα: πουλιὰ καὶ λουλούδια, καλωσύνη καὶ χαρά...

Κι' ὅσο κι' ἂν τίποτα δὲν πρόσεχε ὁ σκλάβος γύρω του, ἀπ' ὅσα ἄλλοτε ἦταν γι' αὐτὸν καλὰ καὶ ὡραῖα, — σκυμμένος τώρα κάτω ἀπ' τὶς ἀθώρητες, μὰ τόσο βαρειὲς ἁλυσίδες του, δὲ μπόραγε νὰ μὴν κυττάζει τὰ λευκὰ πουλιά, — σύμβολα τῆς παλιᾶς ἱστορίας τῶν κατακλυσμῶν, μ' ἕνα κλαδὶ ἐλιᾶς, — μήνυμα παρηγορίας στὰ παιδικά του ὄνειρα — ἄπιαστο ἀγαθὸ τώρα στὴ μακρυνὴ νύχτα τῆς σκλαβωμένης ὡριμότητάς του. Τἄβλεπε ὁ σκλάβος καὶ τὰ πρόσεχε — μονάχα αὐτὰ ποὺ ἦταν ὡραῖα — ποὺ ἀπ' τῆς μάννας γῆς τὴ σάρκα πέρναν ὅτι χρειαζόταν γιὰ τὴ ζήση των, κι' ὁ νοῦς του πήγαινε στὰ εὐαγγελικὰ τὰ λόγια ποὺ ἕνας «Πατὴρ οὐράνιος» φροντίζει γιὰ αὐτὰ καὶ ποὺ δὲν «διαφέρουν» ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα τὰ πλάσματα — τῆς γῆς κοινὰ παιδιά.

Κι' ἐνῶ αὐτὰ πετοῦσαν ξανά, ὅλο φῶς, — εἰκόνα θεία τῆς χαμένης λευτεριᾶς, — ὁ σκλάβος σκύβοντας ἀκόμα πιὸ πολὺ γιὰ νὰ κρύψει τὴ ματιά του, ἔμπηγε τὰ νύχια του βαθειὰ μέσ' τὴ σφιγμένη γροθιά του, — ἀντίβαρο στὸν πόνο τῆς ψυχῆς.

Καὶ μιὰ μέρα ἡ διαταγὴ ἤρθε ξαφνικά, ἀναπάντεχα. "Ελεγε ἁπλά, ἀποφασιστικὰ τὰ λόγια ποὺ οἱ ἀφέντες μιλοῦσανε στοὺς σκλάβους.

... Οἱ κάτοχοι περιστεριῶν πρέπει νὰ τὰ ἐξαφανίσουν μέσα σὲ εἰκοσιτέσσερις ὧρες. Ἐκεῖνος ποὺ δὲ θὰ συμμορφωθεῖ, θὰ «ὑποστεῖ» τὶς συνέπειες «τοῦ Νόμου» κ.λπ., κ.λπ. Ὑπογραφὴ τοῦ Στρατιωτικοῦ Διοικητῆ τῶν Γερμανικῶν ἐνόπλων δυνάμεων: Κρόϋτερ.

Πρέπει νὰ τὰ ἐξαφανίσουν. Ἡ διαταγὴ ἦταν ρητή, ἀμετάκλητη καὶ τὴν σφαγίζανε τρεῖς φορὲς τὴ μέρα τὰ ἔποιμα πολυβόλα τοῦ Ἀφέντη σ' ὅλους τοὺς δρόμους τοῦ νησιοῦ.

Σύννεφα μαῦρα πλακώνουν ἀπὸ παντοῦ, κατεβαίνουν ἀπ' τὸ βοριά, ἔρχουνται ἀπ' τὴ νοτιά, μ' ἀγωνία τὰ νοιώθει νὰ φτάνουν, ὁ Ἀφέντης. Φοβᾶται τώρα καὶ τὴ σκιά του. Τὰ περιστέρια δὲν εἶναι μόνο τὰ «πετεινὰ» ποὺ ὁ «Πατὴρ ὁ οὐράνιος» φροντίζει γι' αὐτά, δὲν εἶναι ἡ παρηγοριὰ τοῦ νοικοκύρη στὴν ἀνάγκη τῆς φαμίλιας, εἶναι κι' ὁ πιστὸς ταχυδρόμος τοῦ σκλάβου ποὺ ξέρει νὰ στέλνει τὰ πονεμένα του μηνύματα.

Κι' ὁ Ἀφέντης βλέπει τὰ σύννεφα νὰ ζυγώνουν καὶ φοβᾶται...

Τὸ πρωΐ, τὸ κοπάδι τῶν λευκῶν πουλιῶν δὲν φτερούγισε στ' δργωμένο χωράφι, οὔτε καὶ τ' ἄλλο πρωΐ, οὔτε ποτὲ πιά. Οἱ «κάτοχοι» τὰ σκότωσαν μέσα σὲ «εἰκοσιτέσσερις ὧρες». Συμμορφώθηκαν στὴ διαταγὴ τοῦ Ἀφέντη καὶ Κυρίου.

Τώρα οἱ Ἀφέντες φύγανε ἀπ' τὸ νησί, σὰν κυνηγημένα κοπάδια λύκων. Ὁ σκλάβος σήκωσε τὸ διπλωμένο του κορμί, ἡ σιδερένια του γροθιὰ ὑψώθηκε στὸ φῶς καὶ στὸν ἀέρα. Λύκοι κυνηγημένοι οἱ Ἀφέντες φύγανε.

Στὸ μοναχικὸ δρόμο ποὺ δὲ φτάνει τὸ βούϊσμα τῆς μικρῆς πολιτείας, περπατοῦν ἀργὰ δυὸ χτεσινοὶ σκλάβοι. Δὲν μιλοῦν. Κυττάζουν μπρός τους προσπαθῶντας ν' ἀποφεύγουν τ' ἀνοιχτὰ ἀκόμα χαντάκια, — καταφύγια καὶ πολεμίστρες, — καὶ τὰ κομμάτια τ' ἀγκυλωτὰ σύρματα ποῦνται σκόρπια ἕνα γύρω. Ὁ νοῦς τους πάει στοὺς ὀχτὼ χιλιάδες τοῦ νησιοῦ ποὺ κοίτονται στοὺς κοινοὺς ἀσημάδευτους λάκκους, κι' ἀκόμα σ' ὅσους ἄλλους, ἀλλοῦ, σ' ἄλλους τόπους, κοίτονται — κοινὴ προνομιοῦχα μοῖρα — σὲ ὅμοιους κοινοὺς ἀσημάδευτους λάκκους. Τὸ πνεῦμα τῆς γαλήνης βασιλεύει πάλι πάνω στὴ θάλασσα, πάνω στὴ στεριά. Ξαφνικὰ ὁ ἕνας στάθηκε, τὸ ρῶτημα βγῆκε, παράξενο, κυμβαλιστό, ὅλο συμπιεσμένο παλμό.

— Καὶ τὰ περιστέρια;... Σκέψου πὼς δὲν ὑπάρχει πιὰ οὔτε ἕνα περιστέρι στὸ νησί.

Στὸ νησί μας, φυλακὴ μαζὺ καὶ βοῦρκος, χύθηκε αἷμα φλογερὸ ἀπὸ θερμὴ σπαρταριστὴ καρδιά. Δυὸ-τρεῖς χιλιάδες περιστέρια σκοτώθηκαν μέσα σὲ μιὰ νύχτα, γιατὶ ἔτσι διάταζε ὁ ἀφέντης.

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Τοῦ Τάκη ΧΑΤΖΗΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

Βουτήξαμε τὰ δάχτυλα
στὸ αἷμα τῆς καρδιᾶς μας
καὶ γράψαμε μὲ γράμματα μεγάλα: ΠΑΤΡΙΔΑ.

Τὰ χελιδόνια γέμισαν τὸν κάμπο.
Πρωΐ-πρωΐ ξυπνῆσαν τὰ καλύβια μας τὰ ξεχασμένα.
Ὁ ἥλιος ἤρθε στὸ φράχτη ἐπάνω
πῆρε στὴν ἀγκαλιά του τὰ παιδιά μας
καὶ τὰ φίλησε.

Στὰ μάτια, στὰ μαλλιά, στ' ὄρθιο μέτωπο
κυμάτισε γαλάζιος ἄνεμος
φουσκωμένος τραγούδια θαλασσινά, τραγούδια βουνίσια.
Χορεύαν τὰ νησιά μας
χορεύανε τὰ κύματα
χορεύανε κ' οἱ κλέφτες στὶς ραχοῦλες
τὰ βουνά μας γιορτάζαν
κι' ὁ θάνατος ποὺ ἐρχόταν
μὲ τὸ τραγούδι ἐρχότανε στὰ χείλια.
Δὲν ἔκλαψαν τὰ κορίτσια μας.
Κεντήσανε στὸ στῆθος κόκκινα τριαντάφυλλα
κ' ἤρθαν μαζί μας στὰ βουνά.
Κάτω στοὺς βάλτους καὶ στὶς καλαμιὲς
ξεχάσαμε τὴ φτώχεια μας, τὴν πίκρα καὶ τὴ σιωπή.
Τώρα οἱ νύχτες πιὰ
μοσκοβολοῦνε ρίγανη, φωτιὲς κι' ἀγώνα.
Τοῦτες τὶς νύχτες εἴμαστε πιὸ κοντὰ στὸ Θεό.

Βουτήξαμε τὰ δάχτυλα
στὸ αἷμα τῆς καρδιᾶς μας
καὶ γράψαμε μὲ κεφαλαῖα γράμματα μεγάλα: ΠΑΤΡΙΔΑ
κι' ἔπειτα γράψαμε: ΖΩΗ
καὶ θυμηθήκαμε πὼς εἴμαστε ἄνθρωποι
ἐμεῖς, ποὺ τόσο τὸ εἴχαμε ξεχάσει.

•

ΤΟ ΔΑΣΟΣ

Τοῦ Δήμου ΑΤΣΑΔΗ

"Ισια, ὁλόϊσια, στέκει τὸ "Ελατο
κι' ἀνοίγει ξέστηθα τὴν ἀγκαλιά του
στὸν ἥλιο καὶ στὴ θύελλα
στὴν ξεραῖλα καὶ στὰ νερά.

Γιγαντας στέκεται, ἀμίλητο, βουβό,
κι' ἀκοῦς στὸν ἴσκιο τὴ μιλιά του
φλοῖσβο νεροῦ καὶ φύλλου θρόϊσμα
χάμου στρωμένα φύλλα ξερά.

Μὰ ἡ ἀργατειὰ ὅπου κι' ἂν θελήσει
δάσος τὰ μπράτσα τὰ γυμνὰ προτείνει
γκρεμάει τὰ κάστρα τοῦ χαμοῦ,

τόπο καὶ χρόνο τὸν ἑνίκησε·
ὑπόταξε τὸ κάθε τί καὶ στήνει
φραγμὸ καὶ δάσος λυτρωμοῦ.

•

ΑΝΤΑΡΤΟΜΑΝΑ ΕΛΛΑΔΑ

Τοῦ Παύλου ΒΕΡΑΝΗ

Γαλάζια κόρη τῶν θεῶν ἀνταρτομάνα Ἑλλάδα
ψυχὴ τ' ἀνθρώπου μυστικὴ πρωτοπορεία τοῦ κόσμου
τὸ φλογερὸ στεφάνι Σου ποὺ πιότερο ἀπ' τὸν ἥλιο
στραφτοκοπᾶ στὰ σύμπαντα Στὸ χάρισεν ἡ Δόξα
Σοῦ τὸ κεντῆσαν οἱ θεοὶ Στὸ πλέξαν τὰ παιδιά Σου
λιόχαρη κόρη τῶν θεῶν ἀνταρτομάνα Ἑλλάδα!

Ἡ ἐκπαιδευτική μας σελίδα

ΝΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΨΟΥΜΕ ΤΟΥΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ ΜΑΣ

Τοῦ Δ. ΒΕΛΙΑΡΟΓΤΗ

Τὴν ὥρα τούτη τοῦ γενικοῦ συναγερμοῦ ποὺ συνέχει ὅλες τὶς δυνάμεις τοῦ λαοῦ μας, στὴ σταθερή, ὁλοφώτεινη κι' ἀγωνιώδη πορεία γιὰ τὴν οἰκοδομὴ τοῦ Νέου Κόσμου, ἡ ἔκδοση τῶν «Ἐλεύθερων Γραμμάτων» ἔρχεται σὰ μιὰν ἐπίκαιρα τεράστια συμβολὴ στὴν πολύμορφη αὐτὴ προσπάθεια τοῦ λαοῦ μας στὸν τομέα τοῦ Πνεύματος, βοηθῶντας ταυτόχρονα ἔτσι τὶς παράλληλες ἐνέργειες τῆς πνευματικῆς μας ἡγεσίας, ποὺ συγκλίνουν ὅλες ὁμόφωνες σὲ τοῦτο τὸ βασικὸ σκοπό· τὴν κάθαρση, τὴν ἀνανέωση καὶ τὴν ἀνασύνθεση τοῦ ἰδεολογικοῦ μας ἐποικοδομήματος. Ἡ προβολὴ τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ εἶναι ἱστορικὰ ἀμεῖλιχτη.

Τὰ «Ἐλεύθερα Γράμματα» ἔξω ἀπ' τὸν ἀγῶνα τους γιὰ νὰ μᾶς φέρουν σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴν καινούργια,τὴ μετακαταστροφικὴ Τέχνη, τὴ θεωρητικὴ σύλληψη καὶ λύση ὅλων τῶν προβλημάτων ποὺ ἀνάγονται σ' αὐτή, νὰ ἐκφραστεῖ, νὰ μετουσιωθεῖ καλλιτεχνικὰ τὸ σύγχρονο παναιθρώπινο ἔπος, ὅπως κι' ὁ τίτλος τους ὑποδηλώνει, θὰ συντελέσουν γενικώτερα στὴν ὁλοκλήρωση τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας τοῦ λαοῦ μας, νὰ θεμελιώσουμε δηλ. τὴν «Παιδεία» στὴν καθολικώτερη ἔννοια τοῦ ὅρου.

Γιατὶ τὰ προβλήματα σήμερα τοῦ ἐποικοδομήματος σὲ σύνθετη μορφή, εἶναι προβλήματα «Παιδείας». Τὴ θέση τούτη τὴν ἐπικυρώνει αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ βαθύτερη ἀνερεύνηση τῆς «Παιδείας» στὴ διαλεκτική της συνάρτηση μὲ τὶς ὑπόλοιπες μορφὲς τῆς κουλτούρας.

Ποτὲ ἴσως ἄλλοτε δὲν ἦταν τόσο ἀμείλιχτα ἀναγκαῖος ὁ προσανατολισμὸς τῆς πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς πρωτοπορείας τοῦ τόπου μας πρὸς τὸν "Ελληνα δάσκαλο, αὐτὸν τὸν ἀφανῆ ἥρωα τῆς λαϊκῆς μας Παιδείας, ὅσο σημερα, ὅπου προετοιμάζεται πυρετώδικα μιὰ ἀνάταση τοῦ λαοῦ μας σὲ νέες μορφὲς ζωῆς, ἀπὸ δυνάμεις ἐνυπάρχουσες σ' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸ λαό. Θεωρημένο σὰν κοινωνιολογικὴ ὁλότητα καὶ κατευθύνεται ἀπὸ τοὺς κοινωνικοὺς ἐκείνους σχηματισμούς, προσδιορισμένους ἱστορικὰ νὰ παίξουν ἡγετικό, πρωτοπορειακὸ ρόλο στὴν ὅλη ἀναγεννητικὴ προσπάθεια.

Τὸ αἴτημα τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας τοῦ λαοῦ μας συνδεδεμένο στενὰ μὲ τὰ αἰτήματα μιᾶς καθολικώτερης ἀλλαγῆς, κοινωνικῆς, πολιτικῆς, οἰκονομικῆς εἶναι αἴτημα παλλαϊκό. Τὸ σύνθημα «πνευματικὸ ξύπνημα τῆς ἐπαοχίας» ποὺ παλιότερα ἀνατάραξε τὴν πνευματική μας ἡγεσία, δείχτηκε ἀνεδαφικὸ γιατὶ στηρίχτηκε σὲ ἰδεαλιστικὲς προϋποθέσεις καὶ δὲν συσχετίστηκε στὰ δεδομένα τῆς τοτινῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητας. Κι' ὡς πρὸς τὶς ἐπιδιώξεις κι' ὡς ποὸς τὸ νάημα κι' ὡς πρὸς τὰ μέσα τῆς πραγμάτωσης ἡ ὅλη προσπάθεια ἦταν θολὴ κι' ἀβέβαιη.

Τὸ ἴδιο «σύνθημα» ξαναπέφτοντας στὴν ἑλληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ σήμερα θὰ ξεσηκώσει ἕνα κῦμα πνευματικῆς δραστηριότητας δημιουργικῆς.

Γιατὶ σήμερα τὸ παραπάνω θέμα εἶναι διαλεκτικά, ἱστορικὰ κρικωμένο στὴν ἀλυσίδα τῶν ἄλυτων Νεοελληνικῶν προβλημάτων, ποὺ συνειδητὰ πιὰ ἐπιδιώκεται ἡ λύση τους στὸ προτσὲς ἑνὸς κοινωνικοπολιτικοῦ μεταασχηματισμοῦ.

Γιὰ τὸ πνευματικὸ ξεσήκωμα τῆς χώρας μας, τὴν ἀνανέωση τῆς ἰδεολογικῆς ἐποικοδομῆς καὶ τὴν πλατύτερη ἀνασύνθεσή της, τὸ ὡρίμασμα τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς συνειδητοποίησης τοῦ λαοῦ μας, μιὰ θεμελιακὴ προϋπόθεση εἶναι ὁ δάσκαλος. Καὶ τὴν καίρια τούτη θέση δὲν τὴν ὁρίζει μονάχα ὁ ἠθοπλαστικὸς καὶ καθοδηγητικὸς ρόλος στὴ μόρφωση τῆς νέας γενιᾶς μας, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι εἶναι τὸ μοναδικὸ πνευματικὸ αἰμοσφαίριο ποὺ φτάνει στὶς ἐσχατιὲς τῆς χώρας μας. Ὑψώνεται αὐτόματα τὸ ἐρώτημα· ἔχει τὴ δυνατότητα ὁ "Ελληνας δάσκαλος στὶς τωρινὲς συνθῆκες νὰ πραγματώσει ἕνα τέτοιο σοβαρὸ ἔργο;

Μέσα ἀπ' τὶς γραμμὲς τοῦτες ἂς μὴ καρτερεῖ κανένας ἀπόλυτη ἀπόκριση. Θέτομε τὸ πρόβλημα, ὅπως τὸ προβάλλει ἡ ἐποχή μας.

Μιὰ στροφὴ τῆς ἱστορικῆς μνήμης στ' ἀνήσυχα χρόνια τοῦ μεσοπολέμου καὶ στὶς προσπάθειες γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς «Παιδείας» στὸν τόπο μας θὰ ἀνακαλύψει τὸν "Ελληνα δάσκαλο τοποθετημένο στὸ προοδευτικὸ μέτωπο, ἀκούραστα νὰ παλεύει γιὰ τὴ Δημοτικὴ γλῶσσα καὶ τὴ σχολικὴ ἀναγέννηση.

Πολλὲς φορὲς στὶς ἀγωνιώδικες αὐτὲς ἀναζητήσεις τῆς ὁλόπλευρης ἀλλαγῆς ἔχανε τὸ κεντρικό νῆμα τῆς ὕφανσης, τὸν ἀποφασιστικό, τὸ βασικὸ κρῖκο τῶν ἄλυτων προβλημάτων, καταλήγοντας τελικὰ σ' ἕναν ἄγονο καὶ στεῖρο διδαχτικὸ καὶ γλωσσικὸ φορμαλισμό.

Στοὺς τεχνητοὺς συνδυασμοὺς τῶν μορφῶν τῆς διδασκαλίας καὶ στὴν εἰσαγωγὴ τῆς λαϊκῆς γλώσσας στὸ σχολειό, θαρροῦσε πὼς ὁλοποιοῦσε τὸ βαθύτερο νόημα τῶν νέων ἀναζητήσεων, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα κρατοῦσε τὸ κενό.

Ἀμφιταλαντεύσεις παιδαγωγικὲς-διδαχτικές, ἄγονες προσπάθειες μεταρρυθμιστικές, ἀσάφειες κοσμοθεωρητικῆς θεμελίωσης σημειώθηκαν πολλές.

Στὰ χρόνια τῆς Μεταξικῆς πνευματικῆς σκλαβιᾶς, ὅταν ἔλειψε ἡ ἄμεση παρουσία τῶν ἀριστερῶν παιδαγωγῶν καὶ ξέχασε τὸ Δ. Γληνοῦ, ποὺ διοχέτεψε ἀπὸ τὸ 1930 τὴν ὠκεάνεια πνευματική του δραστηριότητα, τὴ λαμπερὴ ἀχτινοβολία τοῦ πρισματικοῦ στοχασμοῦ του σὲ πολιτικοὺς καὶ πλατύτερα πνευματικοὺς ἀγῶνες, οἱ ἀμφιταλαντεύσεις μεγάλωσαν. Ἡ παιδαγωγικὴ σκέψη-ἐχτὸς ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις-ἀνέδινε φασιστικὴ μοῦχλα ἢ καπνοὺς μεταφυσικῶν ἀναζητήσεων.

Ἡ παιδαγωγικὴ ἐπίσημη ἡγεσία ἂν δὲν τὸν συνέθλιβε στὸν τροχὸ ἑνὸς φασιστικοῦ παιδαγωγικοῦ στοχασμοῦ (π. χ. Ἐξαρχόπουλος) τὸν ἔμπλεκε στὰ μηνύματα τῆς Νεοκαντιανῆς φιλοσοφίας καὶ στὶς ἄλλες ἀναζωπυρωμένες νεοϊδεαλιστικὲς τάσεις τῆς Γερμανικῆς Παιδαγωγικῆς θεωρίας (Σούρλας), ὅπου ἀνάμεσα στὶς καμπανιστὲς ἔννοιες τῶν ἀχρόνων ἀξιῶν, τῶν ἀπολύτων ἰδεωδῶν, ἔχανε ὁ δάσκαλος τὸ σταθερὸ προσανατολισμὸ πρὸς τὸ πολικὸ ἀστέρι μιᾶς ἀληθινῆς παιδαγωγικῆς θεωρίας καὶ πράξης.

Δίπλα στὴν καθαρὴ Τέχνη, τὴν καθαρὴ ἐπιστήμη ἔχουμε τὴν ὑπερταξική, τὴν καθαρὴ Παιδαγωγική. Ἡ πρωτόγονη λαϊκότητα, τὰ φολκλοριστικὰ στοιχεῖα, ἔξω ἀπὸ τὴ μεθοδική τους σημασία, ἔγιναν μεταφυσικὲς ὀντότητες, μῦθος, δόγμα παιδαγωγικό, ὑπερεχτιμήθηκαν καὶ χωρὶς μιὰ προηγούμενη βαθειὰ κριτικὴ ἀξιολόγηση προτάθηκαν σὰν ἀπαρασάλευτα βάθρα τῆς σχολικῆς μεταρρύθμισης. Μιὰ φάση ποὺ δείχνει τὴν ἐναγώνια ἀναζήτηση τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ τῆς παρακμῆς στὰ πρωτόγονα λαογραφικὰ στοιχεῖα νέων χυμῶν, νὰ μεταγγίσει στὸ γερασμένο ἐποικοδόμημα ἀνανεώνοντάς το. Τὴν ἀπεγνωσμένη αὐτὴ ἐπιστροφὴ κι' ἐπίκληση στὰ βάρβαρα κι' ἄφθαρτα φολκλοριστικὰ στοιχεῖα ἐκφράζει τόσο ἔντονα καλλιτεχνικά, τόσο δραματικά, ὁ ποιητὴς τῆς ἀστικῆς παρακμῆς ὁ Καβάφης, στοὺς βαρβάρους του, ποὺ κλείνει τὸ ποίημα μὲ τὴν ὀδυνηρή, τὴν ἀπελπισμένη κραυγή, ὕστερα ἀπὸ τὴ μάταιη προσμονή.

—Καὶ τώρα τί θὰ γίνουμε χωρὶς βαρβάρους;—Τὸ σχολεῖο ἐργασίας κατάντησε σχῆμα καὶ δόγμα.

Ὁ διδακτικὸς φορμαλισμὸς ὑψωμένος σὲ μοναδικὸ αἴτημα τῆς Παιδαγωγικῆς μας ζωῆς μᾶς ἀποστέρησε τὴν ὀδύνη ποὺ χαρίζει στὸ θεωρητὴ ἡ συνολικὴ ἐποπτεία τῶν πραγμάτων. Οἱ ἰδεαλιστικὲς θεωρίες στὰ θέματα τῆς «Παιδείας» ὁδηγοῦν σὲ ἀρνητικὰ μὰ ταυτόχρονα ἐπικίνδυνα καὶ συσκοτιστικὰ πορίσματα.

Στὴν «Παιδεία» ἡ σαφήνεια τῶν ἐπιδιώξεων, ἡ ντετερμινιστικὴ συσχέτιση τῶν προβλημάτων στὴ διαλεχτικὴ καμπύλη τῶν φαινομένων τῆς κοινωνίας καὶ τῆς κουλτούρας προβάλλει σὰν πρωταβχικὸ αἴτημα.

Δὲν ἔλειψε καὶ τὸ ρεῦμα ποὺ θεωροῦσε καὶ ἐρμήνευε διαλεκτικά-ἐπιστημονικὰ τὰ προβλήματα τῆς «Παιδείας» μας. Εἶναι αὐτὸ ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τὴν Ἱστορικὴ διακήρυξη τοῦ Νέου Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου, τὸ ὑπέροχο αὐτὸ ντοκουμέντο μιᾶς ἀληθινῆς κοινωνιολογικῆς θεώρησης τῆς νεοελληνικῆς «Παιδείας» διέρχεται ἀπὸ τὴν «Ἀναγέννηση» καὶ καταλήγει στὴν «Παιδαγωγικὴ» τοῦ Σωτηρίου, ἡ ὁποία παρ' ὅλες τὶς ἀδυναμίες στάθηκε ἡ ἄσση στὰ χρόνια τῆς Μεταξικῆς σκλαβιᾶς.

Ποοσπάθειες ὅμως ἀνολοκλήρωτες τελικά.

Ἡ ἔφεση γιὰ ἀλλαγή, ὁ πόθος γιὰ πλατύτερους μετασχηματισμοὺς φλόγιζε τὶς ψυχὲς τῶν δασκάλων μας. Χωρὶς μιὰ σταθερὴ παιδαγωγικὴ καθοδήγηση, μὲ ἀνεπαρκῆ τὰ πνευματικά του ἐφόδια, μὲ σπασμένη τὴν ψυχικότητά του ἀπὸ τὴν ἄτονη ζωὴ τῆς ἐπαρχίας, μὲ ἀνεξάντλητη ὅμως τὴ λαχτάρα νὰ καινουριώσει τὰ σχολικὰ πράγματα, ἀγωνίζεται ὀδυνηρὰ γιὰ νὰ φτάσει τὴν ἀλήθεια.

Μὲ τραυματισμένο τὸ ἐγώ του ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς πολιτείας καὶ τὴν ἄγνοια τοῦ ἔργου του ἀπὸ τὸν πνευματικό μας κόσμο, ἀγωνίζεται ἀνάμεσα σὲ σύγνεφα πνευματικοῦ σκοταδιοῦ νὰ βρεῖ τὸ μονοπάτι καὶ νὰ ὀδέψει ἀγέρωχος γιὰ τὴ λύτρωση τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ περιβάλλοντος ἀπὸ κάθε εἴδους σκλαβιά.

Ἐνῶ στὴν πολιτική του δράση ὁ δάσκαλος ἤξερε τί ζητάει, στὴν Παιδαγωγικὴ θεωρία καὶ πράξη δὲν ἔσπανε τὰ πλαίσια τῆς ἁπλῆς ἐμπειρίας καὶ τῶν ἀβέβαιων ἀναζητήσεων.

Αὐτὸ στάθηκε μιὰ θανάσιμη ἀντινομία ποὺ δὲν ξέρουμε ἂν δυνήθηκε νὰ τὴν ξεπεράσει σήμερα μὲ τὸ ξεκαθάρισμα τοῦ ἰδεολογικοῦ ἐποικοδομήματος καὶ τὶς νέες ἀνακατατάξεις.

Κι' ἔπρεπε νἄρθει ὁ πόλεμος, ἡ τετράχρονη σκλαβιὰ γιὰ νὰ δειχτεῖ πῶς τὸ τελευταῖο αὐτὸ σκαλοπάτι τῆς ἱεραρχημένης ἀξιολογικὰ πνευματικῆς μας πρωτοπορείας, ἀνταποκρίθηκε στὶς προσταγὲς τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ λαοῦ του, ἐξαγγίζοντας μὲ τὸ αἷμα του τὸν καιροσκοπισμὸ καὶ τὴν ὀλιγωρία μερίδας τοῦ πνευματικοῦ μας κόσμου. Παιδὶ αὐτὸς τῆς ἀγροτιᾶς καὶ τῆς ἐργατιᾶς στὴ μεγαλύτερη ἀναλογία, ἔχει ζήσει ὅσο κανένας ἄλλος τὸν πόνο καὶ τὶς λαχτάρες τῆς τάξης του, καὶ πρόσφερε τὸν ἑαυτό του ἀπλόχερα. Ἀντάρτης στὸ βουνό, ἐξσηκωτὴς τοῦ ἀργοκίνητου χωριοῦ, μαχητὴς στὴν πόλη, στελεχώνει πάντα τὶς ἀσταμάτητες λαϊκὲς στρατιές.

Ὁ ἀγῶνας του, μιὰ ρωμαλέα ἀποκάλυψη τῆς ἀνεξάντλητης δυναμικότητάς του. Ἡ θυσία του, τεκμήριο τοῦ πόθου του γιὰ τὴν ἀναγέννηση, ποὺ τὸν πυράκτωνε τόσον καιρό. Καμμιὰ προσπάθεια γιὰ καθολικὴ πνευματικὴ καλλιέργεια δὲν θὰ προκόψει, ἂν δὲν ἀκουμπήσει πάνω στὸ δάσκαλο. Ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς πυραμίδας, ποὺ ἀνταποκρίνει τὴν πνευματικὴ πρωτοπορεία μὲ τὸ λαό.

"Ολη ἡ στοργὴ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ τῆς πολιτικῆς πρωτοπορείας τῆς σημερινῆς λαϊκῆς ἀναγέννησης νὰ στραφεῖ στὸ δάσκαλο, νὰ τοῦ θρέψουν τὴν πεῖνα γιὰ γνώση, νὰ τὸν βοηθήσουν στὴ σωστὴ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων τῆς «Παιδείας».

Οἱ Παιδαγωγοί μας νὰ τοῦ ξεκαθαρίσουν τὸν παιδαγωγικὸ ὁρίζοντα ἀπὸ τὰ σύγνεφα τῆς Μεταφυσικῆς, νὰ συνθέσουν κριτικὰ ὅλα τὰ ἀντίρροπα ψυχολογικὰ-παιδαγωγικὰ-διδαχτικὰ ρεύματα σὲ μιὰ ἑνότητα ἀπὸ προηγούμενη δημιουργικὴ θεώρηση, στὰ φόντα τῆς πολιτικοκοινωνικῆς μεταβολῆς, τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας, τοῦ ἀντιφασιστικοῦ κλίματος καὶ στὰ συγκεκριμένα πλαίσια τῆς ἀνοικοδόμησης τῆς χώρας μας.

Οἱ λογοτέχνες μας, οἱ στοχαστές, ὅλοι οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, νὰ κάνουν ὑπόθεσή τους τὰ προβλήματα τῆς «Παιδείας» νὰ παρακολουθοῦν καὶ νὰ ἐμψυχώνουν ποικιλότροπα τὸ ἔργο του.

Μὲ τὸ δάσκαλο κοντά μας, πραγματοποιοῦμε ἀπόλυτα τὸν παλλαϊκὸ ἐκπολιτιστικὸ συναγερμό, ποὺ θὰ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ βασικὰ αἰτήματα τοῦ καιροῦ μας.

ΤΟ «ΧΑΪΔΑΡΙ» ΚΑΙ ΤΟ «ΝΕΚΡΟΣΠΙΤΟ»

Τοῦ Νίκου ΚΑΣΤΡΙΝΟΥ

Κάθε ἐποχή, κάθε ἱστορικὴ περίοδο, εἶναι συνυφασμένη μὲ ὁρισμένα γεγονότα, ποὺ στὸ χέρι τοῦ καλλιτέχνη εἴτε ζωγράφου, εἴτε λογογράφου, εἴτε γλύπτη, εἴτε ποιητὴ κλπ. ἐνσαρκώνονται στοὺς ἥρωες τοῦ ἔργου του κι' ἔτσι δημιουργοῦνται οἱ ἀντιπροσωπευτικοὶ τύποι τῆς περιόδου αὐτῆς. Ἀληθινὴ δὲ τέχνη εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη ποὺ κατορθώνει νὰ ἐκφράσει πιστὰ καὶ εἰλικρινὰ τὴν ἐποχή της. τὰ πάθη, τοὺς πόθους, τὸ πνεῦμα, τὴ νοοτροπία, τὴν ψυχοσύνθεση τῶν ἀνθρώπων τῆς περιόδου ἐκείνης.

Ὁ μεσαίωνας κι' ἡ ἀναγέννηση π.χ. ἐκφράζονται στὰ ἔργα τοῦ Σαίξπηρ, τοῦ Δάντη τοῦ Θερβάντες, τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγελου, τοῦ Λαμαρτίνου, τοῦ Τιτσιανοῦ, τοῦ Λεονάρδο Νταβίντσι τοῦ Κορέτζιο κλπ. Ἡ περίοδος τῆς Τσαρικῆς Ἀπολυταρχίας ἐκφράζεται στὰ ἔργα τοῦ Λέρμοντωφ, τοῦ Γόγολ, τοῦ Πούσκιν, τοῦ Τουργκένιεφ, Τολστόη, Ντοστογιέφσκι, Γκόρκι κλπ. Τὰ ἔργα τῶν μεγάλων συγγραφέων τῆς Δύσης ὅπως τοῦ Γκαῖτε, τοῦ Σίλλερ, τοῦ Β. Οὐγκὼ ἐκφράζουν ἐπίσης μιὰν ὁρισμένη ἐποχή. Ἡ περίοδο τοῦ πρώτου εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἀκόμα δὲν μᾶς φανέρωσε ἔργα ποὺ νἆχουν τὴ σφραγῖδα τῆς ἐποχῆς καὶ ν' ἀγκαλιάζουν ὅλο τὸ πνεῦμα της ἐξὸν ἐλάχιστα σὰν τὸ «Τίποτε νεώτερο ἀπὸ τὸ μέτωπο» τοῦ Ρεμάρκ.

Στὴν Ἑλλάδα θὰ μπορούσαμε νὰ βάλουμε στὴν κατηγορία αὐτὴ μὲ κάποιες ἀναλογίες τὴ «Ζωὴ ἐν Τάφῳ» τοῦ Μυριβήλη. Ὄξω ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ σὲ ξένους πρὸς αὐτὸν τομεῖς ἡ λογοτεχνία καὶ οἱ εἰκαστικὲς τέχνες ἔχουν βέβαια νὰ ἐπιδείξουν ἔργα σημαντικὰ πάνως ὅμως ὄχι ἀριστουργήματα ποὺ νὰ μείνουν αἰώνια.

Ὁ σημερινὸς πόλεμος ἀκόμα δὲν μᾶς παρουσίασε, καὶ δικαιολογεῖται τὸ πρᾶγμα γιατὶ εἶναι νωρίς, κανένα ἀνάλογο ἔργο, ἂν καὶ ἡ ναζιστικὴ θηριωδία μὲ τὰ τρομερὰ κακουργήματά της θὰ πρέπει νὰ δώσει θέματα γιὰ ἀληθινὰ ἔργα τέχνης σ' ὅλους τοὺς τομεῖς της. Θὰ πρέπει νὰ φανερωθοῦν δημιουργοὶ τῆς πένναας, τοῦ χρωστήρα καὶ τῆς σμίλης ποὺ νὰ διαιωνίσουν τὴν τραγικότητα τῆς ἐξάχρονης ἀνθρωποσφαγῆς καὶ τὴν ἀγριότητα τοῦ γερμανικοῦ κτήνους. Τὰ τρομερὰ γεγονότα τῆς πολεμικῆς περιόδου ποὺ περάσαμε παρέχουν πλούσιο καὶ πολύμορφο ὑλικὸ στὰ χέρια ἑνὸς δημιουργοῦ καλλιτέχνη, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐμφανίσει ἔργα τέτια, ποὺ νὰ μποροῦν νὰ πάρουν τὴ σφραγῖδα τῆς ἐποχῆς μας κατὰ τρόπο ποὺ νὰ μείνουν αἰώνια ὅπως ἔμειναν αἰώνια τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ τραγωδῶν. Ἰδιαίτερα ὁ τόπος μας ἔχει ἄφθονο τέτιο τραγικὸ ὑλικὸ γιατὶ ἐδῶ ὁ ἄγριος καταχτητὴς ἄφησε νὰ ἐκδηλωθοῦν ὅλα τὰ θηριώδη ἐνστιχτά του, χωρὶς καμμιὰν οἰκονομία ἀνθρωπισμοῦ ἂν τυχὸν εἶχε ἀπ' αὐτὸν ἴχνη στὴ μαύρη ψυχή του. Τὸ ὑλικὸ αὐτὸ ζυμωμένο μὲ τὸ αἷμα καὶ τὴν κατάρα τοῦ λαοῦ μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἡρωϊσμὸ καὶ τὴ γενναιοψυχία του, πρῶτος κατόρθωσε νὰ τὸ συγκεντρώσει, ἢ μᾶλλον νὰ τὸ συμπυκνώσει στὸ «Στρατόπεδο τοῦ Χαϊδαριοῦ» ὁ Θέμος Κορνάρος. Στὸ ἔργο του αὐτό, ἔργο ὄχι τῆς φαντασίας, ἀλλὰ τῆς ὠμῆς πραγματικότητας, ὁ κ. Κορνάρος μᾶς ἐμφανίζει ὅλη τὴ βαναυσότητα, ὅλη τὴ χυδαιότητα, τὴν πόρωση, τὴν αἰμοβορία, τὴ θηριωδία τῆς γερμανικῆς ψυχῆς, ἔτσι ποὺ οἱ μέλλουσες γενεὲς θὰ τὸ διαβάζουν μὲ φρίκη καὶ θὰ διερωτῶνται ἂν ἀληθινὰ τὰ πρόσωπά τους, οἱ Κόβατς, οἱ Ραδόμσκυ, οἱ Φίσερ καὶ οἱ ἄλλοι βασανιστὲς καὶ τύραννοι τοῦ Μέρλιν καὶ τοῦ Χαϊδαριοῦ ἦταν ἄνθρωποι ὑπαρχτοὶ ἢ τέρατα τῆς φαντασίας. Ὁ μεγάλος Τολστόϊ λέγει ὅτι τέχνη δὲν εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἀρέσει ἢ ἐκεῖνο ποὺ φαίνεται ὅμορφο στὰ μάτια μας καὶ ἱκανοποιεῖ τὸ γοῦστο μας, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ συγκινεῖ καὶ ἀναταράζει τὴν ψυχή, ποὺ προκαλεῖ μέσα μας τὴ χαρὰ ἢ τὴ λύπη καὶ ἀφίνει ἴχνη στὴν ψυχὴ ποὺ τὴν τελειοποιοῦν στὴ σύγκριση τῶν γενονότων. Κι' αὐτὸ ἀκριβῶς κάνει στὸ «Χαϊδάρι» του ὁ Κορνάρος. Δὲν κάνει ἱστορία. Οὔτε ἁπλῆ ἀφήγηση. Ζωνταφίζει τὴν τραγικὴ πραγματικότητα μὲ τέχνη καὶ ψυχαναλυτικὴ δύναμη, ποὺ συγκινεῖ βαθειὰ καὶ προκαλεῖ συναισθήματα στὸν ἀναγνώστη τέτια ὥστε ν' ἀπεχθάνεται τὸ κακὸ πνεῦμα καὶ νὰ χειροκροτεῖ τὸ καλὸ ποὺ ὀρθώνεται ἐνάντιά του.

Οὔτε τολμηρὴ καὶ ἔξαλλη φαντασία ὅπως στὴν κόλαση τοῦ Δάντη, οὔτε σκηνὲς τραγικῆς ψυχοπάθειας ὅπως στὰ ἔργα τοῦ Ἔνταγαρ Πόε βλέπει κανεὶς στὸ ἔργο τοῦ Κορνάρου, μολονότι ἡ στυγνὴ πραγματικότητα τοῦ «Χαϊδαριοῦ» ξεπερνᾶ σὲ ὁρισμένα σημεῖα σὲ ἀνριότητα τὶς φανταστικὲς σκηνὲς τῆς «Κόλασης».

Γενικότερα τὸ «Στρατόπεδο τοῦ Χαϊδαριοῦ» μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ μὲ τὸ «Νεκρόσπιτο» τοῦ Ντοστογιέφσκι, γιατὶ καὶ τὰ κάτεργα τῆς Σιβηρίας, τὸ «νεκρόσπιτο» δηλαδή, εἶναι ἕνα εἶδος Χαϊδαριοῦ. Στὸ ἔργο του αὐτὸ ὁ μεγάλος Ρῶσσος συγγραφέας περιγράφει τὴ ζωὴ στὰ κάτεργα τῆς Σιβηρίας ὅπου χιλιάδες ἀνθρώπινες ὑπάρξεις περνοῦν τὶς μέρες τους σὲ βασανιστήρια καὶ σὲ ἀλυσίδες, ἀφοῦ πέρασαν κι' αὐτοὶ προηγούμενα ἀπὸ ἕνα εἶδος ἱερᾶς ἐξέτασης σὰν τοῦ Μέρλιν. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι στὸ «Νεκρόσπιτο» ἐξὸν ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς κατάδικους, ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι ἐγκληματίες, ἰσοβίτες, μὲ μαύρη ἐγκληματικὴ ψυχὴ ποὺ περνοῦν μιὰ δίκαιη τιμωρία. Καὶ ὁ συγγραφέας ποὺ ἔζησε μαζὺ μ' αὐτοὺς στὰ κάτεργα ἀρκετὰ χρόνια σὰν βαθὺς ψυχολόγος καὶ ψυναναλυτὴς ἀναλύει ὡς τὰ κατάβαθα τῆς ψυχῆς τὴν ψυχοσύνθεση τῶν ἡρώων του καὶ κάνει τολμηρὴ ἐγγείρηση γιὰ τὸ καθάοισμά της ἀπὸ τὴν παχυλὴ βρωμιὰ ποὺ τὴν καλύπτει. Τὰ πρόσωπα τοῦ «Νεκρόσπιτου» καὶ τὰ ἐπεισόδια τοῦ συγγράμματος εἶναι ἐπίσης πραγματικὰ κι' ἀληθινὰ ὅπως τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ἐπεισόδια τοῦ Χαϊδαριοῦ. Φαντασία καμμιά. Ἄλλως τε γιὰ τὸ «Χαϊδάρι» θὰ ἦταν περιττὴ ἡ δράση τῆς φαντασίας ἀφοῦ ὁ κανονίβαλος καταχτητὴς ξεπέρασε στὴν ἐγκληματικότητα κάθε φαντασία. Ἀλλ' οὔτε καὶ λογοτεχνικὰ φκιασιδώματα καὶ ὑπερβολὲς ἀόριστες μεταχειρίζεται ὁ συγγραφέας γιὰ νὰ παρουσιάσει τὴν ἀληθινὴ πραγματικότητα στὸ στρατόπεδο τοῦ Χαϊδαριοῦ ἢ στὸ ἱεροεξεταστήριο τοῦ Μέρλιν. Ἡ ἀλληλοδιάδοχη ἐναλλαγὴ τῶν τύπων καὶ τῶν σκηνῶν καὶ τῶν ψυχικῶν διαθέσεων καὶ μεταπτώσεων τῶν κατάδικων καὶ μελλοθάνατων τοῦ Χαϊδαριοῦ ὅπως καὶ ἡ σατανικὴ ἐφευρετικότητα τῶν δημίων καὶ βασανιστῶν τοῦ στρατοπέδου γιὰ νἆναι τὰ βασανιστήρια πιὸ βαρειά, ἀποτελοῦν μιὰν ἀλυσίδα ποὺ ὁ κάθε κρῖκος της εἶναι καὶ μιὰ τραγικὴ ἱστορία, καὶ ἕνα ἀνατριχιαστικὸ ἐπεισόδιο, ἢ ἕνας ψυχικὸς ἄθλος, ἕνας θρίαμβος ἐθνικῆς ὑπερηφάνειας καὶ μεγαλουργίας. Ποιὸς νοῦς θὰ μποροῦσε νὰ συλλάβει τὴν πραγματικότητα τῆς μεγαλοψυχίας καὶ γενναιοψυχίας τοῦ μικροῦ μελλοθάνατου Λικουρίνου, ποὺ ζητιανεύει τσιγάρα τάχα γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ τὰ μοιράζει στοὺς γέρους κατάδικους ποὺ μιὰ ρουφηξιὰ τοῦ τσιγάρου εἶναι γι' αὐτοὺς ἕνας παράδεισος; Καὶ τὴν καλωσύνη μαζὺ μὲ τὸν ἡρωϊσμὸ καὶ τὸν ἐθνικὸ ἐγωϊσμὸ τοῦ «θρυλικοῦ προστάτη τῶν καταδίκων» τοῦ Ναπολέοντα; Καὶ τοῦ στραγαλατζῆ τὸ συγκινητικὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸ μικρὸ κατάδικο γιὰ τὰ τσιγάρα; Καὶ τοῦ δυστυχῆ πατέρα τὴν τραγωδία ποὺ εἶχε συγκατάδικο τὸ παιδί του, ποὺ σκότωσε τὸν ἀδερφό του; Καὶ τὴ σκηνὴ τοῦ «διανοούμενου» ποὺ φτύνει τρεῖς φορὲς σὲ μιὰ λακούδα ποὺ σχηματίστηκε ἀπὸ τὸ σήκωμα μιᾶς πέτρας καὶ κατόπι φτύνει ξοπίσω του, δένει κόμπο στὸ μαντῆλι του καὶ ἀσυολεῖται μὲ διάφορα ξόρκια γιὰ νὰ δυναμώνει τὶς ἐλπίδες του γιὰ τὴ ζωή; Καὶ τὴ σκηνὴ τῆς ἐκφώνησης τῶν ὀνομάτων τῶν μελλοθάνατων ποὺ ἀκούονται «τὸ ἕνα πίσω στἄλλο σὰν χάντρες κομπολογιοῦ» καὶ ἡ ἀπάντηση τοῦ καθενὸς «παρών!» ποὺ εἶναι καὶ τὸ καθένα «μιὰ ἱστορία ποὺ μιλεῖ γιὰ Θερμοπύλες καὶ Ἀλαμάνες»; Καὶ ἡ μεγαλειώδικη στάση τοῦ ἀνάπηρου, ποὺ ἐνῶ ὁδηγεῖται στὴν ἐκτέλεση φωνάζει «κουράγιο ἐσεῖς ποὺ μένετε!» Καὶ τὸ γδύσιμο τῶν μελλοθάνατων καὶ τὸ ξεβίδωμα τῶν ξύλινων ποδιῶν τοῦ ἀνάπηρου ποὺ τὰ συμμαζεύει ὁ πορωμένος γερμανόδουλος Ἀντρέας. Καὶ τὸ κουβάλημα τῶν χωμάτων ἀπὸ τοὺς κατάδικους ἀπὸ ἕνα μέρος σ' ἄλλο μέσα στὶς τσέπες, στὰ στήθια καὶ στὸ στόμα τους! γιὰ νὰ τελειώσει γλήγορα; Ἀμ' ὁ Ραδόμσκυ, τὸ ἀνθρώπινο αὐτὸ τέρας, ποὺ διοικεῖ τὸ στρατόπεδο; Ὁ θηριάνθρωπος αὐτὸς «γένημα ὄχι μάννας ἀλλὰ ὀχιᾶς» ποὺ ἔχει γιὰ νόμο του, ὄχι τὸ νόμο τῶν Ἕς-Ἕς ποὺ θεωροῦν τὸν οἴχτο γιὰ περιττὴ πολυτέλεια, ἀλλὰ τὴ δική του γνώμη ὅτι ὁ οἴχτος εἶναι ἔγκλημα καὶ ἀναν̈δρία! Καὶ μ' αὐτὸ τὸ νόμο κυβερνᾶ τρεῖς χιλιάδες ἀνθρώπους στὸ στρατόπεδο. Ἦταν πρὶν στὰ στρατόπεδα τῆς Πολωνίας ποὺ ἀφοῦ τὰ ξεκαθάρισε καὶ πῆρε γιὰ ἀνταμοιβὴ τὰ γαλόνια τοῦ ταγματάρχη μὲ ὀκάδες αἵματα καὶ πυραμίδες νεκροκεφαλὲς κατέθηκε στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ συνεχίσει τὸ μακάβριο ἔργο του. Καὶ τὸ ἄλλο τὸ ἀνήμερο θηρίο ὁ Κόβατς, ὁ βασανιστής; Ἀλλὰ ποιὸν ἥρωα τοῦ ἔπνου καὶ ποιὰ σκηνὴ καὶ ποιὰ εἰκόνα νὰ τονίσουμε περισσότερο ἀπὸ τὴν ἄλλη; Ὁ κάθε ἥρωας τοῦ Κορνάρου εἶναι κι' ἕνας ξεχωριστὸς κόσμος καλωσύνης, ἡρωϊσμοῦ, γενναιοψυχίας μεταξὺ τῶν κατάδικων, ἢ κακίας ἐγκληματικότητας, θηριωδίας καὶ βαναυσότητας μεταξὺ τῶν βασανιστῶν καὶ κυβερνητῶν τοῦ Χαϊδαριοῦ. Ὁ ἕνας καλλίτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον στὸν κόσμο τῶν μελλοθάνατων. Ὁ ἕνας χειρότερος καὶ βαρβαρώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον στὸν κόσμο τῶν δημίων των. Γιὰ ἰδεῖτε τὸν ἄλλο σαδιστὴ διοικητὴ τοῦ στρατοπέδου Φίσσερ τὴν ὥρα ποὺ φωνάζει τὰ ὀνόματα τῶν τυχερῶν γιὰ νὰ σταλοῦν στὸ ἐκτελεστικό, καὶ οἱ «τυχεροὶ» ἀπαντοῦν στὸ προσκλητήριο μ' ἕνα βροντόηχο «παρών!» γεμάτο ἀφοβιὰ καὶ περιφρόνηση γιὰ τοὺς δήμιους καὶ γιὰ τὸ θάνατο!

«Ἕνας ἰδρῶτας πηχτὸς κάνει τὸ μοῦτρο τοῦ Διοικητὴ νὰ γυαλίζει σὰ λαδωμένο. Τὸ ἀριστερό του μάτι ἀνοιγοκλείνει νευρικά. Διαρκῶς γλύφει τὶς γωνιὲς τῶν χειλιῶν του γιατὶ φαντάζεται πὼς δὲ μπορεῖ νὰ κρατήσει τὸ σάλιο του. Κάτι τὸν τυραννᾶ. Κάποια φωτιὰ τὸν σιγοψήνει. Ἀσφαλῶς βέβαια δὲν εἶναι ἡ συνείδηση ποὺ ξύπνησε. Ὁλομεμιᾶς ὁ φριχτὸς δήμιος, ὁ ἐπιστήμονας ἐγκληματίας, δὲν ἄλλαξε. Γιὰ νὰ λυπᾶται τὰ θύματά του. Κάτι τοῦ συμβαίνει ποὺ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ τὸ βρεῖς. Ἐσὺ μελλοθάνατος κι' αὐτὸς δήμιος. Ξαφνικὰ ἀλλάζει ρυθμό. Φωνάζει τὰ ὀνόματα γλήγορα δυὸ-δυό, δὲ σταματᾶ, δὲν παίρνει λὲς ἀνάσα. Αὐτὸ τὸ θηριὸ σὰ νὰ κουράστηκε. Κάνει σὰν ἀσθματικός. Προσπαθεῖ, τὸ βλέπεις, νὰ κρύψει τὴν κατάστασή του. Ξεκουμπώνει τὸ γιακά του. Δίνει μιὰ στὸ καπέλλο του καὶ τὸ σπρώχνει πιὸ ψηλά. Μονορούφι λέγει τὰ δέκα ὀνόματα. Μοιάζει μὲ τὸν παίχτη, ποὺ χάνει τὴν ψυχραιμία του καὶ πετᾶ κουτουροῦ, μανιακά, μὲ τὶς δυὸ χοῦφτες, τὰ λεφτὰ στὸν πάγκο. Παίρνει μιὰν ἀπόφαση, δίνει τὰ χαρτιὰ στὸν ὑποδιοικητὴ μὲ μιὰν ἀπελπισμένη χειρονομία.— Τοῦτοι ἐξευτελίσανε τὸ θάνατο! κραυγάζει. Φεύγει...

Τέτιες συναρπαστικὲς σκηνὲς στὸ «Χαϊδάρι» συναντᾶ ὁ ἀναγνώστης σὲ κάθε σελίδα του, σκηνὲς ποὺ λὲς κι' εἶναι παρμένες ἀπὸ κανένα παραμύθι ἐρχομένο ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων. Ὁ συγγραφέας τὶς ἐμφανίζει μὲ τόση φυσικότητα ὅπως εἶναι καὶ στὴν ἀλήθεια, μὲ τόση βαθυστόχαστη παρατηρητικότητα καὶ ψυναναλυτικότητα, ποὺ δίκαια τὸ ἔργο του πρέπει νὰ κατατάσσεται στὴ σειρὰ τῶν ἀληθινῶν τεχνουργημάτων. Γιατὶ ἐξὸν τὰ ἄλλα προτερήματά του τοῦ στὸ «Χαϊδάρι» του ὁ Κορνάρος κατόρθωσε νὰ περιλάβει ὅλη τὴ σκληρότητα τῆς ναζιστικῆς κατάχτησης, ὅλες τὶς μορφὲς τῆς γερμανικῆς βαρβαρότητας, γιὰ νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδεῖ τὸ μέγεθος τῆς πόρωσης ποὺ φτάνει τὸ ἀνθρώπινο χτῆνος ὅταν ἀποθηριώνεται. Βέβαια λείπει ἀπὸ τὸ «Χαϊδάρι» τὸ στοατόπεδο τοῦ Μπέλσεν, ἢ τὸ στρατόπεδο τοῦ Ἀουσβιτς, μὲ τὰ κρεματόριά τους καὶ τὰ ἀέρια, ἀλλ' αὐτὰ ἀποτελοῦν συμπληρώματα τῆς θηριωδίας τοῦ Οὔννου. Διότι ἐφόσον οἱ βασανιστὲς καὶ δήμιοι τοῦ Χαϊδαριοῦ κάμανε τὰ ὅσα ἐγκλήματα κάμανε, δὲν ἦταν δύσκολο γι' αὐτούς, δὲν ὑπῆρχαν δηλαδὴ ἠθικοὶ περιορισμοὶ στὰ θηριὰ αὐτά, νὰ χρησιμοποιήσουν καὶ κρεματόρια καὶ ἀέρια ἂν τὰ εἶχαν πρόχειρα. Τοὺς φούρνους ἄλλως τε τοὺς μεταχειρίστηκαν στὴν ὁμαδικὴ ἐχτέλεση τῶν δύστυχων Χορτιατινῶν, τὴν ὁποία μὲ τὴν ἴδια δύναμη τὴς πέννας μᾶς περιγράφει σ' ἕνα ἰδιαίτερο βιβλιαράκι του ὁ Κορνάρος στὸ «Ὁ λαός μου ὁ Ἐσταυρωμένος» ποὺ μπορεῖ ν' ἀποτελέσει καὶ συμπλήρωμα τοῦ «Χαϊδαριοῦ».

Γιὰ τὸ ἐγκληματικὸ ἔργο τῶν Οὔννων στὴν Ἑλλάδα, ἐξὸν τὶς ἄλλες χῶρες, πιστεύουμε καὶ πρέπει νὰ σχηματισθεῖ εἰδικὴ βιβλιοθήκη μὲ πολλοὺς τόμους. Εἶναι τόσο πολλά, καὶ τόσο τρομερὰ καὶ ἀνατριχιαστικὰ καὶ ποικίλα τὰ ἐγκλήματα τῆς βάρβαρης Κατοχῆς, ποὺ παρέχουν ἄφθονο ὑλικὸ στοὺς λογοτέχνες μας νὰ τὰ διαιωνίσουν στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας γιὰ ν' ἀποτελοῦν τὸ αἰώνιο στίγμα γιὰ ἕνα ἔθνος μεγάλο ποὺ ἔσαμε πρὶν μερικὰ χρόνια περνοῦσε γιὰ πολιτισμένο, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ διαιωνίσουν τὸν ἡρωϊσμὸ καὶ τὴν αὐτοθυσία ἑνὸς ἄλλου ἔθνους μικροῦ ποὺ πάνω ἀπ' τὴ ζωὴ καὶ τὴν ὕπαρξή του βάζει πάντα τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἐλευθερία του.

Τὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν Κατοχικὴ βιβλιοθήκη τὴν ἔκανε ὁ Θέμος Κορνάρος μὲ τὸ «Χαϊδάρι» του. Ἀλλὰ ἐξὸν ἀπ' τὸ Χαϊδάρι ὑπάρχουν τὸ Δίστομο, τὰ Καλάβρυτα, τὸ Λιδωρίκι, ἡ Λεβαδιά, ἡ Κρήτη (Κάνδανος κλπ.) τὰ Γιανιτσά, ἡ Καισαριανὴ (Σκοπευτήριο) καὶ τὰ διάφορα ἄλλα μικρὰ ἢ μεγάλα νεκροταφεῖα τῶν ὁμαδικῶν ἢ μερικῶν ἐκτελέσεων ποὺ τὰ συναντᾶ κανεὶς σὲ κάθε γωνιὰ τῆς ἑλληνικῆς γῆς.

Αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονηθοῦν. Καὶ περιμένουν τὸν ἱστορητή τους. Τὸ λογογράφο ποὺ θὰ τὰ ἱστορήσει μὲ τέχνη γιὰ ν' ἀποτελέσει τὸ ἔργο του κι' ἕνα εἶδος μνημόσυνου γιὰ τὶς ἀθῶες ψυχὲς τῶν ἄπειρων θυμάτων τοῦ βάρβαρου. Καὶ γιὰ νὰ τελειώνω ἐπαναλαβαίνω. Περάσαμε μιὰ μαύρη τραγικὴ περίοδο, γεμάτη ἀπὸ ὑλικὸ συνταραχτικὸ ποὺ στὰ χέρια ἑνὸς ἀληθινοῦ καλλιτέχνη ἄμα δουλευτεῖ καλὰ μπορεῖ νὰ παρουσιάσει ἔργα τέχνης ἀθάνατα καὶ αἰώνια γιὰ τὰ ὁποῖα νὰ μιλοῦν ὅλες οἱ μέλλουσες γενεές, ὅπως μιλοῦν γιὰ τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων. Θάλεγα μάλιστα γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ νὰ προκηρυχτοῦν καὶ διαγωνισμοὶ μὲ βραβεῖα. Μὲ τὸ «Χαϊδάρι» ἔγινε ἡ ἀρχὴ γιὰ μιὰ τέτια καλλιτεχνικὴ παραγωγή, ποὺ θ' ἀντιπροσωπεύει μιὰν ἀπὸ τὶς πιὸ τραγικές, ἀλλὰ καὶ πιὸ ἔνδοξες περιόδους τῆς τρισχιλιετοῦς ἱστορίας τῆς ἀθάνατης ἑλληνικῆς φυλῆς.

Η ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΛΕΝΙΝΓΚΡΑΝΤ

Τοῦ προέδρου τῶν Σοβιετικῶν συγγραφέων Νικολάϊ ΤΙΧΟΝΩΦ

9.—

Ἰσιόκορμοι, παστρικοί, φρεσκοξυρισμένοι διαβαίνουν στὸ δρόμο τρεῖς φαντάροι. Ἀνταμώνονται μὲ δυὸ ναῦτες. Τὰ μπερέ τους ἔχουν χρυσόμαυρες κορδέλλες, ποὺ οἱ ἄκρες τους κυματίζουν πάνω στὶς πλάτες κι' ἀστραποβολᾶνε στὸ διάχυτο φῶς τῆς χινοπωριάτικης μέρας. Οἱ φαντάροι τοὺς βλέπουν γιὰ πρώτη φορὰ καὶ ρωτᾶνε: — Ἀπὸ ποῦ εἶναι; Κ' ἐκεῖνοι ἀπαντᾶνε: — Εἴμαστε ναυτικοὶ τῆς Φρουρᾶς. — Ἄ! τῆς Φρουρᾶς! Κ' ἐμεῖς τὸ ἴδιο εἴμαστε!

Καὶ ρίχνουν πάνω στοὺς ναῦτες μιὰ ἐξεταστικὴ ματιά.

Ἡ Φρουρὰ τοῦ Λένινγκραντ! Σήμερα αὐτὸ τὸ μεγάλο ὄνομα τὄχουν οἱ μαχητές, οἱ διοικητὲς καὶ τὸ πολιτικὸ προσωπικὸ τῆς μεραρχίας Κράσνοφ. Αὐτὸν τὸν περήφανο τίτλο ποὺ λαμπροστολίζει, τὸν ἀξίζουν καὶ μὲ τὸ παραπάνω: Πολλὲς φορὲς ὁ ἐχτρὸς δοκίμασε τὰ δυνατὰ χτυπήματά τους, μύριες φορὲς τσάκισαν τοὺς Γερμανοὺς στὸ κατῶφλι τῆς πόλης καὶ στὶς ὄχτες τοῦ Νέβα, ἐκεῖ ποὺ πρὶν διακόσια χρόνια πολέμησαν τὰ πρῶτα συντάγματα τῆς Φρουρᾶς τῆς Ρωσσίας, τὰ νέα συντάγματα τοῦ Πέτρου τοῦ 1ου.

Τοὺς ἤξεραν στὸ Λένινγκραντ. Κ' ἔμαθαν μὲ χαρὰ πὼς ἀνήκανε στὴ Φρουρά. Οἱ τραυματίες ποὺ νοσηλεύονταν στὰ νοσοκομεῖα τῆς πόλης ἔστειλαν ἕνα θερμὸ συγχαρητήριο γράμμα στὴν ἀγαπημένη τους μεραρχία, στοὺς συντρόφους τῆς μάχης.

Μὰ μιὰ σκιὰ συγνεφιάζει τὸ μήνυμά τους. Ὁ Γιούρμπα, ὁ τόσο ἀγαπημένος κομισσάριος τῆς μεραρχίας, ὁ πιὸ γενναῖος ἀνάμεσα στοὺς γενναίους, λύγισε κάτω ἀπ' τὰ τραύματά του. Γιὰ νὰ τοῦ πεῖ τὸ στερνὸ «χαῖρε», ὁ συνταγματάρχης Κράσνοφ ἦρθε νὰ τὸν δεῖ.

Πῶς εἶναι δυνατὸ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸς ὁ φίλος ποὺ τόσο πάλεψε, ποὺ πάντα πρῶτος ριχνόντανε καὶ πάντα στερνὸς ἐβγαινε ἀπ' τὴ μάχη, νὰ κοίτεται ἐκεῖ δὰ δίχως αἴσθηση! Ὁ συνταγματάρχης σκύβει καὶ τὸν ἀγγίζει στοργικά. Ὁ Γιούρμπα ἔχει τὰ μάτια ἀνοιχτά, συμμαζεύει ὅλες τὶς δυνάμεις του, καρφώνει τὸ βλέμμα του στὸν Κράσνοφ καὶ προφέρει ξεπνοϊσμένα: «Τόλια»... «Ἦρθε τὸ τέλος!». Δὲν ἤθελε τάχα νὰ πεῖ μ' αὐτὸ τὸ τόσο λιγόλογο «χαῖρε» του, πὼς εἶχαν τελειώσει πιὰ γι' αὐτόν, κ' οἱ μάχες κ' οἱ ἐκστρατεῖες, κ' οἱ ἐφοδες κι' ὁ ἀγώνας, πὼς εἶχε ἐκπληρώσει ὡς τὸ τέλος τὸ καθῆκον του; Πίσω ἀπὸ τὰ τζάμια διαγραφότανε τὰ σκοτεινὰ χινοπωριάτικα δέντρα. "Ἕνα μοτὲρ βούΐζε στὸν οὐρανὸ ἀνάμεσα στὰ σύγνεφα, ἀνάριε καὶ μακρυὰ ἀκούγονταν κανονιές.

Ὁ Γιούρμπα ἦταν Λενινγκραντινὸς μὲ ρίζες πατρογονικές. Ξεκίνησε σὰν ἐθελοντὴς στὴν ἐθνοφυλακή. Δὲν ἄργησε νὰ καταπλήξει τοὺς συντρόφους του μὲ τὴν ἀτρόμητη παλληκαριά του καὶ τὸν στωϊκισμό του. Ἐθθὺς ἀπ' τὶς πρῶτες μάχες, μὲ μιὰ χούφτα ἄντρες, ἔδιωξε τοὺς Γερμανοὺς ἀπό 'να χωριό. Σὰν τοὺς εἶδε νὰ τὸ βάζουν στὰ πόδια, ἤρεμος κι' εὐχαριστημένος ἔλεγε: «Βρὲ τὰ παλληκάρια! Γιὰ δέστε πῶς γκρεμοτσακίζονται! Σὰ νάχουν νέφτι στὸν πισινό!»

Ἦταν γεννημένος στρατιώτης. "Ἕνας πραγματικὸς Ρῶσσος μὲ πλατὺ καὶ τολμηρὸ μυαλό. Ἦταν πλασμένος ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐργατικὴ πάστα ποὔφκιαξε τὶς νικηφόρες στρατιὲς τοῦ Ὀχτώβρη, ποὺ σύντριψε τὸν Γιοὺντενίτς. "Ὅλη ἡ μεραρχία τὸν ἀγαποῦσε γιὰ τὴν ἀξιοσύνη του, γιὰ τὴν εὐθύτητά του, γιὰ τὴν ἀντρειά του.

Σὰν ἔπεσε λαβωμένος, ἕνας νεαρὸς ὁπολοχαγὸς θέλησε νὰ τὸν σηκώσει, νὰ τὸν φέρει μακρυὰ ἀπ' τὴ φωτιὰ τῆς μάχης. Μὰ τὰ ἐχτρικὰ ἀεροπλάνα φτάνοντας, ξαμόλυσαν βροχὴ ἀπὸ μπόμπες καὶ μιὰ μαύρη συννεφόσκονη σκέπασε τὰ πάντα. Τότε ὁ ὁπολοχαγὸς ξοπλώθηκε σιμά του γιὰ νὰ τοῦ σκεπάσει τὸ κορμί.

Μὰ σὲ λίγο τὸν μετέφεραν, σιγά, μὲ χίλιες προφυλάξεις, ἀνάμεσα ἀπ' τὶς σφαῖρες ποὺ λυσσομανοῦσαν. Ἡ λαβωματιά του ἦταν πολὺ βαρειὰ κι' ὁ τόσο ρωμαλέος ὀργανισμός του δὲν μπόρεσε ν' ἀντέξει.

Τὸν ἔθαψαν μιὰ σκυθρωπὴν ἡμέρα. Ἐπίσημα, ὅπως θάθουν τοὺς ἥρωες. Κι' ὅλοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶτες ὁρκίστηκαν νὰ τὸν ἐκδικηθοῦν. Ὁ Γιούρμπα δὲν ἔζησε ὡς τὴν χαρούμενη μέρα ποὺ παρασημοφορήθηκε ἡ μεραρχία του. Μὰ δὲν ἔπαψε, πραγματικά, νἆναι ἕνας στρατιώτης τῆς Φρουρᾶς καὶ τὄνομά του θἆν' ἕνα κάλεσμα στὴ μάχη, ὅπως ἦταν κ' ἡ ζωή του.

Ἦταν ἐκεῖ γιὰ νὰ τοῦ ποῦνε τὸ αἰώνιο χαῖρε. Τότε, γιὰ πρώτη φορά, πάνω στ' αὐστηρὸ πρόσωπο τοῦ συνταγματάρχη Κράσνοφ κύλησαν καὶ λαμποκόπησαν καφτερὰ δάκρυα. Οἱ ἄντρες ζάρωσαν τὰ φρύδια, τὰ τραχειὰ χαραχτηριστικά τους... ὁ

Κριτική

ΒΙΒΛΙΟ

Χρ. Εὐελπίδη: «Οὐτοπίες καὶ Πραγματικότητες».

Τὸ βιβλίο τοῦτο τοῦ κ. Εὐελπίδη, ἀποτέλεσμα μακρυᾶς ἐργασίας, φέρνει ἔνα δροσερὸν ἀγέρα ἰδέας κ' ἀνιδιοτέλης διανοητικῆς ἐργασίας στὴν πηχτὴ ἀδιέξοδη ἐπαναλήψη συνήθειῶν τῆς τυραννισμένης στιγμῆς μας. Εἶναι φανερὸ πὼς ὁ συγγραφεὰς κατέφυγε στὴ μελέτη αὐτὴ στὸ διάστημα τῆς κατοχῆς, κ' ὅπως συμβαίνει συχνά, ἴσως ὁ καρπὸς τοῦ ξεκουραστικοῦ αὐτοῦ μοχθου ἀφησει πιὸ διαρκὴ ἀχναρια ἀπὸ ἠην ἀμεση ταραχὴ τῆς δράσης στὴ λεπτομέρεια.

Ἡ λέξη οὐτοπία ρίχνεται σήμερα σὰ βρισιὰ καὶ σὰν περιφρόνηση τοσο ἀπὸ τοὺς λεγόμενους συντηρητικοὺς ἑνάντια σὲ ὁποιον κηρύχνει τὴν ἀσάμαστη θέληση τοῦ ἀνθρώπου νὰ πραγματοποιήσει τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἰσότητα, ὅσο κ' ἀπὸ ἀγελαιοὺς δογματικοὺς μεταρρυθμιστές. Ὁ κ. Εὐελπίδης δείχνει πὼς ἡ οὐτοπιστικὴ θέληση, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴ δυσαρέσκεια μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν προβολὴ τῆς δημιουργικῆς φαντασίας στὰ κοινωνικὰ προβλήματα, ἐχει ὀργανικὴ λειτουργία μέσα στὴν ἐξελιξη. Ἡ χαρακτηρίζει ὁρμὰ διαστούρωση τέχνης κ' ἐπιστημῆς, μυθιστορήματος καὶ κοινωνιολογικοῦ-συστήματος, λογικῆς καὶ φαντασίας. Καὶ βρίσκει πὼς ἡ οὐτοπία ἀνθεῖ στὶς μεταβατικὲς ἐποχὲς καὶ σὲ ὁρισμένους λαοὺς, σὰν τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Ἄγγλους καὶ Γαλλους, ποὺ τοὺς δυναμίζει ἀρχιτεκτονικὰ ἐνῶ λείπει ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς, Ρώσσους, Ἱσπανοὺς καὶ ἄλλους. Δὲ θὰ συζητήσω ἐδῶ τὴ διαίρεση αὐτή, ποὺ μοῦ φαίνεται λίγο αὐθαίρετη, γιατὶ δὲ λογαριάζει τὴν ἑκάστοτε κοινωνικὴ διάρθρωση τῶν λαῶν ὅπου πλάστηκαν οἱ οὐτοπίες, καὶ ποὺ ἴσως παίζει σπουδαιότερο μέρος στὴ διαμόρφωσή τους ἀπὸ τὴν κληρονομία τοῦ «αἵματος» καὶ γιατὶ οἱ μὲν Ἄγγλοι δὲν μποροῦνε διόλου νὰ ὁνομαστοῦν ἀρχιτεκτονικὸς λαός, οἱ δὲ Ρώσσοι βρίσκονται τὴ στιγμὴ τοῦτη ἀπασχολημένοι μὲ τὴν πρακτικὴ ἑνσάρκωση ἑνὸς προγράμματος ποὺ θὰ θεωροῦνταν ἄλλοτε ὡς ἡ μεγαλύτερη οὐτοπια τῶν αἰώνων· πράμα ποὺ δὲ θὰ ἤτανε δυνατὸ ἂν ἡ δημιουργική φαντασία δὲν τοὺς ἐφτέρωνε τὸ νοῦ μὲ κυρίαρχη δύναμη. Δὲ διαφαίνεται ἐπίσης καθαρὰ ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ κ. Εὐελπίδη ἕνας γενικὸς χαρακτηρισμὸς τῶν ἐποχῶν ὅπου μποροῦν ν' ἀνθίσουν οἱ οὐτοπίες· ἐποχὲς ὅπου ἐπάρχει ἀρκετὴ μὲν ἐλευθέρια καὶ ἀνεξαρτησία, ἀλλ' ἀνεπαρκὴς ὅστε ν' ἀρχίσουν τὰ πρακτικὰ μετρα γιὰ τὴν ἐφαρμογή τους· ἢ ὅπου λείπει εἴτε ἡ ἀντικειμενικὴ δυνατότητα μεταβολῆς στὴν κοινωνία εἴτε ὁ νοῦς ποὺ θὰ συλλάβει καθαρὰ ποιὰ λεπτομέρεια τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ χρησιμέψει ὡς φοχλὸς γιὰ ν' ἀνασηκωθεῖ τὸ βάρος τῆς ὑπάρχουσας τάξης.

Ἔτσι, ἡ διατύπωση τοῦ κ. Εὐελπίδη πὼς ἐποχὲς οὐτοπιῶν ἤτανε δυὸ αἰῶνες τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητας καὶ οἱ τέσσερις αἰῶνες ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση ὡς σήμερα—λίγο ὑπερβολικὰ γενικευμένη, γιατὶ στὴ Χριστιανικὴ φιλολογία ὑπάρχουν ὡρισμένος τὰ σπέρματα πολλῶν οὐτοπιῶν καὶ ἡ Θεία Πολιτεία τοῦ Αὐγουστίνου δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ μεγαλοφάνταστη οὐτοπία—δὲ μᾶς ἱκανοποιεῖ ἐντελῶς, γιατὶ δὲν ἀναλύει ἀρκετὰ λεπτομερειακὰ τὴ συνάρηση τῆς οὐτοπίας μὲ τὶς ἀντικειμενικὲς καὶ πνευματικὲς συνθῆκες· καὶ στραμμένοι καθὼς εἰμαστε ὁλόκληροι πρὸς τὸ μέλλον θὰ ἠθέλαμε καὶ κάποιο προδιάγραμμα τοῦ πιθανοῦ ρόλου τῆς οὐτοπίας ἀπὸ δῶ κ' ἐμπρός. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ἠερειά, τὸ παραμέρισμα τῶν μυστικιστικῶν ὀνείρων μὲ δυὸ ξερὰ λόγια ἀφήνει ἐντελῶς ἔξω ἀπὸ τὴν ἐρευνὰ του τὴ μεγάλη περιοχὴ τῶν συναισθημάτων καὶ τῆς ἀπροσδιόριστης, ἀλλὰ ὀσιαστικῆς ἐκείνης λαχτάρας γιὰ τὴν αἰωνιότητα, ἀτομικὴ καὶ συλλογική, ποὺ χωρὶς τὴς κάθε ἐξέτεση τῆς ἀνθρόπινης ζωῆς θὰ μένει πάντα κολοβωμένη, καὶ, νὰ ποῦμε, πεζή.

Μὲ τοῦτα δὲν ἰσχυρίζομαι βέβαια πὼς ἡ μελέτη τοῦ κ. Εὐελπίδη εἶναι ἀτελὴς κάθε ἄλλο. Ἀλλὰ μόιο πὰς τὸ θέμα ἐπιδέχεται κύτταγμα κι' ἀπὸ ἄλλες πλευρές. Τὸ ὁλικὸ εἶναι τεράστιο, κι' ὁ κ. Εὐελπίδης κινεῖται ἐξαιρετικὰ ἀνετα μέσα του. τόσο ὥστε δὲ δεσμεύεται ἀπὸ τὴ χρονολογική πορεία, ἀλλὰ τὸ ἐπαναφέρει ἀπ' ὅλες τὶς ἀπόψεις.—"Ας σημειώσω ἐδῶ πὼς βρήκα τὸ σύστημα τῶν παραπομπῶν του ὁδοκόλο στὴν ἀρχή. ἐξαιρετικὰ πρακτικὸ ὅταν τὸ συνείθισα.—Οἱ διάφορες ἀφεις τῆς Πλατωνικῆς οὐτοπίας συσχετίζονται μὲ τὰ πιὸ σύγχρονα δημιουργήματα, ὁ Γουέλς, ὁ Μπάτλερ, ὁ Καμπανέλλα, ὁ Εὐήμερος, γυρίζονται μέσα-ἔξω, καὶ ἄλλοι, λιγότερο γνωστοί, σὰν τὸν Restif de la Bretonnex, τὸν Cabet, κ. ἀ., τὸ Ἴδιο. "Ἡταν ἴσως ἀναπόφευκτο νὰ συμπεληφθοῦν καὶ μερικοὶ ἐντελῶς ἀσήμαντοι, ὅπως ὁ Δ. Χουΐτλεϊ, καὶ νὰ παραλειφθεῖ ἡ οὐτοπιστικὴ πλευρὰ τοῦ ἔργου μεγάλων φυσιογνωμιῶν, σὰν τοῦ Μπέυκερ Σέ. Ἄλλη ἦταν δυνατὸ ἐπίσης νὰ περιλάβει τὸ βιβλίο καὶ μιὰ πλήρη ἐξέταση τῆς θεωρίας τῆς οὐτοπίας, γι' αὐτὸ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξεταστεῖ ἡ παράθεση ὁρισμένων γνωμῶν γιὰ τὶς οὐτοπίες ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς πληρότητας. Δὲν προσθέτουν, νομίζω, καμμιὰν ἐνίσχυση στὴν προσωπικὴν ἀντίληψη τοῦ συγγραφέα· κ' ἐπειδὴ ἀπὸ καιρὸ τώρα περιμένουμε, ἐγὼ τουλάχιστον, στὴν Ἑλλάδα ἕνα νέο ἄμεσο ἀντίκρυσμα τῶν πραγμάτων καὶ τῶν πηγῶν, ὁ μερικὸς αὐτὸς φόρτος τοῦ τί εἶπε ὁ τάδε καὶ ὁ δεῖνα δὲν συμπληρώνει, ἀλλὰ ἀδυνατίζει τὴ μελέτη.

Δὲν εἶμαι ἀρμόδια νὰ κρίνω ἂν ἡ διαίρεση τῶν οὐτοπιστῶν σὲ κοινωνολάτρεις, τεχνοκρίτες, βιολόγους, πολιτικοὺς καὶ διανοουμένους εἶναι ἢ ἀρτιότερη. Γιατὶ πολιτικοὶ μὲ τὴν εὐρύτερη σημασία τῆς λέξης εἶναι ὅλοι τους, καὶ δὲν ἔχω καταρδοῦσει ἀκόμα ν' ἀνακαλύψω τί λογῆς ζωϊκὸ γένος εἶναι ὁ τόσο συζητημένος διανοουμένος.

Ἀνεπαρκὼς ἴσως ἐπίσης τονίζεται ἡ κυριαρχὴ ἀπασχόληση τῶν οὐτοπιστῶν μὲ τὴν ἠθικὴ καὶ πολλῶν ἀπ' αὐτοὺς μὲ τὴ μεταφυσική' δὲ θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ εἰποῦμε πὼς κίνητρο τῆς δημιουργίας τους ἐστάθηκαν πολλὲς φορὲς αὐτὰ ἀκριβῶς καὶ τὰ ἠθικὰ καὶ μεταφυσικὰ αἰτήματα.

Δουλειὰ τοῦ κριτικοῦ εἶναι νὰ τονίσει τὶς μικρὲς ἢ μεγάλες ἀτέλειες ἑνὸς ἔργου ἀφοῦ τὸ τοποθετήσει καὶ τὸ ἀξιολογήσει συνολικά. Συναισθάνομαι ὅτι δὲν ἐξετέλεσα ἱκανοποιητικὰ τὸ πρῶτο αὐτὸ χρέος. Γιατὶ τὸ βιβλίο τοῦ κ. Εὐελπίδη δὲν κατατάσσεται εὔκολα σὲ κανένα ἀπὸ τὰ γνωστὰ εἴδη. Φτιάνει δική του κατηγορία ἐρευνῶν, ἀνοίγει νέους δρόμους δουλειᾶς καὶ συνδυάζει τὸ ὀλικὸ του καὶ τὰ ἐντελῶς δικό του τρόπο, καὶ παρέχει ἔτσι ζωηρότατη παρακίνηση στὸ νὰ δοῦν τὸ διοδάζουν. Εἶναι μορφωτικό, συγχρόνως κ' ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον· εἶναι βιβλίο ὅπου μπορεῖς νὰ ξαναγυρίσεις πολλὲς φορὲς, νὰ τὸ συζητήσεις μὲ τὸν ἑαυτό σου καὶ μὲ τοὺς ἄλλους, καὶ νὰ ἐπιστρέψεις ἀφοῦ διαδάσεις τὶς πηγές του μὲ νέο ἐνδιαφέρον καὶ νέα συμφωνία ἢ ἀντιρρήσεις πρὸς τὸν συγγραφέα. Γιὰ ὅσους δὲν ἐμβάθυναν ποτὲ στὸ πλοὰσιο ἱστορικὸ καὶ ἐννοιολογικὸ περιεχόμενο τῆς οὐτοπίας — καὶ πόσοι εἶναι αὐτοί; — οἱ «Οὐτοπίες» τοῦ κ. Εὐελπίδη ἀνοίγουνε νέους ὁρίζοντες. Ἡ στρωτὴ δημοτική του, μ' ὅλο ποὺ τὸ θεωρητικὸ θέμα δὲν τὸν ἐβοηθοῦσε παντοῦ, καθὼς τὴ μελέτη αὐτὴ τόσο εὐχάριστο, ἄσο εἶναι καὶ διαφωτιστική. Πιστεύω πὼς πέρα ἀπὸ τοὺς πανταχοῦ παρόντες «διανοουμένους» ὅλοι οἱ μορφωμένοι "Ἕλληνες θὰ ἔχουνε πολλὰ νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὸ διάδασμά του.

ΕΛΗΝ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

•

Θανάση Φωτιάδη: «Ἀντίσταση», ποιήματα.

Τοῦ ἴδιου: «Πανοπλίες», ποιήματα, Θεσσαλονίκη 1945.

Δὲν εἶναι λίγοι οἱ λογοτέχνες μας, ποιητὲς καὶ πεζογράφοι, ποὺ ἔχουνε καταπιαστεῖ τὸν τελευταῖο καιρὸ μὲ μιὰ δόσκολη προσπάθεια: Ν' ἀξιοποιήσουνε τὸ μεγαλειῶδες ἔπος τῆς τετράχρονης ἐποποιΐας τοῦ λαοῦ μας μὲ τὴν πυκνὴ τῆς τέχνης, ν' ἀσθανατίσουνε σὲ γραφτὰ μνημεῖα τὸ σύγχρονο εἰκοσιένα, ποὺ τόσο δραματικὰ καὶ ἡρωϊκὰ ἔζησεν ἡ Ἑλληνικὴ φυλή. Ἀλλά, παρ' ὅλο τὸ μεγαλεῖο τοῦ θέματος, ἡ προσπάθεια αὐτὴ δὲν ἐχει ἀποδώσει ὡς τὰ σήμερα ἀνάλογος καρποὺς. Καὶ ζητοῦνται τὰ αἴτια γι' αὐτό, καὶ γίνονται εἰδικὲς καμπάνες ἀπὸ τὰ περιοδικά, καὶ προσκαλοῦνται οἱ πιὸ εἰδικοὶ νὰ ποῦνε τὴ γνώμη τους, γιὰ τὸ πῶς θὰ ξεπεραστεῖ αὐτὴ ἡ κρίση στὴ δημιουργία, γιατὶ γιὰ τέτοια πραγματικὰ πρόκειται, καὶ τὸ πῶς ἡ σημερινὴ τέχνη θὰ ἐξαρθεῖ στὸ ὕψος τῆς ἐποχῆς, ἐκφράζοντας τὴν ἀνάλογα.

Ὁπωσδήποτε, ὅλο τὸ ζήτημα μένει ὡς τὰ σήμερα στὰ πλαίσια τῆς ἀκαδημαϊκῆς συζήτησης. Τὰ ἔργα, τὰ πραγματικὰ ἔργα τέχνης, ποὺ θὰ ἐπισφραγίσουνε τὰ γεγονότα, εἶναι, φαίνεται, στὸ δρόμο ἀκόμα. γιατὶ, κοντὰ στ' ἄλλα, δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πὼς δὲν ὑπάρχει ἀκόμα καὶ ἡ καταλλήλη προσπτυκὴ τῆς χρονικῆς ἀποστασης ποὺ θὰ βοηθήσει στὸ νὰ βιωθοῦν ἐντελῶς τὰ γεγονότα ἀπὸ τοὺς δημιουργοὺς, γιὰ νὰ μετουσιωθοῦνε σὲ τέχνη. Μὰ ὅσο περνάει ὁ καιρός, τόσο περισσότερο τὸ ἴβαφος ξεκαθαρίζεται. Πρῶτα-πρῶτα ξεφύγεται ἀπὸ τὶς δημοσιογραφικὲς περιγραφὲς καὶ ἐντυπώσεις. Ὕστερα, καὶ τὸ ἄλλο νόηθ — ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς τέχνης — εἶδος τῆς περίστασης. τὸ «χρονικό», ἀρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ ξεριζεῖ. Κ' ἔτσι ὁ δρόμος γιὰ τὰ ἀληθινὰ ἔργα τῆς τέχνης ἀνοίγεται διάπλατα καὶ ἐλκυστικά, γιὰ τοὺς ἀξίους μόστες, ποὺ θὰ ἐπιχειρήσουνε νὰ τὸν καταχτήσουν.

Τὰ ἔργα ποὺ τυπώθηκαν ὡς τώρα, τὰ ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸν ἀγῶνα καὶ τὸ δράμα τοῦ λαοῦ μας στὰ τελευταῖα τέσσερα χρόνια, μποροῦν, ὅστόσο, νὰ μᾶς δώσουν ἕνα δίδραμα. Καὶ πρῶτα-πρῶτα διαπιστώνουμε τοῦτο: Εἶτε ὕστεροῦν στὸ περιεχόμενο, ποὺ εἶναι ἄτονο, γιατὶ δὲν ἔρχεται σὰν τὸ ἀπόσταγμα μιᾶς ἀληθινῆς ἐμπνευσης, μιᾶς πίστης, εἴτε, τὸ συνηθέστερο, παρουσιάζονται ἀτεχνα, γραμμένα ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ καθσσηγουνται ἀπὸ τὴν πιὸ φλογερὴ πίστη, μὰ ποὺ δὲν διαθέτουνε τὰ ἀναλογα καλλιτεχνικὰ ἐφόδια, γιὰ νὰ μετουσιώσουνε τὴν ἐμπνευσή τους αὐτὴ σὲ τέχνη.

Τὸ πράγμα εἶναι ἀκόμα πιὸ φανερὸ στὶς ὁημιουργίες τῶν νέων πρὸ παντῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποιους, ἄλλωστε, ὁ λαὸς περιμένει νὰ γίνουν οἱ ἐκφραστὲς τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἀγώνων του, ποὺ τοὺς ἐξησαν μαζί, παλεύοντας πλαὶ-πλαὶ γιὰ τὴν πολυπόθητη λευτεριά. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς νεους εἶναι καὶ ὁ Θεσσαλονικιώτης ποιητὴς Θανάσης Φωτιάδης, ποὺ μὲ τὰ δυὸ σημερινὰ βιβλία του, ἐρχεται ν' ἀνακινήσει τὸ ζήτημα, δίνοντας σύγχρονα, μὲ τὴν ἐπιτυχία τῶν ποιημάτων του, κι' ὁ ἴδιος τὴν ἀπαντηση, μιὰν ἀπόδειξη ἀπλή, σὰν τὸ αὐγὸ τοῦ Κολομβου: "Οταν ὁπάρχει ἡ πίστη, τόσο στὸν ἀγῶνα τοῦ λαοῦ, ὅσο καὶ στὴν τεχνη, μιὰ πίστη ὅμως ταυτόχρονη, ἰσοδύναμη, εἰλικρινὴς καὶ αἱματηρή; τότε τὸ ἀποτέλεσμα δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ προδώσει τὸ δημιουργό, παρὰ εἶναι ἀνάλογο.

Πραγματικά, τὰ ποιήματα τοῦ Θανάση Φωτιάδη, παρ' ὅλο ποὺ πρόκειται γιὰ ἕνα νέον, ποὺ ἐχει ν' ἀντιμετωπίσει ὅλους τοὺς σκοπέλους τοῦ πρώτου ξεκινήματος, στέκονται σ' ἕνα ὕψος ἐπαινετό καὶ, πρὸ πάντων τῆς συλλογῆς «Ἀντίσταση», εἶναι, μπορεῖ νὰ τεῖ κανεὶς ἀπόδειξη ἀπλὴ, θεμελιωτικὴς τέχνης, μὲ τὴ συγκίνηση, ποὺ περικλείνουν, τὴ λυρικὴν ἔξαρση, ποὺ ἐκφράζουν, τὴν ποιητικὴν ἀτμοσφαιρα, ποὺ δημιουργοῦν. Ὁ ἐλεύθερος στίχος τους δὲν ἐχει καθόλου πεζολογία, μὰ, ἀντίθετα, εἶναι μουσικὰ ρυθμικός, οἱ εἰκόνες τους πρωτότυπες καὶ ὑποδλητικές, οἱ λέξεις ποιητικές, ἀκριβολογημένες. μὲ καλαίσθητη φροντίδα διαλεγμένες. "Ετσι, τὰ συγκινητικὰ, εἴτε ἡρωϊκὰ θέματα ἀπὸ τὸ ἔπος τῆς ἀντίστασης, ποὺ τραγουδᾶει ὁ ποιητής, παίρνουν ζωντάνια, μὰ καὶ λυρικὴν ἐκφραση, μεταδίδοντάς μας μιὰν ἀληθιὴ ποιητικὴ συγκίνηση — τὴν ἴδια ποὺ ἐδόνησε τὸ δημιουργό τους:

Οἱ ἀντάρτες καβαλλάρηδες φέραν τὸ (μήνυμα:
Κάτω στὸν κάμπο τὰ καλάμια καίγονται.
στὶς πορφυρένιες τους ἀνάσες ζυμώνε- (ται μιὰ λευτεριά.
πέρα στὶς πολιτεῖες οἱ φρύχτες γένη- (καν πολεμισέες
τρία παιδιά, μωρὰ σχεδόν, παλαίψανε (μὲ διακόσιους χάροντες.
ἡ Ἑλλάδα γένηκε ἕνα ἀτράντχτο (τσαμπόρι...
(«Τσαμπούρια»)

Ἡ νεώτερη συλλογή του «Πανοπλίες», ὅπου ὁ λογικευμένος ὑπερρεαλισμός, μὲ τὸν ὁποῖον ἀγαπᾶ νὰ ἐκφράζεται ὁ ποιητής, τὸν δδηγεῖ σὲ κάποιες πιὸ τολμηρὲς ἀκροδασείες, ὅπου δὲν ξέρεις ἂν ξεπεράστηκεν ἢ ὄχι τὸ «ἐπιτρεπόμενο ὅριο». ἔρχεται κάπως πιὸ ἀδύνατη, ἔτσι μάλιστα καθὼς συγκρίνεται μὲ τὰ ὡραῖα καὶ ὁλοκάθαρα ποιήματα τῆς «Ἀντίστασης». Ἡ ἐντύπωση ἐδῶ, ὄχι βέβαια ἐ ;' ὅλες τὶς σελίδες, εἶναι κάπως σκοτεινὴ καὶ θολή, ὅμως τὰ προτερήματα τοῦ ἀληθινοῦ ταλέντου ὑπάρχουν πάντα καὶ συγκρατοῦν τὸν ποιητὴ ἀπὸ ορδαρὰ παραστρατήματα, Ὡστόσο, καλὸ θᾶ εἴτανε νὰ ἔχει κι' ὁ ἴδιος τὰ ποιήματα τῆς «Ἀντίστασης» γιὰ ὁπόδειγμά του. Γιατί, πραγματικά, τὸ ἀξίζουν.

Γ. ΜΥΛΩΝΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΘΕΑΤΡΟ

Θ. Συναδινοῦ: «Δαυΐδ καὶ Γολιάθ». Θίασος Κοτοπούλη.

Τὸ βασικὸ μειονέχτημα τῆς καινούργιας κωμῳδίας τοῦ κ. Θ. Συναδινοῦ «Δαυΐδ καὶ Γολιάθ», ποὺ ἀνέβασε ὁ θίασος Κοτοπούλη στὸ θέατρο «Ρέξ», δὲν εἶναι, καθὼς γράφτηκε, τ' ὅτι δὲν ἔχει ζωντανοὺς χαρακτῆρες. Ζωντανοὺς χαρακτῆρες ἔχουνε μονάχα τ' ἀληθινὰ ἔργα καὶ τέτιο δὲν εἶναι, βέβαια, τὸ ἔργο τοῦ κ. Συναδινοῦ. Τὸ βασικὸ μειονέχτημα του εἶναι πὼς δὲν ἔχει, σὰν ἔλαφρη καὶ ἀξιοθέατη κωμῳδία, μιὰν ἐξύπνη τουλάχιστο κ' ἔντεχνη πλοκή κ' οὔτε παρουσιάζει στὸ θεατὴ ἀπρόοπτα κ' ἐκπλήξεις. Ἀπὸ τὰ ἀεκα κ' ὅλας τὶς πρῶτης πράξης ὁ συγγραφέας μᾶς φανερώνει τὶς προθέσεις του. Τὸ κοινὸν δὲν ὀποπτεύεται ἀπλὰ, μὰ εἶναι βέβαιο γιὰ τὸ τέλος. Ὁ αἰθάλμπετος κ' ἀκατανόητος ἥρως τῆς κωμῳδίας, ὁ ἀπλοϊκὸς καὶ πονηρὸς συνάμα, ὁ ἡλίθιος κ' ἐξύπνος μαζί, ὁ ἄνθρωπος ποὺ χώρισε τὴν πρώτη γυναίκα του ἐξ αἰτίας τῆς πεθερᾶς του κ' ἔκατνε ὅρκο καὶ σταυρό, ἢ δεύτερη ποὺ θὰ πάντρευότανε νὰ μὴν ἔχει οὔτε μάνα οὔτε πατέρα. δὲν κρύβει κανένα μυστικὸ γιὰ τὸ θεατή. Εἶναι σὰν ἕνα χιλιοειπωμένο καὶ πασήγνωστο αἴνιγμα ποὺ ὅλοι ξέρουνε τὴ λύση του. "Ολοι ξέρουνε πὼς ὁ πεθερομάχος ἥρως, παίρνοντας γιὰ γυναίκα του τέτια κοπέλλα, θὰ βρεθεῖ ξαφνικὰ μέ... τέσσερις πεθερὲς κ' ἕνιαν πεθερὸ ποὺ ἤθελαι παιδί του ἀπὸ χρόνια. "Ολες οἱ σκηνὲς ποὺ ἀκολουθοῦνε ἀπ' τὴ στιγμὴ τῆς ἀποκάλυψης τῶν προθέσεων τοῦ συγγραφέα ἴσαμε τὴν τρίτη πράξη, εἶναι ἁπλὰ παραγεμίσματα. Σὰν πρόσθετες καὶ σὰν παρέμβλητες. Χωρὶς κανένα ἐνδιαφέρον. Λίγο προτοῦ κλείσει ἡ αἰθλαία, ὁ συγγραφέας σὰ νὰ νιώθει πὼς ὅσα ἀπίθανα κ' ἀσυμβίβαστα πράματα παρουσιάζει στὸ ἔργο του χρειάζουνται κάποιαν ἐξήγηση, αἰφνηδιάζει τὸ κοινὸν μὲ μιὰ παρακινδυνευμένη κ' ὑπερφοῦδική ἀποκάλυψη: πὼς οἱ γυναῖκες, ἀπὸ μωρὰ ἀκόμα, παντρεύοντας τὶς κοῦκλες τους, προετοιμάζουνται γιὰ τὸ ρόλο τῆς πεθερᾶς!

Οἱ παλιότερες κωμῳδίες τοῦ κ. Συναδινοῦ, ὅσο φτωχὲς κι' ἂν εἴτανε στὸ κεφάλαιο τῆς φαντασίας καὶ τῆς ἐπινοητικότητας, παρουσιάζανε πάντα κάποιαν ἐπικαιρότητα. Πολλὲς φορὲς καὶ μιὰν ἀξιοπρόσεχτη σατιρικὴ διάθεση. Δυστυχῶς, ἡ καινοργία του, ὁ «ἐλευθὸ καὶ Γολιάθ», δὲν ἔχει οὔτε αὐτὸ τὸ ἐλαφρυντικό. Σὲ μιὰν ἐποχὴ «βρίθουσα» ἀπὸ στόχους κοινωνικῆς κριτικῆς, ὁ κ. Συναδινὸς εἶχε τὴν ἄτυχη ἐμπνευσὴ νὰ βάλει μὲ τὸ ἔργο του στὸ σημάδι τὸν καταπρυτημένο στόχο τῆς πεθερᾶς. Ἐπιστροφὴ στὸ λάσκαρη καὶ στὸ Δελικτερίν. Ἐπιστροφὴ στὸ ἀμφίβολο χιοῦμορ καὶ στὸ φτηνὸ πνεῦμα. Κάνω τὴ διαπίστωση τοῦτη μὲ ἀληθινὴ λύπη ὄχι μονάχα γιὰ τοὺ «Καραγκιόζη», μὰ γι' αὐτῆς ἀκόμα τῆς «Ἐλάσμας τὴς κωμικῆς κίνησης» τὸ συγγραφέα. Φυσικά, οὔτε οἱ προσωπικὲς ἐπιφυλάξεις μου, οὔτε τῆς κριτικῆς ἡ γενικὴ κατακραυγὴ συμφιθαζουνται μὲ τὰ χειροκροτήματα τοῦ κοινοῦ καὶ μὲ τὴν ἐνδεχόμενη ἐπιτυχία τῆς νέας κωμῳδίας τοῦ κ. Συναδινοῦ. Μερικοὶ μὲ τὸ δίκιο τους ἀναρωτιοῦνται ἂν ὁ κόσμος ποὺ διασκεδάζει μὲ τὸ «Δαυΐδ καὶ Γολιάθ» κατεβάσουε στὴν Ὀμόνοια μὲ τὸ θερὶο ἢ μὲ τὰ μόνιμα τῆς μακάριας ἐποχῆς ὅπου δένανε τὰ σκυλιὰ μὲ τὰ λουκάνικα καὶ ἡ χάσκη φραντζόλα τῆς ὀκᾶς «ἐτιμᾶτο ἐ ἠγκοντα λεπτάς. Ἂν ὅμως σκεφτοῦνε περισσότερο, θὰ βροῦν τὴν ἐξήγηση τοῦ μυστηρίου. Τὴν ἔδωσα σὲ παλιότερα χρόνια. Τὰ ἔργα τοῦ κ. Συναδινοῦ κολλεκέουν τὸ κοινόν. Κάνοντας εἰκολὴ καὶ φτηνὴ φιλοσοφία, ὁ συγγραφέας δημιουργεῖ στὸ θεατὴ τὴν ψευδαίσθηση πὼς εἶναι μαθὲς κ' αὐτὸς σὲ θέση νὰ κατανοήσει τὰ ζητήματα. Ἀντὶ ν' ἀνεβᾶζει τὸ κοινὸν σ' ἕνα ψηλότερο ἐπίπεδο, κατεβαίνει αὐτὸς στὸ δικό του, στὸ ἐπίπεδο τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ κοινοῦ. Ὅμοιο τὸ ἴδιο αὐτὸ κοινὸν κλείνει μέσα του ἕναν κόσμο ἀπὸ «σοβαρότερες ἀνησυχίες, ἀπὸ διαφορετικὰ ἐνδιαφέροντα κι' ἀπὸ ἄλυτες ἀπορίες. Κι' ὁ γνήσιος συγγραφέας αὐτὸν τὸν κόσμο πρέπει νἀχει ὑπόψη του ὅταν ἔρχεται σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ κοινόν.

Ὑπάρχει ὁστόσο στὴν περίπτωση τῆς καινούργιας κωμῳδίας τοῦ κ. Συναδινοῦ καὶ μιὰ ἄλλη, θάλεγα εἰδική, ἐξήγηση. Πρόκειται γιὰ τὸν κ. Λογοθετίδη ποὺ ἐρμήνευσε τὸν ἥρωά της. Ὁ λαμπρὸς αὐτὸς ἠθοποιὸς μὲ τὸ σπάχιο ταμπεραμέντο καὶ τὴ βέρβα του τὰ καταφέρνει πολὺ συχνὰ νὰ ἐπιβάλει στὸ κοινὸν τὴν «προσωπικὴ γοητεία» του. Κάποτε, ἡ ἀξία τῆς προσωπικῆς καταδολῆς τοῦ κ. Λογοθετίδη εἶναι τόσο ὑπερτροφικὰ διογκωμένη σχετικὰ μὲ τὴν ἀξία τοῦ ρόλου ποὺ ὁποδοτεται, ὥστε ν' ἀναρωτιέται κανεὶς ἂν τὸ γέρας ἀνήκει στὸ συγγραφέα ἢ στὸν ἠθοποιό. Νομίζω λοιπὸν πὼς στὴν περίπτωση τοῦ «Δαυΐδ καὶ Γολιάθ» συμβαίνει ἀσφαλῶς τὸ δεύτερο.

ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

«Σύλλογος Κρητῶν Ἐπιστημόνων, Διανοουμένων καὶ Καλλιτεχνῶν»

Μὲ πρωτοβουλία διαλεχτῶν Κρητῶν ἐπιστημόνων, διανοουμένων καὶ καλλιτεχνῶν ἰδρύθηκε στὴν Ἀθήνα μὲ τὴν πιὸ πάνω ἐπωνυμία Σύλλογος, ποὺ ἔχει σκοπὸ τὴ συνεργασία καὶ συνένωση τῶν προσπαθειῶν τῶν πνευματικῶν στελεχῶν τῆς Κρήτης γιὰ τὴν ἀνάπτυξη καὶ προαγωγὴ τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Τέχνης σ' ὅτι ἀφορᾶ ἰδιαίτερα τὴ Μεγάλονησο, ὅπως ἐπίσης γιὰ τὴ συστηματικὴ μελέτη καὶ ἐνεργὸ παρακολούθηση ὅλων τῶν ζητημάτων ποὺ ἀπασχολοῦν τὸν Κρητικὸ Λαό.

Τὰ πορίσματα τῆς ἐρευνας καὶ τῆς μελέτης θὰ δδηγοῦν, κατὰ τὸ Καταστατικὸ τοῦ Συλλόγου, στὴ διατύπωση λύσεων γιὰ τὴν ἐξύψωση τοῦ βιωτικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν του, σὲ συνδυασμὸ πάντοτε καὶ μέσα στὰ γενικότερα πλαίσια τῆς ἐξυπηρέτησης καὶ προαγωγῆς τῶν συμφερόντων ὁλόκληρου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ὁ Σύλλογος θὰ πρωτοστατήσει στὴν ἵδρυση παρόμοιων Σωματείων σ' ὁλόκληρη τὴν Κρήτη καὶ θὰ προσπαθήσει νὰ τὰ συνενώσει σὲ μιὰν Παγκρήτια "Ενωση Ἐπιστημονικῶν Σωματείων.

Ἡ πνευματικὴ ζωὴ

ΜΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

«Τὰ Νέα Βιβλία», ποὺ ἡ ὡς τώρα ἐκδοτική τους προσπάθεια τιμᾶ τὸν τόπο μας, ἐθγαλαν σὲ ἐξαιρετικὰ φροντισμένη ἔκδοση τὴν «Ἱστορία τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς Σοβιετικῆς Ἑνωσης», ποὺ ἔχει μεταφραστεῖ σ' ὅλες σχεδὸν τὶς γλῶσσες κ' ἔχει κυκλοφορήσει σ' ἑκατομμύρια ἀντίτυπα σ' ὅλο ὁν κόσμο. Πρόκειται πραγματικὰ γιὰ ἕνα ἀπόχτημα, γιὰ τὴν καλύτερη κατανόηση τῆς συγκρότησης τοῦ κόμματος, ποὺ σ' αὐτὸ ὀφείλεται ἡ δύναμη τῆς σημερινῆς Ρωσσίας, ποὺ ἔσωσε τὸν πολιτισμὸ ἀπὸ τὴ Ναζιστικὴ ἐπιβουλή.

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Στὸ ἐρχόμενο φύλλο τῶν «Ἐλεύθερων Γραμμάτ

ἐλεύθερα γράμματα

ΜΥΘΟΙ

ΑΓΙΟΥΡΤΗΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΒΟΙ

Τοῦ Βασίλη ΡΩΤΑ

Ἕνας ἁγιούρτης ξακουσμένος,
ὁ Γερμανὸς Τιλλοηλενσπίγγελ,
ταχυδαχτυλουργὸς καὶ φιάκας,
πού - κανε πράμματα καὶ θάματα
στὰ πανηγύρια,
τότες ποὺ δέναν τὰ σκυλιὰ μὲ τὰ λουκάνικα,
κάποτε σ' ἕνα πανηγύρι
στάθη μπροστὰ σὲ μιὰ παρέα στραβοὺς ζητιάνους,
πού, μ' ἁπλωμένα χέρια ἀραδαριὰ στεκάμενοι,
νιαούριζαν τὰ «θεὸς σχωρέσ' τὰ πεθαμένα τους»
καὶ λέει μὲ βροντερὴ φωνή,
συνάμα ντιντινίζοντας φλουριὰ στὴ χούφτα του:
«Νά, φουκαράδες, πάρτε ἐδῶ τοῦτες τὶς δέκα λίρες,
(χωρὶς νὰ δώσει βέβαια σὲ κανέναν τίποτα),
τρέξετε εὐθὺς στὴν ὄμορφη ταβέρνα ἀντίκρα
φᾶτε καὶ πιέτε, στὴν ὑγειά μου!»
Δὲν πρόφτασε νὰ εἰπεῖ τὸν λόγο
καὶ ρίχνονται οἱ στραβοὶ κουτρουβαλώντας,
πατεῖς - με καὶ πατῶ - σε σπρώχνονται μὲς στὴν ταβέρνα.
Σ'τρώνονται, τρῶν καὶ πίνουν σὰν στραβοὶ καὶ σὰν ζητιάνοι,
κι' ἀφοῦ χορτάσαν καὶ τραγούδησαν καὶ γέλασαν
μὲ στραβομουτσουνιάσματα καὶ ξεκαρδίσματα,
λένε, «ἂς πληρώσει, ὅποιος κρατάει τὶς λίρες,
νὰ μοιραστοῦμε καὶ τὰ ρέστα!».

Τότες ὅμως, — ὦ λαχτάρες! — φανερώθη ἡ φιάκα,
κι' ἀντάμα φανερώθη στοὺς στραβοὺς ὁ μαγαζάτορας
μ' ὅλους τοὺς ὑπουργούς του καὶ παραμαγείρους,
κρατώντας ἄλλος ξύλο, ἄλλος κοπάνα, ἄλλος μπαλντά,
κι' ἄλλος κουτάλα ἢ τρίφτη,
— ποῦ σὲ πονεῖ, στραβέ, καὶ ποῦ σὲ σφάζει! —
Κι' ὅπως τὸ ὁλάνοιχτο ἔμπα κι' ἔβγα τῆς ἐλπίδας,
ἡ ἀπελπισιὰ τὸ κάνει τοῖχον ἢ γκρεμό,
δὲ βρίσκουν πιὰ οἱ στραβοὶ τὴν πόρτα μὲ ὅση γληγωράδα
τὴ βρήκανε ὅταν μπαίνανε γιομᾶτοι θάρρος,
καὶ βρέθηκαν στὸ δρόμο μάλιστα χορτᾶτοι ξύλο,
γιατὶ ὁ στραβὸς ὡς καὶ τὸ ξύλο σὰν στραβὸς τὸ τρώει.

Ὁ μῦθος λέει, — ἀλλὰ τί λέει;
Γιὰ γέλια εἶν' ἢ γιὰ κλάμματα;
Τί θέλει τώρα τούτη ἡ χοντροφιάκα
ποὺ γαργαλάει τοὺς στοχασμούς μας;

Μήπως εἶν' οἱ λαοὶ τῆς γῆς στραβοὶ ζητιάνοι,
ποὺ πήρανε τοῖς μετρητοῖς τοῦ Ἀτλαντικοῦ τὸ σάλπισμα
μὲ τὸν χρυσὸν ἀντίλαλο,
καὶ τρέξανε στὸ μαγερειὸ τῆς Νίκης, νὰ χορτάσουν
μὲ λευτεριὰ παχειὰ κι' ἀφράτη δικηοσύνη;
Μὰ τώρα οὔτε νὰ μποῦνε κὰν δὲν τοὺς ἀφίνουν,
νὰ φᾶνε κὰν τὸ πρῶτο πιάτο,
παρὰ τοὺς περιποιόνται ἀμέσως μὲ τὸ δεύτερο;
Τί στέκει τώρα ἀπ' ὄξω ὁ μαγαζάτορας
μ' ὅλους τοὺς ὑπουργούς του καὶ παραμαγείρους,
μὲ ξύλα, κόπανους, μπαλντάδες, τρίφτες, μπόμπες,
καὶ δέρνουν τοὺς στραβούς, νὰ εἰποῦμε προκαταβολή,
ποὺ τόλμησαν στὰ σοβαρὰ νὰ ἐλπίσουν;

Γιὰ μήπως εἶν' οἱ ἀρχόντοι αὐτοῦ τοῦ κόσμου ἁγιοῦρτες,
ταχυδαχτυλουργοὶ καὶ τυχοδιῶκτες ἄσπλαχνοι
ποὺ κάνουν φιάκες σὲ στραβούς,
γιὰ νὰ χαζεύει ὁ κόσμος ὁ πανηγυριώτης
κι' αὐτοὶ νὰ βγάζουνε τὸν δίσκο;

Γιὰ μήπως, — ὅπως κάθε δὰ σοφὸς παθὸς τὸ ξαίρει, —
σήμερα πιὰ δὲ δένουν τὰ σκυλιὰ μὲ τὰ λουκάνικα,
κι' εἶναι θεόστραβοι ὅσοι ἀκόμα γίνονται κορόϊδα;

Γιὰ μήπως, —
ἀλλ' ὅμως, . . .
κι' αὐτὸς ὅπου πολυρωτάει,
στραβὸς κι' αὐτός, ξύλο θὰ φάει.
Μόν' οἱ στραβοὶ ἂς ἰδοῦνε
πῶς θὰ ξεστραβωθοῦνε.